

magazin istoric

ANUL XI Nr. 8 (125) AUGUST 1977

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMENY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

① ④ ② ③

① ④ Luptele eroice purtate în 1917 de ostașii români au fost oglindite și în creația unui grup de pictori care au cerut să plece pe front în acest scop (operele se află în colecțiile Muzeului Militar Central): a. La atac; b. Ecaterina Teodorolu; c. Atacul Regimentului 31 Mircea; d. Culb de mitraliere; e. Ieșirea din tranșee; f. Ostaș român. Semnăturile autorilor sînt dispuse după așezarea reproducerilor pe copertele 1 și 4. (Imortalizînd eroii de la Mărășești, Mărăști, Oltuz, p. 23)

② ③ Matei Basarab (1632-1654), „om de țară”, diplomat iscusit și domn viteaz, a fost, în același timp, și un mare ctitor: șase capodopere arhitecturale din epoca sa. În medalion—elemente din stema Țării Românești folosite în emblema Mănăstirii Căldărușani (Matei Basarab și epoca sa, p. 36)

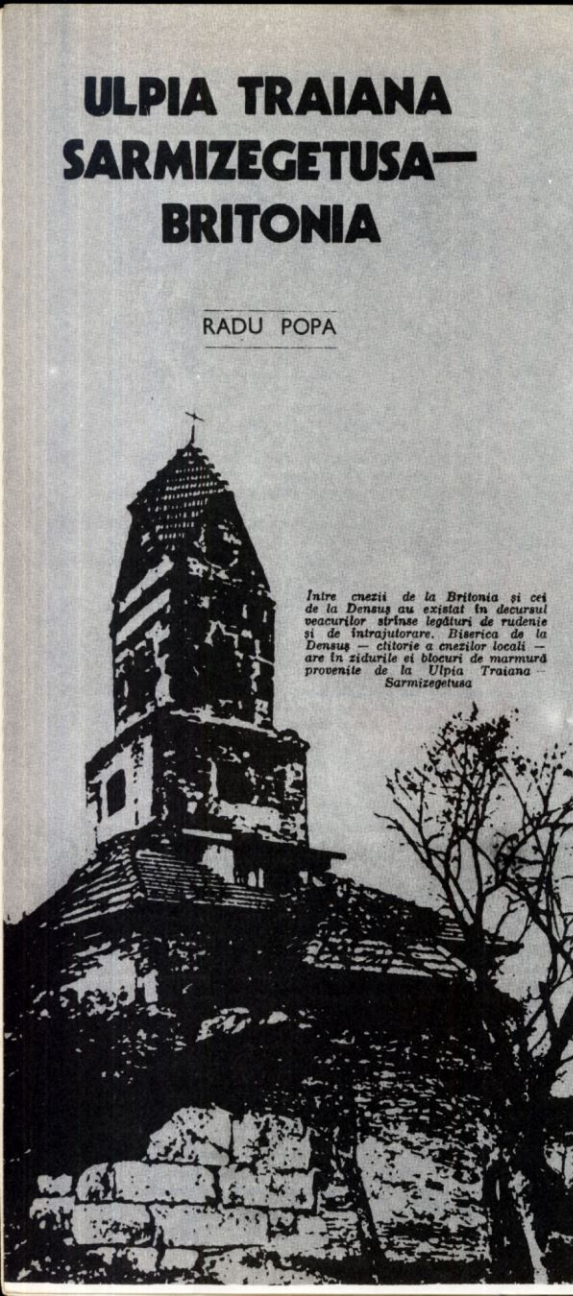
sumar

Ulpia Traiana Sarmizegetusa — Britonia: RADU POPA	2
August 1944. „Toate ieșirile orașului erau baricatedate”: EUGEN BANTEA, MIHAIL E. IONĂSCU	5
Documente ale istoriei. „Cătră tot norodul omenesc...”: DAN BERINDEI	11
1917-1977. «Acea extraordinară epopee»: CONSTANTIN KIRIȚESCU	
● Maurice Baumont — Eroismul românesc rămîne exemplar: CRISTIAN POPIȘTEANU ● Imortalizînd eroii de la Mărășești, Mărăști, Oltuz: GHEORGHE NICOLESCU ● Pe frontul de la Tîrgu Jiu. Pagini din Jurnalul Ecaterinei Teodorolu: VASILE CĂRĂBIȘ	15
Al. Paplu-Illarian: CORNELIU ALBU	30
Pagini din insurecția vietnameză. Zece zile contra optzeci de ani: VO NGUYEN GIAP	33
Matei Basarab și epoca sa: MATEI D. VLAD	36
Neamuri și triburi tracice: GH. BICHIR, AL. VULPE, CONSTANTIN PREDA	40
Descoperiri arheologice în Siria. O bibliotecă de acum 4 500 ani: RĂGINE DALNOKY	42
Cavalerii teutoni în Banatul Severinului: IOAN HAȚEGAN	44
De o parte și de alta a baricadei: I. I. MINT	46
Povestea unui premiu literar — Montpellier, 1878: ANCA VASILESCU	51
Suezul de la Nechao la Darius: BERNARD SIMIOT	52
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU	56

● Cîștigătorii concursului Magazin istoric, ediția 1977 ...29 ● Cărți sosite la redacție... 61 ● Poșta Magazin istoric... 63

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA— BRITONIA

RADU POPA

Între cnezii de la Britonia și cei de la Densuș au existat în decursul veacurilor strînse legături de rudenie și de înfrățitorare. Biserica de la Densuș — ctitorie a cnezilor locali — are în zidurile ei blocuri de marmură provenite de la Ulpia Traiana — Sarmizegetusa

La 9 Iunie 1315, pe cînd regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, se afla la Timișoara, în fața lui s-a prezentat judele Nicolaie, fiu al lui Ștefan, reclamînd că moșia sa, numită Brethonia¹, pe care o avea ca moștenire legiuită de la bunicul său Toma, i-ar fi fost ocupată pe nedrept. Aflăm aceste lucruri din scrisoarea regelui către Episcopia din Alba Iulia, în care se cere cercetarea cazului, scrisoare care precizează că Nicolaie era villicus de Hatzak (Jude de Hațeg). Alte două documente din aceeași vară atestă că cercetarea a avut loc la 28 Iunie, episcopia fiind reprezentată de preotul Ioan din Sintămărie-Orlea, că cei care ocupaseră pe nedrept Brethonia erau cnezii Dan și Stanislau și că vecinii convingeți au mărturisit în favoarea reclamantului. Recunoscînd drepturile judeului Nicolaie, regele l-a întărit stăpînirea Brethoniei, cu drept de a o lăsa moștenire urmașilor săi, ceea ce echivala cu a-i recunoaște calitatea de nobil. Era în fond, așa cum a remarcat, cu dreptate, mai demult, cercetătoarea Maria Holban, o cale ocolită de a obține recunoașterea unei stări de fapt anterioare, a unei stăpîniri exercitate pînă atunci fără diplomă regală.

Diploma regelui Carol Robert

În lucrările de geografie istorică, românești sau străine, din ultimii 70 ani, Britonia figurează printre satele dispărute. Prezența acestui nume în documente care atestă vechi structuri social-politice românești în Transilvania ne-a îndemnat să căutăm locul așezării care l-a purtat. Am străbătut, în căutarea lui, multe zeci de kilometri pe dealurile și în văile Țării Hațegului, la Breazova, la Peșteana, înspre Densuș sau în părțile Ciulei Mari, adică în locurile vag indicate de documente. Am cercetat și locurile din zona celor două sate Bretea (a Streiului și cea românească),

¹ În documentele medievale numele Britoniei apare în diverse grafii. În transcriere, am păstrat denumirea dată de acele documente — n.n.

asemănătoare ca nume. Dar elementele găsite nu s-au dovedit concludente. Nici bătrînii satelor n-au putut să ne ofere ajutorul cerut, dat fiind că amintirile lor nu coboară atît de departe în trecut.

O recentă investigație în Arhivele de Stat din Budapesta ne-a readus pe tărîmul documentelor și, mergînd pe firul acestora, am reușit să dezlegăm taina enigmaticei Britonii.

Dar pînă la această reușită, formula **villicus de Hatzak** prezentă în scrisoarea din 1315 a regelui maghiar merită o atenție specială. Ea ar putea fi tradusă: **primar al Hațegului sau jude al localității Hațeg**. Dar în acea vreme Nicolaie, în calitatea sa de nobil român — fapt dovedit în mod clar și de documente ulterioare — nu putea ocupa o asemenea demnitate, deoarece Hațegul era un tîrgșor cu populație catolică, după cum ne încredințează lista parohiilor catolice din anii 1332-1337. În plus, după cum rezultă tot dintr-un document de mai tîrziu, reședința judei Nicolaie se afla la Britonia.

Villicus înseamnă, după cum am spus și **jude**, termenul desemnînd o persoană cu atribuții judecătorești. Dar el mai putea să desemneze și pe cel însărcinat cu stringerea pe seama autorității superioare a veniturilor dintr-un teritoriu dat. La acea vreme, demnitatea judei Nicolaie se exercita nu în localitatea, ci în comitatul sau districtul Hațeg, deci în Țara Hațegului. De altfel, în toate documentele din veacul XIV, numele Hațeg, fără altă precizare, se referă la ținut și nu la localitate.

Dar atribuțiile de natură judecătorească sau administrativă au făcut parte, alături de cele militare și politice, din atribuțiile voievodale, pe care le-au exercitat, foarte probabil, înaintași ai judei Nicolaie. Faptul că — la 1315 — el nu mai avea decît atribuții judecătorești și administrative reflectă un proces de îngădire și micșorare a unei instituții de tipul voievodatului, îngădire ce trebuie să fi început de mai multă vreme, probabil înainte de mijlocul sec. XIII, accelerîndu-se de la 1275 de cînd la marginea tîrgului Hațeg a apărut ceta-

tea regală. Un argument în plus este faptul că doi ani după atestarea judei Nicolaie, în 1317, aflăm de existența castelanului de la Hațeg: Nicolae Széchy, din neamul Balogh.

Se pune, desigur, întrebarea: de ce a acordat regele Carol Robert cu atîta ușurință o diplomă nobiliară judei român al Țării Hațegului? Evenimentul se petrecea în primii ani ai veacului XIV, în timpul tulburărilor și a anarhiei pe care le adăncise schimbarea dinastiei. Noul rege se străduia să înăbușe tendințele centrifuge ale marii nobilimi și să readucă la ascultare provinciile adunate sub Coroana maghiară de către predecesorii săi Arpadieni. Tot în acei ani, Basarab I reușea să unifice voievodatele din stînga și dreapta Oltului, încununînd îndelungatul proces de formare a Țării Românești. Diploma pe care o acorda judei Nicolaie venea deci într-un moment de intensificare a luptei pentru libertate a românilor, fapt accentuat cu atît mai mult cu cît, la data emiterii documentului, învecinata cetate a Devei se mai afla încă în minile adversarilor regelui, fiii fostului voievod transilvănean Ladislau Kan, ce se răzvrătise împotriva Coroanei.

Ioan cel Roșu, contemporanul lui Bogdan

Timp de 45 ani, documentele nu ne mai oferă nici o informație asupra Britoniei și a familiei judei Nicolaie. În 1360, cînd avem din nou știri, fiul judei Ioan cel Roșu¹ (Rufus) era mort de puțină vreme.

Voievod al Transilvaniei în acea vreme — de la 1356 la 1359 — a fost Andrei Lackfi. Om deosebit de dur, Lackfi a intervenit cu violență în Ha-

țeg, foarte probabil pentru a-l intimida pe românii de aici, ce se arătaseră, ca și în alte dăți, favorabili colaborării cu voievodul Țării Românești, Nicolaie Alexandru, ale cărui relații cu regatul maghiar se înăsprișeră.

Printre cei care, din porunca voievodului, au fost executați, s-au aflat Mihail, zis Cîndea, din Rîu de Mori, Ioan cel Roșu, fiul judei Nicolaie din Britonia, poate Petru, fiul lui Corlat din Rîu Bărbat și mulți alții. Sotcind că voievodul Andrei Lackfi a întrecut măsura și dorind poate să evite repetarea, în Hațeg, a unor evenimente ca acelea petrecute în Maramureș, de unde Bogdan din Cuhea² plecase în Moldova, regele Ludovic I a emis mai multe diplome prin care i-a repus în drepturi pe urmașii celor executați. La 1359, printr-un act, văduva lui Mihail Cîndea și-a recăpătat trei din satele familiei. În 1360, tot printr-o diplomă, Nicolaie din Britonia, fiul lui Ioan cel Roșu și rudele sale, își recăpătau și ei de la cetatea Hațeg, moșia Britonya împreună cu celelalte sate, ce ținneau de ea. Față de documentul din 1315, această diplomă aduce, deci, un element nou, acela că Britonia era centrul mai multor sate românești.

Numele unuia dintre aceste sate îl aflăm dintr-un alt act, din anul 1366, cînd o nobilă cu numele Elena, zisă Mandula, revendică jumătate din moșia Breazova, despre care susține că a aparținut lui Nicolaie cel Roșu, fiul lui Ștefan, deci judei de la 1315.

Numele Britoniei este menționat, din nou, la 1377 într-un document (o tranzacție încheiată în fața capitului Episcopiei de la Alba Iulia) prin care Nicolaie, fiul lui Ioan cel Roșu, ceda „rudei” sale Stoian, fiul lui Mușana din Densuș, jumătate din drepturile sale de stăpînire pe care le avea asupra moșiei Britonia și a celorlalte sate ce ținneau de ea. Stoian l-a ajutat pe Nicolaie din Britonia la recîstigarea drepturilor sale și a actelor pe care le pierduse, cheltuiind în acest scop 400 galbeni. Este probabil ca Stoian să fi jucat un anumit rol în reșe-

¹ Porecla Rufus (cel Roșu) o purta și tatăl său, judele Nicolaie. În documente ce privesc Țara Hațegului întîlnim și alți români cu aceeași poreclă. În această privință se profilează două ipoteze: culoarea roșcată a părului se datora fie unei moșteniri străvechi, geto-dacice, fie unor legături familiale cu căpetenii cumane, care au jucat un rol destul de important în părțile noastre de la sfîrșitul sec. XI pînă în sec. XIII și care aveau se pare, părul roșcat — n.a.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 2/1974

tigarea la 1360 a Britoniei, deoarece tot el, la 1385, împreună cu Nicolaie din Britonia și cu un văr al acestuia din urmă, numit tot Nicolaie, cerea confirmarea actului de la 1360 prin care moșia Britonia și cele ce țineau de ea fuseseră restituite urmașilor judeiui Nicolaie cel Roșu.

Acest document din 1377 este deosebit de important și pentru relevarea legăturilor de rudenie și solidaritate patrimonială dintre nobilii de la Britonia și cnezii de la Densuș. Chiar dacă, deocamdată, nu putem reconstitui, în detaliu, temeiurile acestei înrudiri, ele sînt semnificative pentru unitatea de care făceau dovadă în apărarea drepturilor lor români din Hațeg.

Strămoșul Lekembrat

Mai există un document din anul 1377 referitor la Britonia, cunoscut pînă acum doar printr-un rezumat în care se menționau unele date genealogice, date care atestă existența a trei generații de înaintași ai judeiui Nicolaie cel Roșu de la 1315 și anume: Nicolaie, fiul lui Ștefan, fiul lui Toma, fiul lui Lekembrat. Acest din urmă nume, mai puțin obișnuit, pare compus din două cuvinte. Aceași cercetătoare, Maria Holban, a propus descompunerea lui în cuvintele **Lekem** și **Brat**. „Brat” este un „Bratu” românesc, antroponim destul de frecvent în evul mediu, ca și azi. El ar putea explica foarte bine și toponimul mai deosebit de Brethonia sau Britonia ca reprezentînd o deformare de cancelarie a lui Brătunia (deci, **moșia lui Bratu**). Cît despre Lekem, ar fi vorba de o formă, coruptă tot în cancelarie, a cuvîntului „Leken” — „Légény”, cu sens de **fecior**. În evul mediu, termenul de **fecior** nu era sinonim cu fiu, ci se apropia mai mult de sensurile **vitezaz sau cavalier**.

Documentul ne permite să-l plasăm în timp pe acest Lekembrat sau Bratu Feciorul. Presupunînd că la 1315 judele Nicolaie trebuie să fi avut cel puțin 40-45 ani, vîrstă care să-i justifice funcția, înseamnă că el s-a născut pe la 1270-

1275. În acest caz data nașterii tatălui său Ștefan trebuie corborată pe la 1250, aceea a bunicului său, Toma, la 1225 și aceea a străbunicului Bratu Feciorul, la 1200. Dar cum distanțele dintre generații, luate în considerare, sînt la limita inferioară a probabilităților (cca. 25 ani) și cum de fiecare dată am socotit că ar fi vorba de primul născut al fiecărei generații, nu este exclus ca data nașterii lui Bratu Feciorul să coboare încă mai jos, la sfîrșitul sec. XII. El pare deci să fi trăit cam cu o generație înaintea cunoscuților voievozi Litovoi și Seneslau pomeniți de Diploma cavalerilor ianoiți de la 1247. Altfel spus, lăsînd la o parte personajele menționate de cronici, Bratu Feciorul este cea mai veche căpetenie românească din Transilvania care poate fi identificată prin documente și localizată cu siguranță.

Și acum locul Britoniei

Acestea sînt considerațiile care puteau fi făcute pe temeiul informațiilor fragmentare extrase din rezumatul actului amintit. Prin bunăvoința colegilor de la Arhivele de Stat din Budapesta, am ajuns, recent, în posesia unei fotocopii a originalului. El cuprinde de fapt... două documente: o poruncă de partaj dată de voievodul Transilvaniei către Episcopia din Alba Iulia și raportul acesteia asupra modului în care s-a făcut partajul Britoniei și a satelor care țineau de ea, ambele fiind reunite într-o copie din sec. XV.

Împărțirea din 1377 s-a făcut cu scopul de a delimita o pîrtie care se cuvenea și era revendicată de urmașii unei oarecare doamne nobile, cu numele de Fernia (Fevronia?), fiică a judeiui Nicolaie cel Roșu de la 1315. În legătură cu aceasta, actul preciza satele care țineau de moșia **Brythonia**. Acestea erau: Breazova, Brădet, Valea, Ohaba și „Thuelyfalu” (Poiana Seliu sau Totești?), desemnate toate ca **sate românești (villae olachalae)**. Totodată, era menționat, în raport cu dru-

murile și cu cursurile de apă și locul unde se afla reședința strămoșilor judeiui Nicolaie cel Roșu. De incalculabilă valoare, ca oglindă fidelă a unui colț de țară românească dintr-o epocă atît de timpurie, documentul ar fi permis, el singur, descoperirea enigmaticei Britonii. Întîmplarea a făcut însă ca, pe lângă el, să fie găsit un altul care ne transpune din imperiul maximei probabilități în acela al certitudinii.

Pînă acum nesemnălat, acest act este datat ceva mai tîrziu, la 1418 și, poate, de aceea a scăpat pînă acum atenției. A fost încheiat în fața aceluiași capitolu al Episcopiei de la Alba Iulia de către cîțiva membri ai familiei nobile din Britonia, cu două generații mai tineri decît Nicolaie, fiul lui Ioan cel Roșu de la 1377.

În document se spune că Dan, fiul lui Litovoi din Britonia, cedează din dragoste frățescă surorii sale, nobila doamnă Mușata, măritată cu Grigore, fiul lui Costea din Britonia, o treime din pămînturile pe care le stăpînea în Britonia și în satul Breazova. Iar textul precizează în mod expres: „În zisa moșie Britonia, numită cu alt nume Varhel” (*in dicta possessione Brythonia alio nomine Varhel vocata*). Dar Varhel — Várhely, care înseamnă **locul cătății sau grădiște**, nu este altceva decît numele medieval maghiar al... Ulpiei Traiana Sarmizegetusa, numită pînă nu demult Grădiște de către localnici, datorită zidurilor romane (păstrate în picioare pînă tîrziu, spre sfîrșitul evului mediu) sau amfiteatrului roman cu aspect de cetațuie, folosit și el ca loc de refugiu la începuturile epocii migrațiilor și poate și mai tîrziu.

Prin urmare, Britonia nu a dispărut! După ce a purtat o vreme numele de Grădiște, vechea capitală a Daciei romane a început a fi numită, poate de pe la mijlocul sec. XIII, după numele lui Bratu Feciorul, acea căpetenie românească din Țara Hațegului care își avea aici reședința. Numele pare a fi fost folosit pînă în sec. XV, după care localitatea și-a reluat numele

Realizînd o largă unitate a tuturor forţelor care se pronunţau pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste, întărind colaborarea cu forţele militare, partidul a pregătit şi a dus la victorie insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă, de la 23 August, care a deschis poporului român calea luării soartei în propriile sale mâini. După marea victorie a insurecţiei, poporul român s-a angajat cu întreaga armată, cu toate forţele sale materiale şi umane, alături de armata sovietică, de întreaga coaliţie antifascistă în războiul antihitlerist, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste.

NICOLAE CEAUŞESCU

AUGUST 1944

„TOATE IEŞIRILE ORAŞULUI ERAU BARICADATE”

August 1944 s-a înscris printre înfăptuirile de temelie ale poporului român de-a lungul întregii sale istorii, a rămas în faţa posterităţii drept o cotitură a îndelungatei sale vieţi istorice, drept un act care a dat expresie, în modalităţile adevărate momentului, capacităţii creatoare a naţiunii de a găsi ieşire din cele mai fără de speranţă impasuri şi a-şi salvagarda fiinţa şi dreptul la neatinţare şi progres. Atunci, cînd subordonarea ce-i fusese impusă de Reich-ul nazist ameninţa ţara cu catastrofa, românii au ştiut din nou să fie ei înşişi, să întreprindă prin propriile mijloace salvarea, să nu aştepte ca soarta patriei să fie croită exclusiv prin jocul factorilor exteriori, oricît de covîrşitori erau ei pe arena internaţională.

Dictatura antonesciană a fost răsturnată din interior printr-o largă raliere naţională, a cărei făurire a fost impulsionată şi direcţionată de Partidul Comunist Român. Soluţiile de esenţă revoluţionară propulsate de P.C.R. în acel punct de cotitură a desfăşurărilor interne au vădit că proletariatul se confirma drept principalul depozitar al intereselor naţionale fundamentale, au adus în primul plan al vieţii politico-sociale a României clasa muncitoare, care-şi făurea alianţa cu cele mai largi mase de oameni ai muncii. Prin aceasta, insurecţia din august 1944 se afirma şi ca început al revoluţiei populare, care avea să schimbe radical înfăţişarea ţării, să accelereze considerabil mersul ei spre trepte superioare ale civilizaţiei, spre făurirea victorioasă a socialismului pe pămîntul României.

„Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — a deschis calea unei dezvoltări noi, democratice şi progresiste a societăţii româneşti, precum şi a lichidării definitive a oricărei dependenţe a poporului nostru faţă de monopolurile străine, de cercurile imperialiste internaţionale. România şi-a dobîndit pentru prima dată în mod cu adevărat plenar, independenţa şi suveranitatea naţională, la baza căreia au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare şi asuprire, cucerirea puterii politice şi economice de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimii, cu intelectualitatea, cu celelalte forţe sociale, edificarea noii orînduirii socialiste în care masele muncitoare, poporul îşi făuresc în mod conştient propriul viitor, propria istorie.”

Potrivit cerinţelor vitale ale dezvoltării proprii şi în acord cu simţămîntele de solidaritate internaţională fireşti naţiunii române, înlăturarea dominaţiei hitleriste s-a îmbinat cu alăturarea efectivă, totală, a ţării la coaliţia antihitleristă, în cadrul căreia cele mai mari sacrificii au fost date de Uniunea Sovietică, de forţele sale armate, care, prin titanicele lor eforturi, au aplicat grele lovituri Wehrmacht-ului, ceea ce a contribuit substanţial la crearea condiţiilor externe favorabile ridicării la luptă pentru insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă.

Rezolvînd probleme esenţialmente naţionale, insurecţia română a marcat totodată un răsunător impact asupra desfăşurărilor internaţionale ale etapei istorice. Ea a avut un aport masiv la dezagregarea dispozitivului nazist din sud-estul european, a accelerat considerabil evoluţia războiului în favoarea forţelor antihitleriste.

Ca eveniment crucial în istoria cea mai nouă a poporului român, insurecţia naţională antifascistă a făcut şi face obiectul unei asidui investigaţii istoriografice. În ţară, dar şi peste hotare.

În ce ne priveşte, desigur, descrierea, zugrăvirea şi caracterizarea amplei ridicări populare din august 1944 se întemeiază pe utilizarea vastului material documentar naţional. Dar şi la noi, ca să nu mai vorbim de străinătate, există în ultimii ani o utilă şi necesară lărgire a ariei documentare, cuprinzînd piesele de diverse categorii provenind de la adversarul României şi al armatei sale — Reich-ul nazist şi Wehrmacht-ul său. Utilă şi necesară pentru că nici un proces istoric nu poate fi surprins veridic, corect, dacă nu se cunoşte optica, intenţiile, percepţiile tuturor subiecţilor acestui proces. Cu atît mai mult la desfăşurări istorice conflictuale, cum a fost prin excelenţă insurecţia

română, „remodelatorul” istoric poate da o imagine apropiată de ce a fost realitatea numai dacă dispune, într-o măsură idealmente egală, de documentele primare și derivate ale ambelor părți ce s-au confruntat. De aceea, întemeiați pe contururile fundamentale certe care restituie posterității imaginea insurecției pe baza înregistrărilor documentare românești, putem stăruia acum în explorarea „celui-lalt tărîm”, prin despușierea mărturiilor rămase într-un fel sau altul de la fostul inamic.

Difficultățile întâmpinate sub acest aspect de istoricul român s-au atenuat în ultimii ani, datorită masivelor achiziții de documente germane provenind din arhive din R.F. Germania și S.U.A.

Încă de la apariția sa, Magazin istoric a publicat un mare număr de articole, grupaje și documente consacrate insurecției din august 1944¹. Două din cele mai recente achiziții documentare inedite sînt publicate în acest număr.

Ambele provin din anexele Jurnalului de campanie al „Teatrului de operații sud-est”, aflat sub același comandament superior cu Grupul de armate „F” al Wehrmacht-ului. Semnificația sursei prezintă interes dacă se ține seama că această grupare strategică germană, care exercita ocupația în Balcani, nu avusese pînă la insurecția română vreo atribuție în spațiul românesc. Faptul că la 23 August 1944 Grupului de armate „F” i s-a ordonat de la Berlin să participe la tentativa Wehrmacht-ului de a lichida întoarcerea de arme a României vădea gravitatea loviturii aplicată de insurecția română sistemului strategic nazist din sud-estul european. Intens angajat în lupte de către mișcarea de rezistență din Balcani și în primul rînd de forțele armate ale Iugoslaviei populare, Grupul de armate „F” nu a putut destina operației naziste antiinsurecționale din România decît efective restrînse. Ele au fost îmbarcate aeri și proveneau din două mari unități: faimoasa Divizie „Brandenburg” — depinzînd de Abwehr (serviciul de spionaj, contrasplonaj militar și diversiune al Wehrmacht-ului), specializată în acțiuni antiinsurecționale, și așa-numita „Școală de luptă” (Kampfschule) din Niș — caracteristică instituție de învățămînt militar nazistă, care pregătea instructori (în general subofițeri) în plină zonă ocupată, operațională.

Primul text confirmă datele fundamentale care rezultă din documentele românești și străine de care am dispus pînă acum:

a) că aceste trupe germane aerotransportate au fost aduse, inițial, pe aerodromurile din jurul Bucureștilor, în special la Otopeni; b) că avioanele speciale „Gigant”, cu care s-au deplasat trupele respective, au fost în general doborîte de aeronautica română; c) că unitățile debarcate în zona București au împărțit soarta întregii grupări germane de aici, zdrobită complet de armata română; d) că după ce aerodromurile în cauză au fost scoase de sub controlul germanilor, aceste avioane au fost un moment deviate spre Mizil-Buzău, pentru ca apoi să fie îndreptate în afara ariei insurecției române, spre Regin, ceea ce însemna eșecul total al operației germane aerotransportate antiinsurecționale. Înregistrările Wehrmacht-ului cunoscute pînă acum la noi specificau doar ce trupe naziste erau planificate să fie aduse la București pe calea aerului. Documentul publicat acum permite să se vadă ce anume s-a îndeplinit din acest plan. Așadar o confruntare între intenție și realizare, importantă în sine la nivelul oricărei analize de știință istorică.

Al doilea document, de volum apreciabil și pe care de aceea îl publicăm cu unele prescurtări dezbăluie alte aspecte ale procesului insurecțional, așa cum apărea el armatei germane. La prima vedere este vorba de istorisirea peripețiilor unui militar al Wehrmacht-ului care, ca atîta camarazi ai săi, a căutat să scape din și de prizonierat în împrejurările insurecției române, care — ca lovitură anihilatoare aplicată forțelor hitleriste dintr-o mare parte a spațiului român — s-a soldat cu capturarea unui mare număr de militari germani. În final, respectivul a izbutit să ajungă în Iugoslavia ocupată încă de trupele Wehrmacht-ului. Dar dincolo de relatarea evadării, acest document permite integrarea unor concluzii asupra caracterului și sensului evenimentelor petrecute în august 1944 în România, așa cum le înțelegea acest militar inamic.

Astfel, în pofida inevitabilelor confuzii de moment, a zvonurilor și presupunerilor, autorul relatării a dedus că în seara de 23 August România efectuase o întoarcere de front și se raliase activ la coaliția antihitleristă. Deși trebuise mai întîi să se realizeze desprinderea din dispozitivul german, încă din seara de 23 spre 24 august insurecția s-a exprimat prin ciocniri violente între armata română și Wehrmacht, ceea ce înseamnă că atunci, și nu mai tîrziu, s-a instalat efectiv starea de război între România insurecțională și Germania hitleristă.

Din document rezultă limpede faptul că populația civilă și-a manifestat categoric ostilitatea față de forțele Wehrmacht-ului aflate pe teritoriul român, stare de spirit pe care, întemeiat, istoricii din țara noastră o consideră ca unul din factorii psihologici colectivi care au prezidat la totalul succes al întoarcerii de front operată de România. Datele furnizate de acest gen de documente sînt cu atît mai revelatorii cu cît ele provin din tabăra adversarului.

Este de asemenea obligatorie precizarea că situații în care militari naziști, precum autorul relatării de față, au izbutit să scape din încercuirea strategică a insurecției române și să înșele și vigilența trupelor sovietice aflate în marș prin România au fost cu totul izolate.

În redarea textului, întreruperile au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte; cuvintele introduse de noi pentru a ușura lectura au fost înscrise în același gen de paranteze.

General-maior Eugen BANTEA,
Căpitan Mihail E. IONESCU

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 5/1967; 4, 7-8/1968; 4, 5, 6, 7-8/1969; 8/1970; 8/1971; 8 și 13/1972; 8/1973; 1-8/1974; 8-10/1975.

I.
TELEGRAMĂ-SECRET

[a Grupului de armate german „F” către Grupul de armate german „Ucraina de Sud”].

Situația finală a transportului aero este următoarea:

1) *Batalionul de parașutiști Brandenburg:*

a) 25 și 26 [august 1944] Statul major, companiile 2 și 3 la Otopeni. Stabilită legătura cu generalul care comandă acolo¹. Ultima convorbire radio pe 27, ora 12.35.

b) 1/2^a din compania 1 și compania 4, pe 26, destinate pentru Otopeni; aterizate la Mizil și Meri (25 km sud-est Ploiești) din cauza tragerilor antiaeriene.

1/2 [din compania] 1, pe 27.8 spre Mizil.
1/2 [din compania] 1 de la Meri transmite pe 30 în zori că staționează 45 km est Brașov și s-a subordonat Armatei 6 germană]. Se pare că s-a realizat joncțiunea tuturor subîmpărțirilor companiilor 1 și 4.

2) *Batalionul de instrucție Școala de luptă Niș.*

a) 1/2 companie pe 26, spre Otopeni. Știri despre aterizare numai prin alte avioane care s-au întors.

b) Pe 27, Statul major și compania 1 îndreptate spre Mizil și de acolo deviate spre Buzău.

c) Pe 27, o companie și jumătate în 3 avioane „Gigant”, îndreptate spre Mizil la Armata 6 Buzău. Nici o știre sigură asupra dispunerii; avioanele nu s-au întors.

3) *Batalionul 3 din Regimentul 4 Brandenburg.*

a) Statul major și subîmpărțiri din compania 11 (armament greu) pe 27 îndreptate spre Mizil.

Doborâți de tunurile antiaeriene române la est de Ploiești. Comandantul de batalion transmite intenția de a-și croi drum împreună cu 10 supraviețuitori spre Mizil.

b) Pe 28-30. Batalionul spre Reghin.

c) Pe 31 Statul major al batalionului nou constituit spre Reghin.

Lampe, colonel de Stat major

Comandantul superior al „Teatrului de operații sud-est” (Comandamentul superior al Grupului de armate „F”)
Ofițerul de legătură aero
nr. 1042/44, secret
din 1 IX [1944].

Documentele emise de instanțele de comandament românești au consemnat, cum era și firesc, confruntarea cu trupele germane aerotransportate din Iugoslavia. Iată câteva dintre acestea:

Buletinul informativ special nr. 587 al Inspectoratului General al Jandarmeriei (26 august 1944, ora 18)

[...] Județul Prahova:

Pe aerodromul Drăgănești un avion cu 6 motoare „Gigant” a lansat 151 parașutiști germani cu armament: 14 tunuri mici și mitraliere. Avionul a fost protejat de 10 avioane de vânătoare.

Parașutiștii lansați, împreună cu ostașii germani ce se aflau în regiune (care se evaluează la ca. 400), având un total de 17 mitraliere, 14 tunuri, un tun antiaerian calibru 0,75, ocupă poziții în Gara Drăgănești.

Raportul informativ nr. 5 al sectorului 2 Dimbovița (26 august 1944, ora 14)

Subsectorul 2 Găești raportează:

La Bădulești, 8 km nord-vest Găești, a aterizat forțat un avion german de tipul „Gigant”. După un schimb de focuri s-au predat, făcându-se circa 100 prizonieri.

Prizonierii au declarat că au fost îmbarcați la Belgrad, cu destinația Brașov.

Raportul informativ nr. 7 al sectorului 2 Dimbovița (26 august 1944, ora 22.30)

[...] a) Avionul raportat [ca fiind] căzut [la] Bădulești, în realitate a aterizat forțat 1 km sud Gîlbocata, având 77 ocupanți, în loc de 100 cum s-a raportat [...].

Legiunea de jandarmi Tîrgoviște raportează:

a) În comuna Bălteni a căzut un avion german „Gigant” cu 6 motoare în flăcări către ora 16.25, fiind mitraliat de aviația noastră. Parte din ocupanți au fost carbonizați, parte răniți, iar o parte au dispărut. Postul de jandarmi face urmărirea.

b) În comuna Dobra, la orele 12.30, un avion german „Gigant” a aterizat forțat. Ocupanții au incendiat avionul, după care au dispărut. Urmărirea pentru prinderea lor continuă...

Raport informativ nr. 4 al Batalionului 4 instrucție și reparații auto — Sălcuța (27 august 1944, orele 11.30)

Astăzi dimineață, la orele 7.45, am fost anunțat de Statul major al Aerului că un avion cu 6 motoare german „Gigant” a aterizat în apropierea aerodromului Coandă (pădurea Coandă), nord-est satul Costești de pe Șoseaua Titu-Găești.

Am intervenit cu o companie comandată de subsemnatul.

După câteva schimburi de focuri, cînd detașamentul german debarcat din avion a crezut că se găsește în inferioritate numerică și înconjurat de noi, a renunțat la luptă.

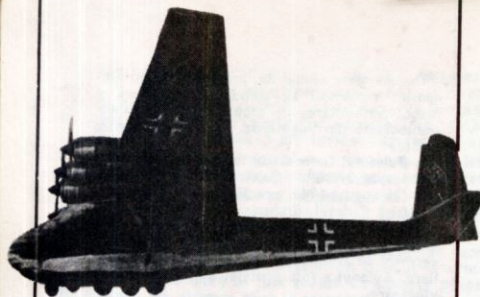
Tăria detașamentului a fost de 66 oameni (un căpitan, doi ofițeri, zece subofițeri, cincizeci și trei trupă) + personalul avionului (opt aviatori și un ofițer).

Din informațiile pe care le-au dat, veneau de la Belgrad și se duceau la Mizil sau Focșani și au fost două-trei (nu pot spune precis, întrucît au decolat pe întineric) avioane cu 6 motoare „Gigant”.

Nu am avut nici o pierdere proprie...

¹ Generalul-locotenent Alfred Gerstenberg — n.r.

² O jumătate de companie — n.r.

Avion „Gigant” utilizat de hitleriști la transportul de trupe

II.

TEATRUL DE OPERAȚII SUD-EST (COMANDAMENTUL SUPERIOR AL GRUPULUI DE ARMATE „F” — GRUPA

Ic/AO¹, Nr.Off.144)

CARTIERUL GENERAL, 24 IX 1944

RAPORTUL LOCOTENENTULUI-MAJOR KARLERNST DIEDRICH, ȘEFUL CURSULUI DE INSTRUCȚIE TÂNCURI DE PE LÎNGĂ MISIUNEA GERMANĂ A ARMATEI DE USCAT DIN ROMÂNIA, COMANDAMENTUL GERMAN DE INSTRUCȚIE 409²[...]

În timpul difuzării proclamației regelui român, la 23 VIII 1944, către ora 22.00, mă aflam la București-Cotroceni. Nu am auzit personal cuvîntarea de la radio, doar am remarcat că pe străzi civilii alergau agitați încoace și încolo strigînd: „Pace, Pace!”. În același timp, s-au auzit cîteva împușcături în centrul Bucureștilor, ceea ce m-a nedumerit. Drept care m-am dus la cel mai apropiat oficiu german, Statul major Wichner, circa 1 km nord de Misiunea germană a armatei de uscat, și am întrebat dacă acolo se știe de acum ceva mai precis. Mi s-a răspuns că, în general, nu s-a aflat nimic. Efectivele [germane ale acelei comandament] se află în cea mai mare parte în pat și dorm. Ele au fost trezite pentru prima dată către ora 23.00, dar nici pînă la acea oră nu se aflase ceva sigur.

După ce părăsisem din nou tabăra, am auzit de la niște civili că regele ar fi jînit o cuvîntare la radio în care a declarat că armata română s-ar fi aliat cu rușii, dar că, timp de trei zile, germanilor trebuia să li se asigure liberă ieșire cu întregul material.

Drept care m-am dus iar la Statul major Wichner, unde de această dată l-am găsit pe maiorul Wichner și cîteva ofițeri. Timpul s-a

scurs cu încetul fără să se întîmple ceva. Către ora 0.30 am fost chemați la o consfățuire a ofițerilor, la care a venit și căpitanul Gries, care era însărcinat cu constituirea unităților de alarmă.

Între timp, în centrul orașului se dezlănțise un schimb de focuri mai puternic. Niște civili ne-au comunicat însă că au loc schimburi de focuri între comuniști și poliție și Garda de fier. Căpitanul Gries a propus atunci ca toate echipele să se înarmeze și să se instaleze posturi. De la Misiunea germană a armatei de uscat nu parveniseră încă nici un fel de instrucțiuni. Întrucît eu îl cunoșteam foarte bine pe căpitanul Gries, i-am propus ca toate oficiile [germane] mai mici din București să fie strînse la un loc și împinse spre aeroportul de la Băneasa, la 6 km nord de oraș, deoarece, după evaluarea mea, acolo se găseau circa 4 000 ostași ai Luftwaff-ei. Însă această propunere a fost respinsă pe motiv că, în caz de alarmă, fiecare sediu militar, oricît de mic, trebuie să fie menținut. Eu însumi am primit de la căpitanul Gries misiunea de a răzbate pînă la comandamentul meu de instrucție, care se afla la aproximativ 40 km nord-vest București, la Școala de subofițeri tehnici de la Poiana de Sus.

Drept care, am încercat să ies din oraș cu motocicletă pe timpul întinericului, dar n-am izbutit, întrucît toate ieșirile orașului erau deja baricadate de tancuri și posturi de control [românești]. De aceea am făcut cale întoarsă în oraș, unde acum era deplină liniște, ca să mă duc la locuința mea, care se afla în Cotroceni, la cca. 500 m nord de Misiunea germană a armatei de uscat. Dar n-am putut intra nici acolo. Un polițist român mi-a interzis accesul motivîndu-mi că are misiunea să nu lase nici un om în acea clădire. În dimineața de 24 VIII, către ora 7, am încercat să ajung la Misiunea germană a armatei de uscat. Nu mi-a fost însă posibil, deși am observat cum cîteva camioane cu ofițeri [germani] se îndreptau prin altă parte către Misiunea germană a armatei de uscat.

Spre ora 6.45 am auzit o tragere de artilerie mai puternică din direcția Băneasa-Otopeni. În același timp, cîteva aparate germane zburau continuu, în patrulă, deasupra zonei orașului București. Apoi am încercat încă o dată să ies din oraș, însă am fost reținut de un post de poliție.

Către ora 10.00 s-a declanșat un puternic bombardament al Luftwaff-ei asupra centrului orașului și asupra zonei din jurul Misiunii germane a armatei de uscat. Acesta mi-a oferit, în sfîrșit, ocazia să scap din interiorul orașului. M-am deplasat în direcția Bolintin, pentru ca de acolo să ajung la Școala de subofițeri tehnici. La 9 km înainte de a ajunge la obiectiv, am zărit un subofițer german în localitatea Treștiene de Lene [Treștiene-Ulm, jud. Ilfov]. L-am întrebat ce mai caută el acolo și mi-a spus că acolo se află Centrul român de gaze, în cadrul căruia se ține și un curs de instrucție german de apărare contra gazelor. Subofițerul l-a chemat îndată la mine pe locotenentul Hildebrandt, întrucît șeful cursului de apărare contra gazelor, domnul maior Dreisbach, a rămas de miercuri 23 VIII la Misiunea

¹ În titlatura comandamentelor germane din cel de-al doilea război mondial, sub sigla fi erau desemnate compartimentele specializate în cercetare și obținerea de informații de la adversari; sigla AO indica subcompartimentele — n.r.

² Grupuri de ofițeri ai Wehrmacht-ului atașate unor unități și comandamente române cu misiunea oficială de a contribui la procesul de instruire; în fapt, pentru a asigura, la nivelul respectiv, controlul exercitat de Reich-ul hitlerist — n.r.

germană a armatei de uscat de la București, pentru a-i convinge pe cei de acolo să-i permită să sisteze procesul de învățămînt și să-și croiască drum, împreună cu efectivele sale, ori spre București, ori spre Giurgiu. El și-a motivat această cerere pe motiv că acum românii voiau să-i dezarmeze. Apoi, cînd lecțiile s-au terminat și echipajele au voit să se ducă la cazărnicile lor, li s-a spus că nu li se mai permite acest lucru și că trebuie să rămîină în fața săliilor de clasă fără dreptul de a mai ieși [din clădire]. Apoi au fost trimise echipe mici în cazărnicile pentru a ridica armele ce se găseau acolo. Apoi, la ordinul colonelului român Oprescu, locotenentul Hildebrandt și 38 subofițeri au fost dezarmați rînd pe rînd. Față de aceasta, i-am spus din nou locotenentului Hildebrandt că era timpul să vină cu oamenii lui la școala mea, căci din cauza bombardării [efectuate de către germani asupra] orașului București mă aștept ca trupele germane să fie internate [de către români]. Același lucru mi l-a comunicat și colonelul Oprescu. Locotenentul Hildebrandt a persistat în ideea de a menține poziția chiar și fără arme, ceea ce eu am considerat o absurditate. M-am dus apoi din nou la colonelul Oprescu ca să-i cer să lase liber pe comandant, întrucît acesta aparținea de detașamentul de instrucție german, ceea ce a acceptat. Dar locotenentul Hildebrandt voia tot mereu să mențină poziția.

Față de aceasta am pornit spre comandamentul meu de instrucție, unde am aflat că, pe la ora 7.00 dimineața, cei 7 oameni ai mei se pusese, la ordin, în marș într-un camion către comanda [germană] de vîndători Tiberius de la Titu. După ce mi-am știut oamenii în siguranță, conform ordinului Misiunii germane a armatei de uscat, m-am întors la Treștiene de Lene pentru a încerca încă odată să obțin eliberarea locotenentului și a celor 38 subofițeri. Între timp însă ei fuseseră luați în captivitate. Întrucît pe la ora 13 se primise ordin de la comandantul Corpului teritorial, generalul Palacescu¹ (sau așa ceva), cu cartierul la Buda, vest București, că, deoarece germanii declaraseră război românilor începînd cu bombardarea Bucureștilor, Ploieștilor și a altor orașe mari, întreg personalul Wehrmachtului german și toți civilii trebuiau să fie imediat internați; ca urmare, am fost luat și eu

în captivitate și n-am mai putut întreprinde nimic. Locotenentul Hildebrandt a regretat acum profund atitudinea sa.

După luarea în prizonierat, am fost lăsați în școala din localitate, puși sub pază și am primit chiar un prînz acceptabil. În zilele următoare însă am căpătat doar rația sîrăcicioasă a soldatului român.

Bombardarea și tragerile terestre executate asupra Bucureștilor au continuat în tot timpul zilei de 25 VIII și într-o parte a celei de 26 VIII. Un bombardament foarte dur a fost declanșat la nord de București la 26 VIII de pe la 8.30 pînă pe la 9.00. Apoi a fost din nou liniște toată ziua. După cum mi-au comunicat mai tirziu prizonieri dintr-un al doilea lagăr, puternicul bombardament pe care-l auzisem fusese un atac efectuat de circa 600 bombardiere americane² asupra taberelor de pădure I și II [dispușe în zona Băneasa] și asupra Aerodromului Otopeni.

Populația civilă a satului se comporta foarte ostil față de noi. Desori ne-am trezit în camere cu pietroaie și bulgări de pămînt aruncați prin ferestre.

În noaptea de 26 spre 27 VIII am izbutit să fug din lagăr. M-am strecurat pînă la Șoseaua București-Ploiești [...].

[În continuare, K. Diedrich arată cum a reușit, trecînd prin Pitești, Curtea de Argeș și apoi peste Carpați, să ajungă pînă la 15 km de Sibiu. Aici a fost prins și predat unui post de jandarmi români care l-au trimis în localitatea Cîneni.]

Acolo mi-am petrecut noaptea sub paza a doi jandarmi români. În dimineața următoare am fost evacuat cu un tren de persoane în lagărul de la Rîmniciu Vîlcea. Pe parcurs am zărit un tren-spital german staționînd în Gara Jiblea. Am întrebât personalul sanitar ce se va întîmpla cu ei; mi-au răspuns că au auzit că trenul, venit cu răniți grav din zona Akkerman, urma să fie descărcat pe loc. Mai tirziu, cîțiva ofițeri și doi farmaciști ușor răniți au fost evacuați din trenul-spital în lagărul nostru de la Rîmniciu Vîlcea. De la ei am aflat că, în imediată apropiere de Cluj, trenul n-a mai putut trece frontiera [linia vîlmelnică de de-

² Vezi Magazin istoric, nr. 8/1974.

¹ Generalul de divizie Nicolae Pălăngeanu, comandantul Corpului 2 teritorial român - n.r.

Prizonieri germani pe străzile Capitalei, capturați în zilele insurecției

marcaje impusă prin Dictatul de la Viena] și că românii, după ce au dezarmat pe cei din garnitură, le-au declarat că trenul va fi dus peste frontieră într-un alt loc. Dar nu așa s-a întâmplat, iar trenul a fost îndreptat spre Brașov, Făgăraș, Sibiu și de acolo în interiorul României. Intructul lagărului nostru se găsea chiar lângă calea ferată, am putut observa că, zilnic, erau dirijate, de la nord spre sud, trenuri de marfă cu germani prizonieri de război. De asemenea, multe trenuri cu material nou german — blindate, piese de artilerie, tunuri antiaeriene, autocamioane ș.a.m.d.

Am luat imediat hotărârea ca la prima ocazie să fug încă o dată. Paza asigurată de români era foarte severă. Aveam voie să vorbim numai cu cei din camera noastră. N-am putut veni în contact cu prizonierii aflați în alte părți ale lagărului. De asemenea, nici cu 200 oameni de trupă care erau înfinați într-un șopron pentru vehicule [...].

La 5 IX au fost aduși cu un alt tren în lagărul nostru circa 2 000 ostași din Luftwaffe, armata de uscat și marină [...]. În aceeași zi, cam pe la prânz, a venit la mine un maior român și m-a luat la sigur spunându-mi că eu mai evadasem o dată dintr-un lagăr român de prizonieri. Firește, am negat ferm, dar el și-a menținut părerea, deoarece primise o informație despre un ofițer evadat ale cărui semnalmente personale corespundeau exact cu cele ale mele. Am rămas surprins, întrucât nu bănuisem că românii au corespondență și o evidență atât de ordonate. Cam la două ore după aceea a venit un plutonier român însoțit de trei ostași și mi-a transmis ordinul să-mi strâng lucrurile și să vin cu el. Am fost expediat din lagăr la gară [...].

[În cursul nopții, în timp ce era transportat spre Craiova, ofițerul hitlerist a sărit din tren și, străbătând rute ocolite, strecurându-se printre coloane sovietice în marș, a reușit să ajungă pe malul Dunării, lângă Gura Văii. În noaptea de 10 spre 11 septembrie a trecut fluviul înot, pe malul iugoslav].

Mă înșelasem când presupusesem că Cetatea Kladovo este o construcție recentă, căci a trebuit să constat că ea reprezenta, probabil, o veche fortificație turcească.

Comandantul celălalt mi-a permis să intru și mi-a găzduit. Am înțeles în cetate și pe domnul maior Rehe, comandantul grupului de luptă. El avea în subordine și Cetatea Kladovo. Am fost primit la raport de el [...].

A doua zi am fost luat de șeful adjutanturii grupului de luptă ca să fiu transportat spre Negotin, la o altă dată cu peste 120 răniți și cu 46 asistente de transmisiuni a.c./o. Înaintea plecării transportului nostru mi-au ieșit la raport încă doi Oberfeldwebel (plutonieri majori) și un sergent din Luftwaffe care în noaptea precedentă, adică o noapte după mine, trecuseră și ei înot Dunărea scăpând din captivitatea ruso-română, ca să ajungă la Kladovo. Aceștia erau următorii:

Oberfeldwebel Hans Wöhr din Statul major al comandamentului pentru repararea vehiculelor de la București, având nr. L.49 709 poșta de campanie, of. poștal general al Luftwaff-ei — Viena.

Oberfeldwebel Rudolf Wittig de la Statul major aerian de instrucție, de asemenea București.

Sergentul-major Stefan Kleinschmidt.

După ce trecuseră prin două lagăre și avuseseră încă o tentativă neizbutită de fugă, acești trei evadași se aflaseră în Gara Craiova, împreună cu alți doi militari, evadași și ei [...].

După afirmația Oberfeldwebel-ului Wöhr, în 25 VIII și în dimineața de 26 VIII un regiment de parașutiști de la Viena¹, comandat de un maior, a debarcat dintr-un „Gigant”. După aterizare, a fost nimicim în cea mai mare parte. Ceea ce s-a mai putut păstra din el a fost în întregime scos din luptă din cauza bombardamentului american din 26 VIII. Asistentele de transmisiuni a.c./o din taberele de pădure I și II de lângă București au fost, în cea mai mare parte, luate și transportate în Junkersuri și Giganturi. Întregul Stat major al generalului comandant superior al Luftwaff-ei din România se găsește de la 29 VIII în lagărul Craiova, cu excepția generalului locotenent Gerstenberger [Gerstenberg].

Însoțit de un general român² și avind un steag alb, el a venit din București ca parlamentar, cu o limuzină neagră, pe 24 VIII, la ora 8, în tabăra de pădure I. Generalul-locotenent Gerstenberger a rămas în tabăra de pădure, în timp ce generalul român pășea locurile. Imediat românii au reluat tragerile, care fuseseră începute de germani pe 24 VIII, la 6.45, și sistate pentru scurt timp cât s-au dus tratative. Generalul Gerstenberger și-a luat zborul cu un Fieseler-Storch³, cam la 10 minute înaintea bombardamentului american. Totuși, probabil că a fost doborât și se găsește în captivitate⁴.

Colonelul [german] Buda, de la dispozitivul de alarmă aerodrom, comandantul comandamentului a.c./o 21/KF, nr. L 41 207 poșta de campanie, se mai găsea după bombardamentul american la postul său de comandă de la Otopeni.

Comandantul pentru repararea vehiculelor, maiorul Kirchgorg, a căzut în captivitate cu întregul său Stat major.

Comandamentul de instrucție a.c./o, comandant-colonelul Freiherr von Beaulieu-Marconay, a fost și el luat prizonier cu întregul Stat major.

Sergentul Kleinschmidt, care fugise împreună cu căpitanul [Kuhn] căzut⁵ și cu cei doi Oberfeldwebel, aparținea echipajului unui Gigant care trebuia să aducă pe parașutiști la Otopeni. Dar n-au mai putut ateriza la Otopeni. Aparatul a aterizat din această cauză ceva mai târziu la Mizil. La zborul de întoarcere a fost doborât deasupra Ploieștilor.

¹ După cum s-a văzut, trupele respective nu proveneau din regimentul de parașutiști de la Viena — n.r.

² În realitate, colonelul V. Șelescu, vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1969 — n.r.

³ Tip de avion german de largă răspândire în cel de-al doilea război mondial, cu decolare și aterizare în scurt, chiar pe terenuri neamenajate, și de aceea folosit de regulă în misiuni de legătură și comandament — n.r.

⁴ Despre adevărata situație a generalului hitlerist, vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1968 și 10/1975.

⁵ Ucis de o subunitate sovietică în timpul traversării Dunării — n.r.

IANUARIE — FEBRUARIE 1821:

„CĂTRĂ TOT NORODUL OMENESC...”

La începutul celui de-al treilea deceniu al secolului XIX, mișcări și acțiuni revoluționare au fost înregistrate pe o arie largă, din Europa de Sud-Est și până în America Latină. Portugalia, Spania, Italia, Grecia și Principatele Române au fost marcate, în Europa, de semnul revoluției.

Era concretizarea amplei mișcări de eliberare națională și socială a popoarelor trezite la o nouă viață, și totodată, o reacție împotriva dominației Sfintei Aliațe a imperiilor și regimurilor autocrate instituită, după înfrângerea ultimă a lui Napoleon, în 1815. În acest context al istoriei europene și universale — al acțiunilor revoluționare potrivnice feudalismului și dominației marilor imperii absolutiste — trebuie considerată și revoluția condusă de Tudor Vladimirescu în 1821, eveniment de autentică semnificație nu numai pentru români ci și pentru sud-estul european.

Evenimentele revoluționare de la 1821 au pus în circulație, trezind interesul larg al opiniei publice, un ansamblu de idei, prezentate în parte până atunci în documente de difuzare restrinsă. Prin caracterul lor social și național, printr-un ascuțit spirit revoluționar, aceste documente au tins — la începutul celui de-al treilea deceniu al veacului trecut — să formeze un cadru programatic de angajare în vederea asigurării dezvoltării țărilor române în sensul progresului istoric. Era momentul în care se puneau bazele programului luptei de eliberare socială și națională a românilor, program încă insuficient elaborat și clarificat, în care revendicările n-au îmbrăcat trăsături pe deplin moderne, dar care, în comparație cu cele exprimate anterior au apărut în acel moment grupate într-un ansamblu mai unitar, exprimând neîndoiește poziții politice și ideologice cu mult mai înaintate.

Avem de a face cu obiective majore încadrate procesului de eliberare națională și socială, obiective formulate în Proclamația de la Padeș, în proclamațiile de la București și în alte declarații de mare însemnătate politică emenate în timpul evenimentelor revoluționare.

Pandurilor adunați la Slatina înainte ca „adunarea norodului” să-și înceapă marșul

spre București¹, Vladimirescu le-a făcut o declarație semnificativă. „Noi vom înlesni doar trecerea prinului Ipsilanti peste Dunăre — le-a spus el — ca să meargă pentru eliberarea patriei sale; iar nouă ne vor ajuta rușii ca să luăm cetățile de pe pământul țărilor noastre [Turnu Măgurele, Giurgiu și Brăila—n.a.] și apoi ne vor lăsa liberi și cu legile noastre”. Era evident vorba de intenția lui Vladimirescu de a dobindi eliberarea țărilor de sub orice dominație străină. Dar Tudor, cunoscător al tuturor provinciilor românești — unde evenimentele revoluționare din Țara Românească au avut, de altfel un larg ecou — s-a pronunțat totodată, pentru unirea și conlucrarea politică cu frații de pretutindeni, dînd expresie năzuințelor de secole ale românilor. De pildă, la 5 aprilie 1821 el a recomandat Divanului de la București să intre în legătură cu fruntașii moldoveni, „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și supț aceeași stăpînire [...]”. Așadar, urmează să știm cele ce se fac acolo, și să le vestim acestea de aici, ca fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor prîntipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții”.

În același timp, răsculații din 1821 au adoptat o netă poziție antifanariotă și au urmărit teluri de eliberare socială, pe acestea reflectîndu-le îndeosebi documentele fundamentale: Proclamația de la Padeș și Cererile norodului.

În Proclamația de la Padeș — citită la 23 ianuarie 1821 maselor — Tudor Vladimirescu da glas unor cereri cu caracter social. Erau denunțați „balaurlui”, căpeteniile laice și bisericești, care „sug” singele poporului și se cerea neutralizarea lor pe calea armelor — „cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine” — și „jertfirea” bunurilor „rău agonisite” ale acestor „tirani boieri”. În vederea realizării acestor deziderate, proclamația avea însă în vedere și posibilitatea înțelegerii cu boierii patrioți și alegerea căpeteniilor conducătoare numai din rîndurile acelor „care pot să fie buni”.

Un caracter mai complex îl au Cererile norodului. Una din variantele păstrate ale acestui document poartă data de 17 ianuarie 1821, dar abia o lună mai tîrziu, la 15 februarie, un exemplar al „cererilor” a fost înaintat de

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1971.

Tudor marele vornic Constantin Samurcaș. Este evident vorba de un document care a înregistrat amplificări și îmbogățiri succesive, pe măsura evoluției acțiunilor revoluționare, ceea ce explică și variantele sale. Prin Cererile norodului erau preconizate o serie de măsuri concrete, menite a modifica structurile politico-administrative, încercându-se să se creeze un nou cadru instituțional intern, premisă necesară transformărilor ulterioare. Se cerea desființarea spătarilor, hătmâneli și vorniciei de politie, prevăzându-se în schimb constituirea unui corp de 4000 panduri și a 200 arnăuți. Măsurile preconizate în domeniul fiscal erau și ele destinate a duce la o limitare a abuzurilor tipice perioadei fanariote. Măsuri cu caracter antifanariot, îndreptate, deosebit, împotriva familiei Suțu, dar și exilarea din țară a unor înalți demnitari compromiși, se leagă, de asemenea, de ansamblul stipulațiilor preconizate de revoluționari.

Revoluția din 1821, deși conținea încă numeroase elemente specifice orânduirii feudale,

a depășit cu mult nivelul mișcărilor sociale și naționale anterioare, ea fiind de fapt, după opinia noastră, prima etapă a revoluției burgheze de la 1848. Rămâne și astăzi, la 156 ani de la revoluție, exemplară definiția profund patriotică dată de Tudor în scrisoarea către vornicul Nicolae Văcărescu, din 11 februarie 1821, „că patrie se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitoarelor!”.

În continuarea serialului de documente programatice ale oamenilor politici progresiști din sec. XVIII-XIX, publicăm Proclamația de la Padeș și Cererile norodului, documente care sintetizează programul revoluției condusă de Tudor Vladimirescu. În redarea textelor s-au păstrat ortografia și caracteristicile stilistice ale originalelor; cuvintele și explicațiile introduse de noi au fost marcate prin paranteze drepte.

Dan BERINDEI

[23 ianuarie 1821]

Proclamația de la Padeș¹

Căută tot norodul omeneșc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești, multă sănătate!

Fraților lăicitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi!

Nici o pravilă nu oprește pre om de a împingea răul cu răul Șarpele, cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-i lovești, ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori nu să primejdietese din mușcarea lui!

Dar pre balaurii care ne înghit de vii, căpățenile noastre, zic, atît cele bășicești, cît și cele politicești, pînă cînd să-i suferim a ne suge singele din noi? Pînă cînd să le fim robii?

Dacă răul nu este primit lui Dumnezău, stricătorii făcătorilor de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezău! Că bun este Dumnezău și ca să ne asemănăm lui trebuie să facem bine! Iar acesta nu se face pînă nu să strică răul. Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face!

Au vrut Dumnezău să facă lumină? Aceia s-au făcut, dupe ce au lipsit întunecul!

Veichil lui Dumnezău, prea puternicul nostru împărat (sultanul), voește ca noi, ca niște credincioși ai lui, să trăim bine. Dar nu ne lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpățenile noastre (boierimea și înaltul cler)! Vești, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine! Și se aleagă din căpățenile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sunt ai noștri și cu noi dinpreună vor lucra binele, ca să le fie și lor bine, precum ne sunt făgăduiți!

Vești, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine! Și se aleagă din căpățenile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sunt ai noștri și cu noi dinpreună vor lucra binele, ca să le fie și lor bine, precum ne sunt făgăduiți!

¹ Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I, București, 1959, pp. 207-208.

Nu vă leneviți, ci siliiți să veniți în grabă cu toții: care veți avea arme, cu arme; iar care nu veți avea arme, cu furci de fier și cu lănci; să vă faceți de grabă și să veniți unde veți auzi că să află Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara. Și ceea ce vă va povățui mai marii Adunării, aceia să urmați, și unde vă vor chema ei, acolo să mergeți. Că ne ajunge, fraților, altă vreme de cînd lacrimile du pe obrazele noastre nu s-au mai uscat!

Și iar să știți că nimenia dintre noi nu este slobod, în vremea acestii Adunări — obstii folositoare — ca să să atingă măcar de un grăunț, de binele sau de casa vreunui neguțar, orșan sau țaran, sau de al vreunui lăicitor, decît numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească; însă al căroră nu vor urma noastră — făgăduiți — numai al aceloră să să ia, pentru folosul de obște!

[Ianuarie-februarie 1821] Cererile norodului²

Aicea am însemnat mai jos ponturile care le-au scos Tudor Vladimirescu, care pe ponturi s-au ajutat la începutul rebeliei, că le arăta norodului și zicînd că are și ferman împărătesc le făgăduia că-i va scoate de supt jugul supunerii a mai da dajde și ca cum ar ajunge românii oare ce mari. Iar această socoteală era numai la cei prosti, iar la Teodor și la cei mai mari decît ei și la cei de o potrivă cu ei altele au fost care tuturor cunoscute s-au făcut; iar noi să ne întorcăm să vedem ce scrie în ponturile lui.

Zice Teodor
Cererile norodului româneșc din Valahia. 1821 ianuarie 17. Arăt ponturi[le] după cele adevărate ale lui Teodor.

¹ Op. cit. pp. 272 — 281; N. Gr. Stetcu și I. Vătăman, Un manuscris înedit al ponturilor lui Tudor Vladimirescu, în Revista Arhivelor, anul XLVII, vol. XXXII (1970), nr. 2, pp. 601—604.

1. Domnul țării[!] să nu aducă[!] cu înălțimea sa aici în țară mai mulți boieri greci de cît număr[!] patru, adică un postelnic mare, un cămaras, un portar și un gramatic.

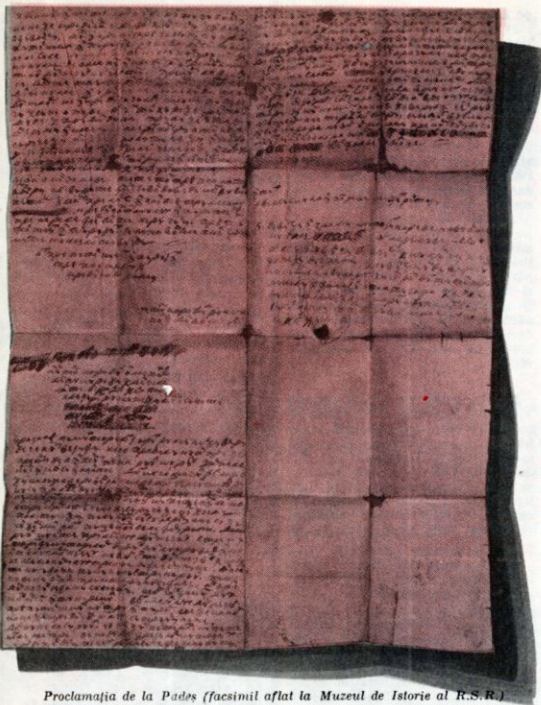
2. Toate scaunile (funcțiile) arhieretice și toate mănăstirile țării[!] precum este legat și precum[!] să cuprindă în Haisfirulul (hatșefirul) răposatului întru fericirea împăratului sultan Salim [corect — Selim] din anul 1802 și ale mitropoliei [și] cîte trele episcopale și toate mănăstirile cele mai mari să fie datoare a ține școala de limba turcească și să strîngă copii de neamul românesc alit dintre cei evghenici și săraci și bîntre cei prosti, ca să învețe cu cheltuiala mănăstirii după starea fiește căria mănăstiri.

3. I și în sașă dădji care s-au întocmit de către mărișca sa Caragea două să lipsească cu totul, iară patru să rămîie după aceeași întocmire, socotindu-se pe trei luni una.

4. Toate cîte s-au întocmit și s-au făcut de către răposatul[!] domnului Suțu să se strice cu totul și să rămîie toți strîini (străinii) folos ai țării[!] precum s-au întocmit de către domnul Caragea, precum și toate cumpaniile tot după aceeași întocmire și toate ludele (sistem de impozite fixat pe familii) cîte s-au mai adăugat p la județe de către Suțu peste întocmirea domnului Caragea să să secolțoa cu totul. Iar anafuralele și întocmirile ce s-au făcut de către numitul domn Suțu pentru veri ce mada [împrejurare] să rămîie ca o hirtie albă și asemănt în țară mai dea decît după 12 ani să nu fie slobod a să mai face, precum să urmează și la neamurile cele luminate, căci deseale aşezăminturi sunt numa[!] o sfărămare și pradă a țării[!] și numa[!] folosul jăfuitoarelor.

5. Oierit[!] i și dimărit[!] și vinericiul să nu fie slobod a mai adăoga măcar un bănuț peste întocmirea domnului Caragea, care întocmire privește la legăturile înalției puteri celor din anul 1774 ce s-au făcut.

6. Havaetul [taxa] tuturor viteilor și al tuturor mărfurilor care, de la

Proclamația de la Padeș (facsimil aflat la Muzeul de Istorie al R.S.R.)

o vreme încoace, s-au obicinuit a să lua cu nume de havaet al vistirii s'ial altora, precum și vama din toate orașele și satele țăr[i], să lipsească cu totul, rămînd să ia vama numai la marginea țăr[i] de la toți care intră și iasă cu mărfuri, precum să o bîlcinuște și la țările cele luminate, fiind că dintru această pricină a greutății havaeturilor și a vămilor neguțătoria au încetat cu totul, ajungînd țara în cea desăvîrșită lipsă a banilor căci această țară de Dumnezeu pîzită altă tarapana (monetărie) nu are decît numai[i] cu neguțătoria trăiește, precum și vama ce s'ia lua la marginea țăr[i] să fie ușoară precum s-au urmat în domnia răposatului Alexandru Ipsilanti și toate schelle de spre țara turcească să fie slobode (scutite de taxe) cu totul.

7. Toate dregătoriile țăr[i] atita cele politicești cît și cele bisericești de la cea mai mare pîn[ă] la cea mai mică să nu fie slobodă a să mai orîndui prin dare de bani, pentru că s'ia poată lipsi jafurile cu totul; asemenea și toate dările preotești să să

scază, rămînd după cuvîntă și preoții cu dare de bani să nu fie slobodă a să mai face, ci numai care va fi destoinic și unde va fi trebuință, și zapci prin plăși să nu fie slobodă a să mai orîndui cite doi, ci numa[i] cite unul și acela să fie pămîntean și cu chizăsie că nu va mai face furtașguri.

8. Căftane (ridicare în rang, căftănire) cu bani să înceteze cu totul de a să mai face, nici după neam, ci numai după slujbă.

9. Havaetul sineturilor [actelor] tuturor privilegiaților și al hrisoavelor să să scază, rămînd precum s-au întocmit de către răposatul domn Alexandru Ipsilanti și nici p[er] toate breslele, nici p[er] scutelnicii ajutori să nu fie slobodă a să scoate nici de cum, fără numai cînd va fi vre o mare trebuință a țării și [cu]noscută de tot norodul, precum și copii[i] tuturor breslelor și ai scutelnicilor cei căsătoriți să nu mai fie supărați cu vre o cerere de bani.

10. Postulnii [poslunicii] să lipsească cu totul, fiindcă este numa[i]

un catahrisis [abuz] al țăr[i] și folos al jăfuitorilor dregători și în locul poslujniciilor de să va găsi cu cale să vor mai înmulți scutelnicii.

11. Toți scutelnicii strînilor să lipsească cu totul.

12. Dregătoria spătării cei mari dimpreună cu toți dregători[i] săi și cu toți sluj[i]toři[i] spătării să lipsească cu totul, fiindcă este despre mare stricăciune țăr[i] despre partea jăfuitorilor.

13. Tara să fie volodică [liberă] a-și face a-și ținea pentru paza lor despre făcătorii de rele, pentru popala [fala] orașilor și paza lăzăreturilor năprasnic[i] boale patru mii de ostași panduri și două sute arnăuți cu căpităniile lor, atît panduri[i] cît și arnăuți[i], scutiți de toate dările țări și cu leață ușoară, a cărora leață să să icoconomisească din vistirile mînaștrilor.

14. Toate lefiele strînilor să lipsească cu totul.

15. Toți dregătorii judecătōri[i]lor și al calemurilor [instituțiilor] să să împuțineze, rămînd numa[i] precum au fost din vechime și lefiele să le fie ușoare; asemenea și havaetul jălbilor și al cărților de judecată[i] să să scază.

16. Hătămănia divanului să lipsească cu totul.

17. Pravilniceasca condică a domnului Caragea să lipsească cu totul, nefînd făcută cu voința a toat[ot] norodului. Iar a domnului Ipsilant să rămîie bună și să să urmeze.

18. I [și] mitropolitul cel de acumă să lipsească din scaun, nefînd orînduit cu voința și alegerea a tot norodu[i], și să să scoată din țară afară și în locu-i să să orînduiească altul p[er] carele îl va pofți norodul.

19. Păinea [plinea], carnea și toate cele de mîncare, cite iasă dintr-acastă țară, să să întocmească a vinde prin oraș, lăsîndu-să cîștig casapilor [măcelarilor], bucătarilor, băcanilor numai la zăce unul peste prețul ce să va cumpăra de la lăcutorii și peste această tocm[ea], nici vel agă, nici polcovnicu[i] de tîrg, nici ispravnic[i] județelor, nici niminea cu un cuvînt să nu fie slobodă de a cere măcar o para cu numire de havaet și cea mai mare priveghere a stăpînitorului spre această să fie, precum și toți preocupții care cupeșc [vind] lucrurile cele de mîncare să lipsească cu totul din prin orașe.

20. I [și] vătășilor după la toate platurile să nu fie slobodă a să lua mai mult havaet de cît ceea ce s-au întocmit de către răposatul domn Alexandru Moruzi. Dar nici vătășii să nu fie slobodă a lua mai mult pentru zioa de clacă de cît palate zece; asemenea și havaietul vornicilor și altele care mai sunt în tocmă[i] după coprinderea ponturilor gospod.

21. Iraturile [incasările] cele de la o vreme încoaci obicei nu este a pocovnicii Craiovi, ale armășii al doilea și al tuturor pocovnicilor din prin orașe să să scoată, rămân numai precum s-au întocmit de către răposatu[!] Alexandru Ipsilant V.V.D.

22. Vornicea de politie să lipsească cu totul, adecă dragătoria acestii vornici, fiind că este pricinuitoare de mare jăfuire norodului.

23. Toată familia și toți oamenii răpusatului domnului Suțu să să rădăcie din țară ca unii ce au fost numai ca niște ucigași ai acesti țări.

24. Dintre pământeni să nu fie slobod a să mai face nici de cum [companii].

25. Toți [s]trînii cîți cu familiile lor să vor duce întru această țară în soroc de un an să nu fie supărați cu nici un fel de cerere de bir; iară peste acest soroc să fie folos al țării[!], precum să cuprindă în așezămîntul ce s-au făcut de către domnul Caragea. Iară cei fără familii și necăsătorii care vin a trăi într-această țară și să să hrănească unii cu meșteșuguri, a[!]lii calfe și slugi p[!] la neguțitorii [!] boieri și veri cine, acela să fie apărați cu totul pentru bir și cu toate angarașele țării[!], pînă cînd să vor căsătorii, precum și păstori[!] vitelor, după cum din vechime au fost obicei într-această țară.

26. Căleștile poletile cu aur sau argint și [s]ălcele [s]ălcele — p[!]ălării înalte de p[!]să p[!]rtate de boieri[!] cele mari să lipsească totul, afară numai familia domnească să aibă slobozenie a purta.

27. Pentru facerea podurilor Bucureștilor să nu fie slobod [permis] a [s]ă[!] mai scoate nici un fel de ajutorință p[!] țară și cîți bani nu să vor ajunge dintr-al cutil podurilor să să adaoge și să să pue numă[!] de către orașeni[!] Bucureștilor că au butuci și calești.

28. Dumnealui căminariu[!] Bidescu și stolnicu[!] Vișoreanu să să izgonească din țară afară în soroc de zece ani, ca unii ce s-au îndrăznit de au ucis norodu[!] cu arme de moar[!]te f[!]r[!]ă a-i întreba ce le cerea, omorînd cîțiva oameni nevinovați și dintr-a lor pricină torburîndu-să norodul au făcut multe răutăți.

29. Hagii Enuși, carele nu s-au purtat ca un neguțitor și d[!] ce s-au întovărășit cu jăfuitori, din a căruia pricină s-au făcut mare pradă țării[!], apoi și mulțime de hoți au adunat

pe lîngă [ei] ca să-și dea ocrotea de aceea cu totul să să izgonească din țară afară și să să meargă la patria sa sau unde va pofti.

30. Dumnealui biv vel logof[!]ătul Consta[n]tin Belu carele fără a face vre un bine sau folos țării[!] ci numă[!] pentru vînzare de țară ce au făcut și din om prost s-au înălțat la această treaptă, precum și toată țara au prădat fără milostivire cu viclenile sale chipuri; ba încă și moșile ticloșilor pământeni cu silnicie le-au luat, pe aceia, ca să fie plid[!] altor asemenea dumisale, să se dea supt judecat[!]ă, să să cerceteze ce au avut pînă a nu intra în treburile visterii și cele ce are acum, de unde le-au făcut și ce va prisoii peste ceea ce au avut să să ia pentru folosul țării[!] de unde au și eșit, luîndu-să și cinul boierii lui ce-i f[!]r[!]ă de orînduială cîștig.

31. Dumnealui biv vel agă Alicache Vilara i [s]ă[!] dumnealui bivvel cluceru[!] Chiriac i [s]ă[!] dumnealui stolnicu[!] Cătuneanu i [s]ă[!] dumnealui medelniceru[!] Dărzanu i [s]ă[!] medelniceru[!] Măcescu să lipsească cu totul din slujbele țării[!] și în viața lor, asemenea și alți ca dumnealor care cu mulțime de m[!]eșteșuguri au prădat țara fără de milostivire.

32. Slugeriu[!] Theodor Vladimirescu, carele de cătră noi tot norodul Țării Românești ca p[!] un iubitor de patrie s-au rădicat și s-au orînduit ca să ne fie mai mare și chivernisor la toată adunarea pentru folosul a toată opștea din preună și toate căpitanile atîta din strîni cîți și din pământeni[!] cîți sînt împreună cu dumnealui de [s]lujesc folosului de obște, să fie cîștiți și miluiți de către stăpînire cu toate cererile ce vor face.

33. Toată zahere[a]oa, flnu[!] și alte-le ce s-au mîncat și s-au băt de cătră norodul Adunării d[!] la mănăstiri, d[!] la boieri i [s]ă[!] de la neguțitori, să să plătească din visterie.

34. Toate acestea să să întărească atît cu hrîsov cu mare jurămînt opșesc că să vor păzi cîți și cu hăt[!]șarif împărătesc, care să fie și cu știrea Rusii, cu coprindere că la fleșcare domnie noă să fie datori boierii[!] și arhieriei[!] țării[!] ca să iasă cu aceste ponturi înaintea domnului la marginea Dunării[!] și domnul să fie datori a le iscali cum că le va păzi întoamă și așa să intre în țara aceasta.

Acestea sînt ponturile adecă cererile mai sus numitului Theodor, la care crezînd norodul că să vor face după cererea aceasta s-au ridicat cu totul întru care era[!] și oamenii de cei aleși.

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA- BRITONIA

(Urmare din p. 4)

Grădiște. Avem acum certitudinea că între zidurile Sarmizegetusei romane, în încăperile ruinate ale marilor edificii din epoca imperială, au locuit și și-au amenajat curțile și bisericile căpeteniile române ale Țării Hațegului de la începuturile evului mediu. Și gîndindu-ne la acel extraordinar monument care este biserica românească de la Densuș, construit în cea mai mare parte din pietre romane sculptate și din inscripții aduse pe un drum destul de lung de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ne putem întreba cum vor fi arătat monumentele înălțate de români la Britonia, adică chiar între zidurile Ulpiei Traiana Sarmizegetusa. Spre deosebire de Densuș, Britonia se află exact în „gura” Porților de Fier ale Transilvaniei. Pe aici au pătruns în sec. X expedițiile de cucerire ale războinicilor nomazi, pe aici au trecut în sec. XIII tătarii și tot pe aici, în sec. XV-XVII, numeroasele incursiuni otomane de pradă și de cucerire. Este deci firesc ca la Sarmizegetusa romană să nu mai fi rămas în picioare vechile monumente medievale românești care să atragă atenția. Sau, poate, nu ne-am uitat pînă acum cu destulă atenție la cele ce se pot vedea pe ulițele și prin grădinile Sarmizegetusei, fiind preocupat exclusiv de ruinele de epocă romană?

Oricum ar fi, vestigiile Britoniei așteaptă a fi dezvelite și cercetate. În acel colț de Țară a Hațegului — și desigur nu numai acolo — există în mod cert toate condițiile pentru a pune în valoare, într-un ansamblu unic, vestigiile romane și vestigiile românești foarte timpurii, ogîndind transmiterea, pe loc, a unor moșteniri de civilizație străveche. De la acest punct înainte, cuvîntul aparține cercetărilor arheologice.

1917

«ACEA EXTRAORDINARĂ EPOPEE»

CONSTANTIN KIRIȚESCU

Autorul paginilor care urmează a publicat peste 250 lucrări în diverse domenii: literatură, pedagogie, biologie, critică socială, istorie. Unele dintre ele au apărut în traducere și în alte țări. Constantin Kirițescu a rămas însă în conștiința generațiilor, în primul rând, ca autor al Istoriei războiului pentru întregirea României (1916-1919), amplă monografie, care s-a bucurat de mare succes nu numai în rândul specialiștilor, ci și al marelui public. Ca urmare a acestei largi audiențe, cartea a fost tipărită în mai multe ediții, cu tiraje impresionante pentru vremea aceea. Acestea au fost urmate de o versiune prescurtată în limba română și de alta în franceză, tipărită în celebra editură pariziană Payot.

În arhiva familiei s-a păstrat un volum impresionant de manuscrise inedite (peste 2 000 pagini de memorii și numeroase alte însemnări). Dintre acestea, prin bunăvoința fiului său, Costin Kirițescu, căruia îi aducem călduroase mulțumiri, redacția noastră a selectat câteva note memorialistice consacrate anilor 1916-1918. Le facem locul cuvenit în paginile Magazinului istoric cu sentimentul că acoperim încă un gol în literatura memorialistică a acestei dramatice perioade istorice, din care autorul evocă aici epopea Mărășeștilor.

Marian ȘTEFAN

1977

Grija pentru viitorul și existența țării¹

La începutul anului în care avea să izbucnească războiul mondial, mai precis la 4 ianuarie 1914, a venit în fruntea Ministerului Instrucției un nou ministru: I. G. Duca. Foarte tânăr, conștient de insuficiența pregătirii lui pentru un departament de specialitate, Duca a apelat la foști colaboratori ai lui Spiru C. Haret pentru a-și face din ei colaboratori cu experiență. Așa se face că, în calitatea mea de „cazac” al lui Haret, m-am văzut rechemat ca inspector în minister.

Din acest post am simțit primele semne ale războiului încă înainte ca țara noastră să fi fost antrenată în conflagrație. La noi se refugiau profesori din provinciile surore, care trebuiau cazați. Bucovina, peste care începuse să treacă tăvălugul luptelor, dădea cel mai mare contingent de refugiați, de teama represaliilor pe care le săvârșesc, fără să stea prea mult pe gânduri, învingătorii. Îi plasam pe unde era posibil și, la inspecție, îi recunoșteam imediat după aspectul lor stingherit și pronunția lor dialectală: **doauă, plătește** etc. Printre acești refugiați bucovineni erau elemente de mînă întîi, excelente forțe didactice și oameni de inimă, profesori și scriitori ca George Tofan și Ion Grămadă, cel care în timpul războiului nostru s-a angajat ca voluntar și a murit ca un erou la asaltul Cireșoaiei². Din Transilvania se strecurau, rînd pe rînd, peste munți, intelectuali români, prea compromiși în ochii oficialităților austro-ungare prin atitudinea lor națională și care, dacă ar fi rămas acolo, ar fi riscat libertatea sau poate chiar viața. Printre cei dinți refugiați transilvăneni a fost Onisifor Ghibu, omul care după Unire va avea un rol proeminent în organizarea și conducerea învățămîntului din Transilvania.

¹ Titlul, subtitlurile și notele de subsol aparțin redacției *Magazin Istorie*.

² Victorie obținută de români la 12 august 1917, în cadrul bătăliei de la Oituz.

„Circumscripția” mea de inspecție cuprindea orașele: Craiova, Pitești, Slatina, Turnu Măgurele, Rîmniciu Vilcea, Tirgu Jiu, Galați, Birlad. În cei doi ani de neutralitate—1914-1916—am putut să urmăresc pretutindeni o schimbare fundamentală de preocupări: cele mărunte, legate de viața de școală, erau împinse tot mai mult spre periferie. Le luau locul discuțiile, polemicile, campaniile legate de situația în care se afla țara, de grija pentru viitorul ei, pentru existența ei. A fost o perioadă de îngrijorări, de frămîntări, de revizuire de conștiință. Școala nu putea fi o insulă: criza sufletească prin care trecea poporul nostru prins între cei doi coloși în luptă caracteriza și acest microcosmos, punea stăpînire și pe el.

Neutralitatea României s-a încheiat la 14 august 1916, odată cu hotărîrea consfințită de Consiliul de Corcană de la Cotroceni³ de a intra în război alături de Rusia, Anglia, Franța și Italia spre a realiza, cu toate jertfele și riscurile, eliberarea fraților noștri, întregirea statului național român. Luaseră deci sfîrșit cei doi ani de frămîntări, de lupte politice, de entuziasm sincer, de porniri generoase. Acum începea lupta adevărată, crîncenă, pe viață și pe moarte, cu un adversar redutabil: uriașa mașină de război germană.

Intrarea României în luptă s-a produs în preajma începerii anului școlar 1916-1917. Deschiderea școlilor a fost amînată, multe localuri rechiziționate, devenind spitale ale „zonei interioare”, mulți profesori și învățători fiind mobilizați. La Ministerul Instrucției nu mai era forfoteala zgomoasă caracteristică începutului de an școlar.

Înfrîngerile de pe Frontul de Sud au provocat o afluență de răniți care, transportați în Capitală, au umplut pînă la refuz spitalele. Ministrul, informat de lipsa unui serviciu de identificare și evidență statistică a răniților, m-a chemat (din cauza unei infirmități fizice — anchiloză a unui braț — eram scutit de serviciul militar) și mi-a dat

ordin să creez un asemenea serviciu și să-l conduc cu sprîjînul profesorilor rămași fără activitate.

Am reușit să adun vreo 80 profesori pe care i-am repartizat la spitale, am tipărit formulare și fișe și ne-am pus pe treabă. La început, munca de identificare a răniților — numele, locul de naștere, contingentul, unitatea, locul unde a fost rănit — a decurs metodic, cu rezultate satisfăcătoare. Ea ar fi putut continua, dacă autoritățile militare ar fi dovedit mai multă înțelegere pentru o asemenea lucrare necesară. Ele au lăsat însă impresia că sînt plictisite de acest amestec al civililor și au manifestat față de recenzorii o vădită rezervă.

Căutînd să lămuresc situația, am luat legătura cu Serviciul sanitar al armatei, condus de colonelul Ioan Popescu, zis și Sanitarul (ulterior a cerut să i se dea comanda unei divizii pe front și a avut un rol de seamă în bătălia de la Mărășești); cu ajutorul lui Popescu-Sanitarul, am luat contact și cu dr. Botescu, mai tîrziu răpus de epidemia de tifos exantematic, cu Serviciul statistic al armatei, condus de colegul meu N. Tabacovici, profesor de matematici la Liceul „Matei Basarab” și căpitan rezervist. La acest organ, instalat în vechiul local al Liceului „Spiru Haret” din strada Scaune, am întîlnit un ofițer ceh care avea misiunea de a identifica printre prizonierii austro-ungari luați de ruși pe cei de origine cehă și slovacă, în scopul creării unei legiuni care să lupte alături de ruși împotriva Puterilor Centrale.

În timpul lucrărilor noastre de evidență în spitalele de răniți am putut să-mi dau seama de devotamentul extraordinar al unor infirmiere de la Crucea Roșie, împins uneori — cazul eminentei profesoare de științe naturale Elena Cancicov — pînă la sacrificiul vieții. Admirabila doctoriță Marta Trancu-Rainer conducea cu energie și competență spitalul de la Palatul regal și apoi secția chirurgicală de la Spitalul Colțea. La Spitalul Brîncovenesc am văzut pe marele George Enescu cîntînd la vioară sonate de

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1973.

Bach, în saloane în care soldații-țărani — cu febră mare, cu ochii împăienjeniți, își trăiau ultimele clipe.

Am aflat mai târziu că întregul fișier întocmit de noi cu multe greutate s-a pierdut în învâlmășeala evacuării spitalelor, în ajunul ocupării Bucureștilor de trupele germane.

Retrăind prin stăa timpului acele momente nu-mi pot stăpîni nici acum sentimentele sfîșietoare proprii atunci întregului popor în mare cumpănă. Înfringerile din prima parte a campaniei de pe frontul carpatic, dobrogean și dunărean, inerția Aliatilor, atacurile aeriene începute la 12 septembrie, sporeau nedumerirea, dezorientarea, amplexarea rezonanței tragice a evenimentelor. Atunci cînd spectacolul evacuării autorităților, instituțiilor militare, întreprinderilor industriale, la început camuflat, n-a mai putut fi ascuns, contemplarea gravă a unui destin s-a transformat în panică. Gîndul care stăpînea o anumită pătură a populației era plecarea, fuga spre Moldova. Nu mă puteam întîlni cu vreun cunoscut fără ca dialogul să alunceze invariabil spre tema zilei: „Ți-ai aranjat ceva? Cînd pleci? Cu ce pleci?“. Exodul a căpătat proporții maxime atunci cînd rezistența în munți s-a prăbușit și cînd pe drumurile măturate de vîntul tăios al sfîrșitului de toamnă s-au aglomerat convoaiele cele mai dispartate.

Ordonanțele și patrulele ocupantului

La ministerul nostru s-a hotărît să se evacueze o parte restrînsă din funcționari, iar majoritatea să rămînă în București pentru a asigura continuitatea serviciilor sub ocupație. Profesorii, de asemenea, urmau să rămînă la posturi, alături de elevii lor. N-am fost trecut pe lista evacuabililor, întocmită după cîineștie ce criterii de ministrul Duca. De altfel, împrejurări familiale — soția aștepta un copil — făceau hazardate încercările de a porni pe drumul pribegiei.

Ecurile bătăliei de pe Neajlov și Argeș le-am perceput

sub aspectul convoaielor de refugiați care erau evacuați din satele aflate în zona luptelor, ducîndu-și în căruțele trase de boi biete lucruri pe care putuseră pune mîna în repezeala plecării, iar în urma căruțelor pășeau cu grumazul încovoiat văcuța, vițelul și cîinele. Noaptea, refugiații se strîngeau tăcuți în jurul focului aprins pe vreunul din maidanele Bucureștilor, lîngă căruța cu boii dejuțați. Le-am mai perceput sub forma canoadelor, din care deslușeam cu îngrijorare salvele bateriilor grele ale inamicului.

O rază de speranță mi s-a strecurat în suflet într-o după-amiază cînd am văzut defilînd pe străzile Bucureștilor coloana celor peste o mie de prizonieri nemți luați la Bălăria¹ și Stîlpu² de vitezele trupe ale generalului Scărișoreanu. Era spectacolul suprem oferit de autorități populației Capitalei pentru a-i ține trează încrederea. În același timp, comunicatul oficial celebra episodul victoriei noastre pe de linia Ghimpați³ — Mihăilești⁴. Trezind pe înserat spre Cercul profesorilor, vibrînd de emoția provocată de aceste evenimente, am întîlnit pe bulevard grupurile de oameni care asaltau pe vînzătorii ambulanți de ziare: ultimele ediții anunțau plecarea guvernului la Iași, pentru a organiza și continua de acolo rezistența. Așadar, bătaia pentru București era pierdută.

Timp de doi ani (decembrie 1916-noiembrie 1918) România a fost împărțită în două prin linia frontului de luptă. Muntenia, Oltenia și Dobrogea, teritoriu de ocupație, erau guvernate de O.K.M. (Oberkommando Mackensen) cu sediul la București, avînd în subordine pseudoguvernul de „geranți“, în timp ce Moldova liberă era guvernată de autoritățile legale refugiate la Iași.

Primele zile ale ocupației germane ne-au oferit spectacolul regimului militar. Pe ziduri au apărut lipite ordonanțe; pe la răspîntii,

tăblițele cu indicațiile necesare deplasării coloanelor ocupantului; firme cunoscute au fost date jos și înlocuite cu altele în nemțește care lămurau schimbarea destinației locului respectiv; pe străzi au început să patruleze soldați germani, înarmați, însoțiți de „vardiști“ de-ai noștri dezarmați; clădirile instituțiilor publice sau casele mai încăpătoare au fost rechiziționate pentru instalarea autorităților militare sau a celor care urmau să administreze teritoriul ocupat. Atitudinea ofițerilor germani față de populație era mîndră și disprețuitoare; a soldaților conciliantă.

Bucureștenii s-au trezit cu o avalanșă de ordonanțe: se rechiziționau alimente, îmbrăcăminte, efecte de așternut, rufărie de corp, ustensile de bucătărie și spălătorie din aramă, saltele, păături de lînă și altele. Bunurile rechiziționate de la populație erau „cumpărate“ la prețurile fixate de ocupant și plătite cu banii ocupantului, „lei“ emiși de oficiu lui de emisiune — Banca Generală Română. Cei care s-ar fi eschivat de la aceste „cumpărături“ erau amenințați cu „amendă sau închisoare, la alegere, sau ambele împreună“.

Chiar a doua zi după intrarea nemților, localul Ministerului Instrucției a fost ocupat de militari care ne-au somat să-l evacuăm imediat. Am luat ce se putea lua la repezeală din dosare și mărunchișuri și le-am transportat cu brațele în localul vecin al Casei școalelor. În timpul „mutatului“, un ofițer german care, chipurile, supraveghea instalarea ocupanților, a lovit cu cravașa peste pălăria lui Iulian, subadministratorul Casei școalelor, strigîndu-i: „Cum fîi permiț să stai cu pălăria pe cap în fața unui ofițer german încins?“. La care blindul Iulian a răspuns cu bonomie: „Nu știu nemțește“. Parcă gestul în sine n-ar fi fost destul de elocvent...

Nici la Casa Școalelor n-am avut mai mult noroc. În cabinetul lui Mihail Popescu, numit de Duca șef al echipei care rămăsese la București spre a îngriji de funcționarea școlilor sub ocupație, au apărut doi ofițeri de cavalerie maghiari. Unul din ei ne-a

¹ Localități în care, la sfîrșitul lunii noiembrie și începutul lui decembrie 1916, trupele române au purtat eroice lupte de apărare în cadrul bătăliei pentru București.

poruncit să evacua camerele cele mai spațioase și mai frumoase ale imobilului, iar celălalt a subliniat porunca primului cu o lovitură de cravată peste carimbul cizmei. Ne-am restrâns în câteva chichinete de pe un culoar lateral, în care făceam focul, când găseam câteva căpăție de lemn, la niște biete sobe de fier găsite prin camerele oamenilor de serviciu evacuați în Moldova. În aceste încăperi am vegetat în tot timpul iernii 1916-1917, cu gulerile de la palton ridicare, comentind, filozofind și așteptind.

Într-o dimineață, Popescu m-a rugat să vizitez, în locul lui și în numele lui, pe **Rittmeister** (căpitan) Brach, însărcinat de autoritatea de ocupație să țină legătura cu școala română. M-am prezentat acestuia în fostul local al Ministerului Domeniilor. M-am aflat în fața unui om de peste 50 ani, în civil, magistrat, căpitan de cavalerie rezervist, neavînd nimic milităresc în ținută. Am stat de vorbă cu el vreo oră și jumătate, el minunîndu-se de multe lucruri de la noi pe care nu le putea înțelege, eu căutînd să-l descop asupra intențiilor ocupantului față de școala noastră. Brach se mira

în special de ce și-au părăsit atîția bucureșteni căminele pentru a se aventura pe meleagurile Moldovei. „Am auzit că se spunea că noi vom tăia minile copiilor... **Um Gottes Willen!** (Pentru numele lui Dumnezeu!) Cum este posibil să se creadă așa ceva?”. I-am replicat că atrocitățile comise de armatele germane în Belgia și Franța de Nord justificau orice teamă din partea noastră. La care **Rittmeister**-ul mi-a răspuns că-i pare rău că noi, un popor „atît de blind și pînă acum prieten cu noi” a putut să-și închipuie... etc. Despre școli mi-a spus că pînă la acea dată — era prin ianuarie 1917 — nu fusese nimic hotărît, dar că interesul germanilor era ca viața să se normalizeze cît mai repede, ca oamenii să-și vadă de treburile lor și să nu-și mai piardă vremea cu pâlăvrăgeli despre politică și despre mersul războiului.

Ginduri de viitor sub zodia mariei aniversări

Se vede treaba că **Rittmeister**-ul era bine orientat asupra psihologiei popoarelor afla-

te sub ocupație străină. Deoarece ministerul, redus la o mîină de oameni deocămdată fără ocupație, nu constituia un mediu prielnic discuțiilor, aranjase să ne întîlnim alternativ în locuri pe care le consideram mai sigure. Unul din aceste locuri era Casa de credit a corpului didactic, condusă — în lipsa lui Grigore Tăușanu, plecat la Iași — de profesorul Ioan Roman. Aici veneau dimineața dascăli să-și ridice rația de plîne și, rareori, de alte alimente de care se putea face rost. Cu acest prilej se puneau țara la cale, se schimbau informații, se îmbărbătau unii pe alții.

Un alt loc de întîlnire era Cafeneaua Imperial, peste drum de Ateneul Român. În fiecare seară ne întîlneam în jurul unei mese cîțiva profesori, între care Lupu-Antonescu, Lit-zica, Beiu-Paladi, Victor Anastasiu. Aici ne comunicam impresiile, comentam evenimentele, ne depănăm visurile de viitor. Am organizat chiar o masă comună la Restaurantul Iordache din strada Covaci, în seara zilei de 24 ianuarie 1917, unde pe tăcute am ciocnit un pahar pentru acest viitor, sub zodia mariei aniversări naționale.

Pe măsură însă ce regimul de ocupație se organiza și se înăsprea, întîlnirile noastre deveneau mai suspecte și măsurile de precauție trebuiau întărite. De altfel, localurile publice au fost treptat închise sau transformate în **Heim-uri** (cămine) nemțești, iar la ultimele noastre ședințe am aflat cu îngrijorare că au început arestările și luările de ostăteci și că tocmai Hotelul Imperial, deasupra cafenelei cu același nume, devenise loc de detenție provizorie a celor arestați. De pe trotuarul Căii Victoriei zăream de altfel, din cînd în cînd, apărînd la cite o fereastră a hotelului chipul vreunui arestat.

În februarie 1917, preocuparea pentru redeschiderea școlilor a devenit mai activă. Mihail Popescu mi-a încredințat sarcina de a face cele necesare pentru redeschidere. Am întocmit mai întîi de toate, inventarul localurilor și al profesorilor de care puteam dispune. Localuri erau puține: cele mai multe din vechile

Machensen, însoțit de statul său major, pe una din străzile Capitalei, în timpul ocupației. Peste cîțva timp, trupele trușăului feldmareșului aveau să cunoască marea înfrîngere de la Mărășești

localuri de liceu erau rechiziționate de ocupant pentru nevoile lui: „Sf. Sava” era spital pentru degerații aduși de pe front; „Lazăr” era cămin pentru adunarea rățaciților și fugarilor de pe front (**Sammelstelle Versprengte**); „Matei Basarab” era dispensar de... prostituate! Am reușit să înjghebez un număr de 7-8 „centre școlare” cu vreo 80 profesori, așteptînd ca încălzirea vremii (de combustibil nici pomeneală) să ne permită reluarea activității.

Unul după altul, evenimentele care au urmat m-au împiedicat să iau parte la această activitate. M-am îmbolnăvit de febră tifoidă și complicațiile acesteia m-au ținut în pat câteva luni; a venit pe lume cel de-al doilea copil în împrejurări foarte grele; s-a încercat luarea mea ca ostatec, încercare deșăgă de boală, dar mai ales de intervenția salutară a lui Grigore Antipa¹, a cărui autoritate față de ocupant a constituit factorul decisiv al multor acțiuni salvatoare în timpul ocupației.

Boala mea a ținut de la 23 martie pînă la 6 august 1917. Cei din jurul meu mi-au povestit ce s-a întimplat în ziua în care un **Feldwebel** (plutonier), însoțit de doi civili s-au prezentat pentru a mă ridica de acasă. Un civil a rămas jos la poartă, iar **Feldwebel**-ul cu celălalt civil s-au urcat la etaj unde se afla dormitorul. Imaginea care li s-a prezentat la deschiderea ușii de la dormitor se pare că i-a derutat: într-o parte a camerei, singura care putea, cît de cît, să fie încălzită, leagănul cu fetița născută cu cîteva săptămîni înainte și soara pe care erau întinse lîngă sobă scutecele spălate; în partea opusă, întins pe pat, delirînd înfășurat în cearșafuri unde (singurul tratament al febrei tifoide pe atunci) eu; între acești poli, soția și băiatul meu, neștînd ce să facă mai întîi. **Feldwebel**-ul și însoțitorul, probabil translator, s-au interesat de natura bolii și cînd au aflat că este contagioasă n-au știut cum să plece mai repede, recomandînd familiei să lipească pe

Ostași români pe frontul din Moldova

ușa de intrare a casei un afiș cu inscripția: **Achtung! Ansteckende Krankheit!** (Atenție! Boală molipsitoare!). Cu tot afișul, am mai primit o vizită, de astă dată de grad superior, într-o dimineață cînd, spre norocul nostru, se afla și medicul care mă îngrijea, admirabilul doctor Urlăteanu. El a fost cel care a explicat vizitatorilor gravitatea bolii și a complicațiilor ei și, totodată, a alertat după plecarea vizitatorilor pe Antipa. Așa am scăpat de arestare și de portare.

În această perioadă organizarea școlară înfiripată de mine a fost pusă pe roate în cadrul organizării generale a teritoriului ocupat. Primul „gerant” al școlilor a fost profesorul Litzica, înlocuit cîteva luni mai tîrziu de Virgil Arion². Oltenia ocupată se bucura de un regim administrativ separat, sub conducerea profesorului de limba germană de la liceul din Craiova, Maximilian Schroff. Școlile duceau lipsă de localuri și profesori, mulți fiind deținuți ca ostateci în București, la Săveni

(Ialomița) și ulterior în Bulgaria, în lagărele de la Troian și Etropol. Printre ei se numărau Rădulescu-Motru³, Dimitrie Burileanu⁴, George Opreșcu⁵, H. Sanielevici⁶.

Prima mea ieșire din casă după lunga boală a fost să multumesc lui Antipa — „gerant” al Ministerului Domeniilor în pseudo-guvernul de „geranți” instituit de puterea ocupantă — și să reiau contactul cu ministerul nostru. Aici am fost primit de Virgil Arion, morocănos și sepulcral, precum și de principalul lui aghiotant, Marin Dumitrescu, radios și petulant. Lui Arion i-am spus că am venit să-mi reiau postul de inspector. Arion mi-a replicat că am fost rechemat la catedră. Răspunzîndu-i bășos că nu am primit nici o notificare în acest sens și că fiind numit inspector prin decret regal nu pot fi rechemat decît tot prin decret, Arion a tăcut, apoi l-a

¹ Filozof și psiholog român (1868-1957).

² Profesor de literatură elenă la Facultatea de litere din București.

³ Istoric și critic de artă (1881-1969).

⁴ Critic literar, estetician, sociolog și biolog român (1875-1951).

¹ Cunoscut biolog (1867-1944), academician, întemeietorul muzeului care îi poartă numele.

² Jurist și publicist, membru al Partidului Conservator.

chemat pe Marin Dumitrescu și i-a dat ordin să-mi notifice rechemarea la catedră, probabil în numele lui Mackensen. Ceea ce a și făcut.

Pecetea mindriei și a dorului de neatinare

Însănătoșirea mea a coincis cu începutul luptelor de la Mărășești (6-19 august 1917), aceea extraordinară epopee care a zădărnicit unul din cele mai ambițioase planuri strategice ale germanilor: pornind de la spargerea frontului din Galiția, Ludendorff¹ imaginase planul cuceririi Moldovei, deci al zdrobirii totale a țării și scoaterii din luptă a uneia din armatele adverse, al cuceririi Basarabiei, ocupării Odesei și dominării Mării Negre, poate chiar al scoaterii Rusiei din alianță, al eliberării forțelor germane și austriece de pe acest teatru de operațiuni și utilizării lor pe Fronturile din Vest, unde erau așteptate lupte decisive pentru soarta războiului.

Primul obiectiv, cucerirea Moldovei, urma să fie realizat prin atacarea restului de țară liberă din două părți: de la nord, prin Bucovina și de la sud, de pe Frontul Siretului. Pentru aceste planuri au fost aduse trupe de elită de pe Frontul Vest-European, au fost puse la dispoziția mareșalului Mackensen trei armate, o forță militară impozantă, în vederea ofensivei de pe Siret. De rezultatul celor două bătălii care urmau să constituie marea ofensivă germană: „bătălia de străpungere de pe Putna și Susița”, denumită de noi bătălia de la Mărășești, împreună cu „bătălia de pe trecătorile din vestul Moldovei”, denumită de noi bătălia de la Oituz, avea să depindă începutul realizării planului german de cucerire, soarta războiului nostru, soarta țării noastre.

Din București, singurele elemente de judecată erau bazate pe unele date anecdotice, cum a fost vestea colportată ful-

gerător că Mackensen, părăsind Capitala pentru a prelua conducerea ofensivei de cucerire a Moldovei, ar fi spus grupului care venise la Gara de Nord să-l conducă: „La revedere, peste două săptămîni la Iași”. Eram conștienți de importanța hotărîtoare a evenimentelor care urmau să se petreacă pe front și nu puteam să răspundem decît prin tăcere exploziilor de veselie ale celor care așteptau din zi în zi „reîntregirea” României, bineînțeles sub cizma germană.

Au fost 14 zile de goană înfrigurată după știri. Din lăcomismul oficial al comunicatelor, din comentariile publicate în ziarul *Bukarester Tageblatt* și din alte surse am putut să urmăresc soarta schimbătoare a acestei uriașe înclătări. În cele din urmă am deslușit cu inima plină de mîndrie că Mărășești, această umilă așezare de la Siret, devenise simbolul dragostei de țară, de libertate, pagina cea mai strălucită a războiului nostru de întregire.

... Bătălia dura de aproape două săptămîni. Mackensen încercase, prin izbiri repetate și în locuri diferite, să străpungă linia frontului românesc. Lovise mai ales în sectoarele de joncțiune dintre ruși și români. Dar, cu toate micile succese locale, frontul românesc rămînea o realitate supărătoare pentru mareșalul poreclit și „spărgătorul de fronturi”, dat fiind numele ce și-l cîștigase în această privință.

Mackensen a hotărît să apuce taurul de coarne. La 19 august, cu o grupare de izbire compusă din cinci divizii, se aruncă asupra sectorului de front cuprins între Panciu și Mărășești. Inamicul are o superioritate zdrobitoare în oameni. În fața celor cinci divizii nu se află decît Divizia 13 română și ceea ce mai rămăsese din Divizia 9, atît de greu încercată în timpul luptelor din zilele trecute.

... 19 august a fost o zi fierbinte de vară. Mărășești, un sat obscur, cunoscut mai ales pentru faptul că acolo se întîlneau două căi ferate importante, devenise un simbol. El intrase în istorie purtînd pecetea mîndriei și a dorului de neatinare al unui

popor întreg. Numele său străbătea lumea ca un imn eroic al vitejiei românești².

Înconjurat de istorie

În timpul convalescenței mele am fost suplinît de profesorul D. Călugăreanu, iar în octombrie 1917, redeschizîndu-se școlile, am fost menținut în corpul didactic al Liceului „Matei Basarab”, care a funcționat în localul Școlii comerciale din strada Traian, alături de locuința mea.

În cancelaria liceului am căutat pe cit posibil să evităm discuțiile politice, de teama urechilor indiscrete. În schimb, în primăvara lui 1918, din necesitatea de a ne controla impresiile, de a ne face o idee mai clară asupra situației, am reluat contactul cu cîțiva colegi. Vechiul grup de la „Imperial” se destrămase; de astă dată am început să mă întîlnesc regulat cu Țițeica, Giurescu-senior, Rădulescu-Pogoneanu și alții. Locul de întîlnire era de obicei „Brasserie de la Paix”, germanizată sub denumirea „Friedens-Kafé”, peste drum de Căpșă. Era perioada tratativelor de pace de la București, a marii ofensive germane de pe frontul francez, urmată de contra-

¹ În lucrarea sa memorialistică intitulată *Confession d'un vieux diplomate* („Confesiunea unui bătrîn diplomat”), Auguste-Félix de Beauport conte de Sainte-Aulaire, ministrul Franței în România (1916-1920) scria: „A fost o luptă aprigă de cincizeci de zile cu două episoade mai importante. Mărăști și Mărășești, două victorii românești, unde germanii au fost bătûti, în ciuda superiorității lor în efective și materiale și în ciuda atitudinii echivoce a Rusiei... Atunci, cînd trupele române erau anajate din plin, Kerenski a dat ordinul de suspendare a operațiunilor „din cauza situației generale pe Frontul Oriental”. Această „bătălie a Moldovei”, această „Marnă românească”, cea mai mare bătălie de pe acest teatru [de operații] în timpul întregului război, a apărut de invazie ceea ce mai rămăsese din România, o parte a teritoriului și guvernul său [...] Ea ar fi grăbit, cu ajutorul armatei de la Salonica, victoria finală. Regimintele formate din prizonieri transilvăneni (români din armata austro-ungară, ajunși prizonieri în Rusia și înrolați apoi ca voluntari în armata română) au făcut minuni. Ofițerii noștri au tras concluzia că, dacă această expertiză s-ar fi extins asupra celor 700.000 prizonieri cehi, sîrbi și polonezi, care ne-au întîns brațele, dar de care Antanta se dezinteresă, ea ar fi dispus pe acest front de o armată de prim ordin, echivalentă ca număr cu 75 divizii dușmane...”.

¹ Erich Ludendorff (1865-1937), general și ideolog al militarismului german: în timpul primului război mondial a fost șeful Cartierului general al armatei germane, după război a avut contacte strîns cu naștii.

ofensiva Aliatilor, a înscăunării guvernului Marghiloman la Iași.

Apreciam mult rectitudinea judecății lui C. Giurescu. Deși simpatizant junimist, nu împărțea scepticismul junimistilor, ci privea viitorul cu ferocitatea patriotului încrezător în destinele patriei. În fața lui Țițeica făcea o baie de inteligență. Era foarte optimist, convins de valoarea și eficacitatea efortului francez. După semnarea Tratatului de la București, care ne răpea Carpații și Dobrogea, l-am văzut însă descompus la față și descurajat, înfierind acest act ca fiind „asasinarea unui popor”.

Mă întilneam zilnic cu Țițeica la ora afișării comunicatului german pe o tablă de lemn, mai întâi pe poarta Ministerului Justiției, în spațiile statuii lui Mihai Viteazul, și ceva mai târziu, pe zidul Palatului Poștelor din Calea Victoriei. După ce ne notam numele localităților unde se dăduseră lupte, ne retrăgeam pe unde va spre a descifra pe hârtile ce purtam permanent cu mine pierderile sau câștigurile de teren. Pe câtă descurajare ne aruncaseră în suflul victoriile germane din primăvara lui 1918, pe atât ne însuflețeau succesele ofensivei de vară a lui Foch¹. În special, ruperea frontului german pe Somme², la 8 august, cea dintâi victorie decisivă a Aliatilor, anunțând începutul sfârșitului, ne-a produs o adevărată exaltare. Am căutat amănând, aplecați peste hartă, localitatea Harbonnières, punctul extrem atins de înaintarea Aliatilor și, când am găsit-o atât de departe spre est de linia frontului, am înțeles cât de mare era victoria și cât de îndreptățite speranțele care începeau să ne încălzească inimile.

De altfel, îmi procuram regulat — zările de la Berlin, Viena și Budapesta, în care se publicau pe larg comentarii, uneori obiective, asupra evenimentelor de pe fronturi și din viața politică și se reproduceau comunicatele englez și francez, astfel încât eram bine informat și devenisem un fel de expert

în materie, căutat și consultat de prieteni și cunoscuți.

Aveam, personal, cîteva „clienți” care, neștiind nemțește și fiind avizi de informații controlate, mă așteptau la ora afișării comunicatului, plimbându-se prin fața tablelor negre de lemn ca să le fac traducerea și să le comentez situația de pe fronturi. De cîteva ori, grupul nostru a fost observat de nemți și, odată, unul din ei, probabil un agent, m-a înbrîncit spunându-mi: *Können Sie sich nicht ruhig halten?* (Nu poți să stai liniștit?), la care s-au adăugat alte cuvinte neînțelese de mine, ceea ce m-a făcut să fiu mai circumspect.

În București, viața devenea tot mai grea. La chinurile morale se adăugau lipsurile materiale. Necesitățile economiei deficitare a Puterilor Centrale făceau ca absorbirea produselor noastre de către acestea să crească pînă aproape de completa sleire. Grosul produselor luau calea Germaniei și Austriei: petrolul subsolului, grînelor Bărăganului, lemnul pădurilor, carnea vitelor, lîna oilor, peștii apelor. Raționarea alimentelor de primă necesitate ajunsese sub limita normelor celor mai modeste ale timpului. 150 g pline pe zi, la care se adăugau uneori 50 g mălai. Carnea, grăsimile, săpunul, brînză, dispăruseră cu desăvîrșire. Industria surugatelor se îngrijea să înlocuiască produsele naturale. Știința și tehnica germană puneau la dispoziția ocupantului tot felul de mijloace de fraudă în folosul patriei germane și în paguba localnicului. Mortalitatea era enormă, epidemiile secerau cu nemiluita.

Jalnică situație morală și materială creată românilor prin măsurile administrative de la începutul ocupației germane a fost prologul și avertismentul regimului de robie politică și economică impus României prin Tratatul de pace separată dictat în mai 1918 la Palatul Cotroceni. Pacea silnică, în special răstlăuirea Carpaților și răpirea Dobrogei, ne umpleau sufletele de durere și indignare. În cancelaria școlii, pe stradă, ne stringeam minile fără nici un cuvînt, de teama lacrimilor pe care le simțeam la poarta ochilor. În clasă, un curent de înțelegere între profesor și

elevi se stabilea fără să fie nevoie de o expresie verbală; privirea era suficientă. Am experimentat cu această ocazie cât de mare poate fi elocvența tăcerii. Cît li mai era dat acestei biete țări să sufere? Cunoșteam pe de-a rîndul istoria ei zbuciumată. Dar parcă niciodată înjosirea nu fusese atât de revoltătoare ca acum.

În vară s-a pornit avalanșa evenimentelor favorabile. Mașina de război germană a început să scriștie, apoi s-a prăbușit. Reacțiunea nu a întârziat să se manifeste pe teritoriul încă ocupat. Am trăit cu înfrigurare ultimele zile ale ocupației. Am participat personal și activ la manifestația din fața **Oberkommando-ului Mackensen** de la Athénée Palace în ziua de 3 octombrie. Am fost martor ocular la momentele dramatice ale abandonării de către nemți a ultimelor poziții din București, la evacuarea trupelor și depozitelor. Ultima mitralieră germană cu care fusese ținută în respect populația Capitalei a fost capturată pe terasa Cercului militar din Calea Victoriei și purtată în triumf ca trofeu pe brațe de elevi de liceu.

Forțele întinericului păraseau scena istoriei, forțele luminiі urmau să le ia învingătoare locul. Dar oare omirea se împarte în aceste forțe, categorice, fără drept de replică?

În învălmășeala extraordinară a acestor evenimente, în tensiunea de o acuitate nemaîntîlnită înainte a sentimentelor, stăpînit de senzația copleșitoare că sînt înconjurați de istorie, mi-am adus aminte de imaginea pe care o găsisem între filele unei cărți cu privire la înțelepciunea romanilor: de cîte ori un general roman era purtat în triumf la Roma după victorie, carul lui aurit și umplut de flori era urmat de un centurion însărcinat să injurieze în gura mare și să ridiculizeze pe personajul sârbătorit, pentru a nu-l face să uite că era totuși un om.

Țara, de atîtea ori amenințată cu pieirea, se eliberase din nou, pornea din nou să-și ridice fruntea, să-și apuce uneltele de lucru, să-și realizeze propriul destin. Acesta era esențialul.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 9 11/1975; nr. 8/1973.

Prof. MAURICE BAUMONT
membru al Institutului Franței

EROISMUL ROMÂNESC RĂMÎNE EXEMPLAR

Istoric de reputație bine stabilită, cu o vastă arie de investigație, membru al Institutului Franței, conservator șef al Muzeului și Castelului Chantilly, profesor la Sorbona, Maurice Baumont a publicat lucrări cu un registru tematic foarte larg și variat, care se întinde de la studiul ale unor probleme economice (Marea industrie germană și cărbunele, Grful, Istoria comerțului, Avântul economic și imperialismul colonial etc.), sau evocări ale unor momente cruciale din trecutul Germaniei (Abdicarea lui Wilhelm al II-lea, Cauze celebre: afacerea Eulenburg, Marea conspirație împotriva lui Hitler, Pe urmele războiului și revoluției în Germania etc.), până la tablouri și fresce din istoria politică a Franței (Briand — diplomat și idealist, Franța în 1870 și ducele d'Aumale, 1870—imperiu sau republică, Republica a III-a, Glorii și tragedii ale Republicii a III-a, Istoria Franței pentru toți francezii etc.) sau sinteze de istorie universală (Europa din 1900 până în 1914, Cel de-al doilea război mondial, Originile celui de-al doilea război mondial, Cincisprezece ani de istorie universală etc., etc.).

Eminentul profesor a răspuns cu aceeași sollicitudine de întotdeauna citorva întrebări puse în numele **Magazinului Istoric** al cărui colaborator statornic este de la primele numere ale revistei¹. Am reunit atît răspunsurile primite la București cit și cele pe care mi le-a dat în locuința sa pariziană, unde m-a întâmpinat cu nedezmințita-i vigoare intelectuală.

Ce ne puteți spune, acum, la peste 60 ani de la izbucnirea primului război mondial, despre semnificația istorică pentru popoarele Europei a acestei ample confruntări armate la scara mondială?

— Vreau să remarc că primul război mondial a fost, în realitate, mai întîi un război european. Numai cu începerea din 1917 el a devenit cu adevărat mondial, rămînd totuși mult mai puțin mondial decît cel de-al doilea război, din 1939, care s-a extins practic la întregul glob.

Pentru Franța conflagrația din 1914-1918 a fost o încercare groaznică printre altele și din cauză că populația ei fusese deja foarte afectată pe planul creșterii demografice. Pierderile pe care le-a suferit — un milion

și jumătate de morți — au fost, cu adevărat gigantice.

În altă ordine de idei, trebuie subliniat că intrarea românilor în război, în 1916, a fost primită în Franța, Anglia și Italia cu un autentic entuziasm. În acel moment se credea că balanța înclina de partea Aliatilor și că Imperiile german și austro-ungar, se îndreptau spre înfrîngere. Aproape în același timp cu intrarea românilor în război, s-a produs însă prăbușirea militară a Rusiei țariste. Ofensiva lui Brusilov, care, la începutul verii 1916, făcuse o foarte mare impresie, s-a împotmolit și românii au înfruntat riscul de a fi striviți de marea superioritate numerică și în armament a inamicului. Astfel că, în acel moment, pentru destinul general al războiului mondial, intervenția română a avut o mare valoare care trebuie apreciată ca atare.

Ce ne puteți spune despre rolul românilor ce se găseau atunci în Franța, respectiv despre Comitetul național român care milita pentru dreptul tuturor românilor de a se reuni cu patria lor?

— Acțiunea românilor care se găseau în Europa Occidentală a fost, desigur, considerabilă. Ei au susținut o cauză dreaptă și au

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 7/1967, 12/1969, 5 și 7/1975.

obținut, asemenea reprezentanților altor națiuni care luptau pentru a-și desăvîrși unitatea de stat, recunoașterea unor drepturi imprescriptibile.

Ne puteți vorbi despre felul cum au fost apreciate în Franța luptele pe care românii le-au susținut împotriva armatelor cotronitoare germane?

— Am vizitat acum doi ani unele din cimpurile de luptă din 1917 în România. Se poate spune că aceste lupte eroice ale armatelor române desfășurate la Mărășești, Mărăști, Oituz ne reamintesc de luptele pe care Franța le-a dat pe Marna și la Verdun. Din nefericire, în acel moment, România era singură, nu mai putea conta pe ajutorul militar al aliaților ei. Rezultatul a fost că România a trecut prin încercări îngrozitoare: ocupația germană în Muntenia și Dobrogea, foametea, retragerea în Moldova.

Ie credeți despre procesul istoric prin care au trecut unele state din sud-estul și centrul Europei în urma primului război mondial?

— Se poate spune că sfîrșitul războiului corespunde cu prăbușirea imperiilor: țarismul a dispărut; Germania a cunoscut o revoluție, Imperiul otoman s-a năruit complet, iar cel austro-ungar a încetat practic de a mai exista. În aceste condiții, statele denumite succesoare ale Austro-Ungariei aveau să înfăptuiască unitatea lor națională; în această nouă situație istorică au fost Iugoslavia, Cehoslovacia, România și, desigur, a redevinut stat independent și Ungaria.

Intrucît cunoașteți România de mulți ani și ați vizitat-o în cîteva rînduri, puteți face unele remarci asupra schimbărilor pe care le constatați în România de astăzi, asupra impresiilor și contactelor științifice pe care le-ați avut în România?

— Am fost în România pentru prima oară în 1938, cu cîteva săptămîni înainte de Conferința nefastă de la Mîchen. Dacă compar situația României de azi cu cea din acei ani, este incontestabil că s-a înfăptuit un progres considerabil. Ceea ce frapază pe străinii care vin în România este amploarea construcțiilor; nici o țară de proporții comparabile cred că nu a construit atît cît România; intelectualii care vin în țara dv. sînt impresionați de dinamismul activității științifice, de importanța și calitatea muzeelor, a bibliotecilor. Într-adevăr, Republica Socialistă România a făcut un efort considerabil pe calea progresului și din punct de vedere cultural.

Am mulțumit venerabilului profesor, aproape nonagenar, și l-am urat să-și ducă pînă la capăt proiectele științifice, între care o nouă carte despre relațiile internaționale în secolul XX.

Cristian POPIȘTEANU

IMORTALIZÎND EROII DE LA MĂRĂȘEȘTI, MĂRĂȘTI, OITUZ

GHEORGHE NICOLESCU

Tradițională și prestigioasă instituție culturală a Bucureștilor, avîndu-și obîrșia încă în secția militară din 1914 a Muzeului Național de pe Șoseaua Kiseleff, Muzeul Militar Central din Capitală, ogîndește principalele momente din istoria militară a patriei noastre, din cele mai îndepărtate timpuri pînă astăzi.

Atîtea și atîtea lupte glorioase purtate în decursul veacurilor de fiii României pentru apărarea filinei naționale, a independenței patriei, constituie o mărturie a legăturii care a existat, în toate vremurile, între popor și oastea țării. În mod firesc, eroismul dovedit de ostașii români în luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz și-a găsit exprimare în operele unor artiști plastici ale căror străduințe le prezentăm în paginile ce urmează.

La începutul lunii mai 1917, căpitanul C. Petrescu și sublocotenentul Emilian Lăzărescu au prezentat generalului Prezan, șeful Marelui cartier general, un memoriu în care se spunea: „Sacrificiile pe care le-a făcut națiunea română pentru cauza dreptății, alături de marile națiuni aliate, precum și tributul singelui ce l-a dat și-l va da armata noastră în acest formidabil război, ne obligă să alcătuim un Muzeu Național Militar, în care să ilustrăm faptele eroice ale soldaților noștri care s-au jertfit și se jertfesc pentru patrie.

Artiștii noștri, pictori și sculptori, care din fîcîrîre ne-au mai rămas, sînt chemați la o datorie sfîntă, de a colabora la făurirea unei colecții de picturi și sculpturi. Ei vor arăta, prin imagini fidele, epopea bravei noastre armate și generațiile viitoare vor putea contempla cu mîndrie opera mare a strămoșilor lor pentru întregirea neamului”.

Cei doi ofițeri formulau și o seamă de sugestii. Ei propuneau organizarea unei expoziții itinerante care — prin lucrările prezentate — să facă cunoscute țării și străinătății, faptele de arme ale ostașilor români. Sugerau, de asemenea, ca artiștii să fie repartizați pe lângă unitățile aflate în prima linie, să li se faciliteze deplasările în zonele în care urmau să lucreze și să fie ajutați în procurarea materialului necesar realizării lucrărilor.

Cu cîva timp în urmă, în ianuarie 1917, sculptorul Severin Talpoșin solicitase și primise autorizația de a vizita primele linii de luptă, lagărele de prizonieri și spitalele pentru a face schițele necesare elaborării unei sculpturi. În același timp, pe front se aflau numeroși pictori și sculptori, care se înrolaseră ca voluntari sau fuseseră mobilizați în armată. Mulți dintre ei nu pierdeau ocazia ca, în momentele de răgaz, să schițeze chipuri ale ostașilor sau imagini de luptă. Așadar, propunerile formulate de autorii memoriului aveau toate atributele pentru a întruni atât adeziunea Marelui cartier general, cît și pe cea a artiștilor.

La 6 mai 1917, generalul Prezan a aprobat în principiu propunerea făcută, solicitînd, totodată, întocmirea unui program și constituirea grupului de artiști. Cu ajutorul profesorilor de la Școala de Belle-Arte, Costin Petrescu și Constantin Artachino, în mai puțin de o săptămînă au fost stabilite pro-

punerile cu cei care urmau să ia parte la acțiune. Printre aceștia s-au aflat pictorii Camil Ressu, Ștefan Dimitrescu, Nicolae Mantu, Alexis Macedonski, Teodorescu Sion și sculptorii Ion Jalea, Corneliu Medrea, Oscar Han, D. Mățăuanu, Al. Călinescu ș.a. În ziua de 11 mai, cînd li s-a adus la cunoștință, în amănunțime, conținutul planului elaborat de autorii memoriului, toți cei prezenți — așa cum menționa procesul-verbal al ședinței de la Marele cartier general — au îmbrățișat cu entuziasm „ideea creării unui muzeu militar național în care să se păstreze pentru viitorime toate lucrările ce vor reprezenta paginile cele mai alese ale istoriei războiului din 1916-1917, clipele de restriște, ca și eforturile prin care nădăjduim a se făuri viitorul neamului nostru”. Artiștii n-au solicitat nici o răsplată pentru munca depusă, operele executate urmînd să rămînă proprietatea muzeului proiectat; ei au cerut, totodată, ca sumele ce ar rezulta din încasările de pe urma expozițiilor prevăzute a fi organizate să fie destinate ajutorării răniților și urmașilor celor căzuți în război, ca o dovadă că „din sufletele noastre n-a lipsit niciodată dragostea pentru cei ce s-au jertfit, înălțînd România”.

Grupul a sosit pe front în perioada celor mai crîncene bătălii ale anului 1917, cele de la Mărăști și Mărășești. Prezenți în prima linie, acolo unde înclăstarea a fost mai aprigă, pictori și sculptori deopotrivă, riscîndu-și

Grupul de artiști plastici mobilizați la Marea Cartier
 General la Iași, 1917, format din:
 Pictor Ștefan Dimitrescu
 Pictor Constantin
 Sculptor Alex. Ciulescu
 Pictor Ștefan
 Pictor Ioan
 Pictor Ștefan
 Asistent General
 Sculptor G. Han
 Pictor Ștefan Dimitrescu

Sculptor
 Sculptor Alex. Ciulescu
 Pictor Ștefan

Sculptor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan

Sculptor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Sculptor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Pictor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan
 Sculptor Ștefan
 Pictor Ștefan

Membri ai grupului de artiști plastici prezenți pe
 Frontul de la Mărășești, Mărășești, Oituz. Fotografia ne-a
 fost pusă la dispoziție de regretatul sculptor Oscar Han,
 care a identificat și persoanele din imagine. (Imaginea
 se va urmări de la stînga la dreapta)

uneori viața, au immortalizat momente care
 au devenit puncte de referință în istoria
 războiului. În ziua de 26 august 1917, pe
 cînd lucra pe front la Divizionul Dragalina,
 în dreptul stației Independența, locotenentul
 Ion Jalea a fost rănit, pierzîndu-și mina stîngă.

În septembrie, lucrările executate au fost
 aduse la Iași, unde o comisie a făcut selecția
 picturilor și sculpturilor prezentate. După
 această operație, grupul de artiști a luat din
 nou drumul frontului pentru o perioadă de
 aproape două luni. După încheierea armisti-
 tiului de la Focșani, au revenit în orașul de
 reședință al Moldovei pentru a-și desăvîrși acti-
 vitatea. Artiștii au continuat să lucreze în
 condițiile grele de război; numeroase tablouri,
 desene și sculpturi au făcut obiectul unei
 expoziții inaugurată la 26 ianuarie 1918. A
 fost cea mai mare expoziție de artă cu subiecte
 militare deschisă, pînă atunci, în România.

Ea a cuprins, în total, 89 lucrări: 52 picturi
 în ulei, 31 sculpturi, patru desene și două
 acuarele. Camil Ressu a fost prezent cu ta-
 burele în ulei: **Ecaterina Teodoroiu, Primul
 val, Ieșirea din tranșee; Ștefan Dimitrescu a**

expus lucrările: **Un cămin din Cașin** (lucrare
 pierdută ulterior, în urma unui incendiu) și
Prepararea cinei; Emilian Lăzărescu — **La
 atac (Mărășești)**; Stoica Dumitrescu — **Lupta
 de la Mărășești** și cîteva lucrări neterminate;
 Nicolae Mantu: **La Mărășești și Șarja**.
 Dintre sculptori s-au remarcat lucrările lui
 Corneliu Medrea: **Mutarea unui tun, Prizo-
 nieri, La mormîntul unui camarad**; ale lui
 Oscar Han: **Grenadier, Patulă, Rănit**;
 D. Mățeanu — **Grenadier**; Severin Talpoșin:
Moldova, La drapel. Neputînd finaliza din
 cauza rănii nici o sculptură, Ion Jalea a
 fost prezent cu o schiță, **Cal la odihnă** și un
 desen, **Șchițe de pe front**. Au fost expuse și
 lucrările unor artiști care n-au făcut parte
 oficial din grupul celor atașați Marelui car-
 tier general, printre aceștia numărîndu-se
 și André Lavrilier, francez de origine, laureat
 al Premiului Romei, ce-și exprimasă dorința
 de a lucra în echipa română.

În pofida momentelor dificile prin care
 trecea țara, expoziția, dat fiind tematica ei,
 a fost primită cu mult interes de populația
 ieșeană și din alte localități. Au vizitat-o
 mii de persoane, din vînzarea biletelor, a cata-
 loagelor și a donațiilor realizîndu-se 5 581 lei,
 care au fost donați pentru ajutorarea or-
 fanilor de război. Între 10 martie și 15 aprilie
 1918, expoziția a fost deschisă la Chișinău
 unde, de asemenea, a avut un mare flux de
 vizitatori, încasările realizate — 10 700 lei —
 fiind, de asemenea, donate pentru ajutorarea
 orfanilor de război. În acest timp, alți 20
 pictori și sculptori și-au manifestat dorința
 de a se alătura grupului constituit pe lîngă
 Marele cartier general, pentru a contribui la
 realizarea Muzeului Militar Național. Printre
 aceștia s-au numărat sergentul Ioan Luchian,
 Aurel Frățilă, N. Constantinescu, George
 Spirea și Nicolae Pop. Toți solicitanții au
 fost invitați să ia parte, la un concurs de selec-
 ționare ce urma să aibă loc la 1 aprilie 1918,
 lucrările trebuind să fie depuse pînă la 15
 martie 1918.

Treptat, ideea realizării unui muzeu militar
 a început să capete un răsunet tot mai larg
 în rîndurile artiștilor plastici și ale forurilor
 competente. Considerîndu-se că muzeul nu
 se putea constitui numai cu lucrările realizate
 pînă atunci, s-a hotărît ca acestea să fie supuse
 unei noi trieri valorice, adăugîndu-li-se și cele
 mai izbutite creații realizate prin organizarea
 unor expoziții anuale de opere cu subiect
 militar. De asemenea, s-a propus crearea,
 pe lîngă Muzeul Național, atașat Ministerului
 Cultelor și Instrucțiunii Publice, a unei secții
 de lucrări avînd ca tematică războiul din
 1916-1918.

Creația plastică realizată de-a lungul răz-
 boiului, are meritul de a fi immortalizat mo-
 mente semnificative din această perioadă
 a istoriei noastre, de a fi adus în atenția opi-
 niei publice ideea alcătuirii unui muzeu militar
 național. În anul 1923, muzeul a devenit
 realitate. Cele mai multe dintre operele create
 de artiștii plastici în timpul bătăliilor din
 1917, se află astăzi în fondurile Muzeului
 Militar Central — mărturii ale eroismului
 și patriotismului ostașilor români.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967.

PE FRONTUL DE LA TÎRGU JIU

Pagini din jurnalul Ecaterinei Teodoroiu

Prof. VASILE CĂRĂBIȘ

Fiica țăranilor Vasile și Elena Toderoiu, Ecaterina Toderoiu (sau Teodoroiu, cum a rămas cunoscută din diverse lucrări de istorie) s-a născut în satul Vădeni, județul Gorj, la 16 ianuarie 1894.

Numele de familie al eroinei de la Jiu a fost și este încă discutat de către istorici. Ea apare înscrisă în actul de naștere și în catalogul claselor primare ca Toderoiu, de altfel așa cum se și semna.

Sotii Vasile și Elena au avut opt copii: trei băieți și cinci fete. După absolvirea a patru clase primare, Ecaterina a urmat în București o școală de infirmiere și tot aici a făcut parte dintre cele dintîi cercetase¹ de sub comanda Arethiei Piteșteanu.

¹ Cercetășie — organizație cu caracter sportiv pentru educarea tineretului școlar, înființată în 1908 de generalul englez R. Baden-Powell. A existat și în România între 1913-1937. Tinerii erau instruiți spre a face diferite servicii cetățenilor sau armatei în timp de război.

Înainte de declanșarea războiului, a părăsit Capitala, înapoiindu-se la Tg. Jiu, unde s-a înscris ca cercetașă în Legiunea „Domnul Tudor”, înființată la 9 decembrie 1914. În timpul primei faze a războiului, din vara și toamna anului 1916, a participat la luptele de pe Valea Jiului.

După cum relata, într-un raport, maiorul Liviu Teișan, fostul comandant al Legiunei de cercetași „Domnul Tudor”, Ecaterina s-a înrolat ca voluntar în Compania 8, Regimentul 18 Gorj, cerînd cu insistență „a i se admite să rămînă pe front, ca să ajute pe un frate al ei și pe toți ceilalți din unitatea sa [...]. A îmbrăcat uniforma militară și a pus o raniță și o capelă, și-a luat o armă găsită pe cîmp, pe care n-a părăsit-o niciodată, aducînd-o cu sine și la spital”.

„Fecioara de la Jiu — spunea istoricul C. Kirișescu — simte că e chemată să joace un

rol mai mare decât acela de a lega rănila la spital. Ea ascultă îndemnul sufletului ei de gorjancă mîndră, aruncă șorțul de infirmieră și apucă strîns pușca. De aci înainte va fi în mijlocul soldaților, vitează în luptă, neînfrîntă la oboseală."

După spargerea Frontului de la Jiu, Ecaterina a căzut prizonieră. Datorită dibăciei și curajului, ea a reușit să scape din mina inamicului, regăsindu-și compania prin împrejurimile Cărbuneștilor. Luptînd pînă în apropiere de Filiași, a fost rănită de un obuz la ambele picioare. De aici a fost transportată la Spitalul Liceul Național din Iași, unde a fost îngrijită de sora Natalia Eliescu. Pentru „probele de vădită vitejie, mai ales în luptele ce s-au dat la 6 noiembrie 1916, în apropiere de Filiași", a primit Medalia „Virtutea militară de război" clasa a II-a și a fost avansată la gradul de sublocotenent.

Într-un carnet mic de buzunar Ecaterina și-a notat impresiile din prima parte a Frontului de la Jiu. Sint pagini emoționante, scrise în vremea cînd eroina se afla pe patul spitalului din Iași, în primele zile după ce a fost rănită în luptele de pe Valea Jiului.

„1916, decembrie 12.

Văzînd căci nu-i timpul de a sta nepăsătoare, indiferentă de frații mei (Nicolae și Ion) plecați la luptă, am dat, cît am dat, ajutor răniților ce-i aveam în spitalul nr. 9 Gimnaziul Tudor Vladimirescu din Tg. Jiu și apoi am plecat spre front. Am luat direcția Tg. Jiu-Buliga și apoi Buliga — la graniță cu Vulcan; apoi la Lupeni, din Lupeni la dealul Oboroca, din Oboroca la munții Scorușelor. În sfîrșit, am trecut munții din cei care i-am învățat la geografie, în școală. În lungul drum, pe care eu l-am călcat, am înfîlțit de prima dată la fosta graniță veche un soldat din Regimentul 58 infanterie, care se numea Drăgulescu Petre și care încetase din viață pentru patrie. Tot acolo am găsit și o sticlă cu tinctură de iod, uitată sau pierdută de sanitariii noștri români. Am luat-o, am dus-o la postul de ajutor ca să desinfectăm rănila soldaților căzuți răniți în luptă. În Vulcan am mai putut descoperi și telefoanele ce le avuseseră dușmanii în case și cu care puteau să comunice cu trupele lor. Ajunsă în Lupeni prea tîrziu noaptea, am rămas de am dormit cu soldații pe lîngă foc; acei soldați duceau hrană la luptătorii din front. M-am apucat și eu cu un camarad să ducem și noi pline și mîncare cu varză pentru domnii ofițeri ce se găseau cu oamenii pe front.

În drumul nostru am mai găsit și gloanțe pierdute de soldații noștri. Le-am luat și le-am dus la băieții ce se găseau în front. Se simțeau pe deplin fericiți văzîndu-ne și pe noi în locul

lor. Tot în munții Scorușelor am făcut cunoștință cu d-nul maior Murat, din Reg. 43 inf. Acesta ne-a reținut, sfătîindu-mă să nu merg prea înainte unde vin obuzele și nenumărate gloanțe ce vestesc moartea a fiecărui om.

[...] Și fără să-mi fie teamă [după ce o ghiulea ucisese pe maiorul Murat], am mai dat ajutor la cei răniți și am plecat înapoi peste trei

Sarcofagul eroinei, sculptat de Mihail Pătrașcu (Tg. Jiu)

zile. Am venit iar la serviciul spitalului nostru din Tg. Jiu, continuînd serviciul.

În ziua de 12 octombrie 1916 au sosit dușmanii în comuna Skiela. Atunci a început să se evacueze Tg. Jiu și comunele vecine. În același timp am început să evacuem și noi răniții din spitale. În scurt timp s-a terminat cu evacuarea lumii. Dușmanul sosește furios în satul Porceni și înainta grozav spre Tg. Jiu. Dar și vitejii noștri soldați se împotriveau fără pereche, așa că au dat o crîncenă luptă în lunca Cartiului. Cu cît dușmanul înainta mai tare, ai noștri fîneau piept și mai cu plăcere, numai să nu-l lase să intre în Tg. Jiu și în comunele noastre. Dușmanul fiind mai mult și înarmat mai bine, tot înainta. Ajuns în apropiere de comuna

Vădeni, în lunca Vădenilor ai noștri s-au împotrivit cu furie și s-a dat din nou o și mai crîncenă luptă, căci era bariera orașului Tg. Jiu. Au ținut piept cu aceeași vitejie ca și mai înainte eroii noștri și n-au intrat picior măcar de dușman în orașul Tg. Jiu, numai prizonieri dușmani veneau cu [ca] turmele.

Fiind în serviciu la spital n-am știut cînd au plecat ai mei părinți. Am rămas pînă în ultimul moment în bătaia gloanțelor.

Fără să știu de o prietenă de a mea dacă a plecat sau nu, am plecat s-o vizitez și s-o întreb de părinții mei. Mergînd în direcția ce ducea la prietena mea, numai că văd 4 (patru) soldați germani cum că intraseră pe podul Jiului ca să observe unde este trupa noastră română. Văzîndu-i, și cum hainele lor erau altfel decît ale ostașilor noștri, am înțeles că aceștia sînt inamici și că au intrat în Tg. Jiu și fără să mai întîrzie vreo clipă, am strigat: oameni, alergați și puneți mina pe arme și să luptăm, căci inamicul a venit.

Germanii s-au răspîndit și au intrat și în grădina publică și văzîndu-mă și auzînd că dau alarma, au început să tragă zeci de gloanțe după mine. Însă în zadar au tras — nu m-au lovit. Auzîndu-mă lumea, au sărit gardurile niște milișieni [rezerviști trecuți de vîrstă combatanților] și trei cercetași camarazi de ai mei și cu tușeală au putut reuși să-l alunge pe inamic îndrăgît peste pod. Atunci cei de sus arătați și cu clișiva milișieni ce-au mai venit, s-au așezat pe marginea Jiului pe dig și trăgeau în germanii de peste Jiu, care vreau ca să vină în Tg. Jiu. La această victorie, adică la alungarea lor și la lupta de la dig, n-am putut să fac mai mult decît să car gloanțe cu justa la soldații milișieni, gardiști și cercetași, ca să țină piept inamicului. Tot aici am scăpat viața la trei soldați care, fiind loviți și amețiți, căzuseră în apa Jiului; i-am scos și i-am dus la spital, de unde nu știu unde i-a dus, la fel și cu d-l. sub. lt. Popescu Ioan. S-a ținut piept așa pînă la ora patru după 12 (14 octombrie a.c.) cînd a sosit o companie din Reg. 59 inf. care după puțină luptă la dig a trecut podul și prin apă și a bătut cu mîini pe inamic care venise foarte mulți la pod și aveau și mitraliere. Atunci am văzut lupta iar mulți prizonieri și lucruri multe de la inamic.

În munții Oboroca, furioasă luptă, unde au căzut 500 soldați români, din care 300 răniți și 200 morți. Cei 200 de ostași zac în cinci morminte. Ceva mai sus de Oboroca s-a dus iar o crîncenă luptă la care au murit 11 soldați și 200 răniți. Cei 11 zac toți într-un mormînt din care trei sînt din Bat. I Vîndători și 8 din Reg. 43 bat. 3. N-am știut cum se numesc. La Poiana Mihai-Bravul iar s-a dat o luptă furioasă, unde au murit: sublt. Popescu Grigore din R. 59, mort în ziua de 12 septembrie 1916; sublt. Popescu Vasile R. 43, mort în ziua de 12 septembrie 1916 și bravul sergent

Ciobanu Dumitru din comp. de mitralieră, R. 18 Gorj, mort pe ziua de 12 septembrie; soldatul Verbonie Ioan, R. 18 Gorj, mort pe ziua de 12 septembrie. Acești eroi ai Gorjului și ai patriei au luptat la Poiana Mihai Bravul. Îmi voi continua zilele viitoare tot ce voiesc să scriu...

Lili Toderoiu. Iași-Moldova. Spitalul Liceul Național, nr. 266."

Lunile din iarna și primăvara anului 1917 au fost folosite pentru reorganizarea armatei și refacerea potențialului ei de luptă. În iulie 1917, armata română a reluat operațiile militare împotriva Germaniei.

Însănătoșită, Ecaterina Toderoiu ar fi putut să rămînă infirmieră la spitalul din Iași. Dar ea a plecat iarăși pe front, participînd la bătălia de la Muncel.

În seara zilei de 21 august (stil vechi) dintr-o tranșee de pe dealul Secului, spre pîrlul Zăbrăucioru, Ecaterina s-a ridicat, îmbrăbîntîndu-și soldații. Strigătul ei a atras atenția adversarului. O răpăială de mitralieră și eroina a căzut lovită de două gloanțe.

Prin Ordinul de zi nr. 1, din 23 august 1917, colonelul Pomponiu, comandantul Regimentului 43/53 Lupeni, a anunțat încetarea din viață a Ecaterinei Toderoiu, în fruntea plutonului său: „Pildă rară a unui cald entuziasm, unit cu cea mai stăruitoare energie, aceea pe care unui au numit-o cu drept cuvînt «Eroina de la Jiu», și-a dat jertfa supremă lipsită de orice trufie, de orice deșartă ambiție, numai din dragostea de a apăra pămîntul țării noastre cotropit de dușman[...]. Ecaterina Toderoiu a fost la înălțimea celor mai viteji apărători ai țării sale pe care i-a întrecut prin puterea cu care își frîngea slăbiciunea femeiască, știind să dovedească vigoarea bărbăției de trup și de suflet și calitățile întregi ale unui ostaș îndrăzneț, neobosit și plin de entuziasm de a se face folositor cu orice preț. Aceea care în vitejia-i comunicativă a murit în clipa cînd se descoperea spre a-și îndemna ostașii cu vorbele: «Înainte băieți, nu vă lăsați, sunteți cu mine», are drept din clipa aceasta la cinstirea veșnică a tuturor românilor. Pentru dragostea-i de țară, pentru simțul rar al datoriei, pentru energia și avîntul cu care și-a împlinit ceea ce socotea misiunea ei pînă la jertfa supremă, o citez la ordin de zi, pe regiment, dînd-o ca pildă ostașilor”.

În iunie 1921, rămășițele pămînteste ale eroinei, au fost transportate din Cimitirul comunei Filionești-Putna, și înhumate în fața Catedralei din Tg. Jiu. Ulterior, prin strădania Arethei Gh. Tătărescu, deasupra cripei de beton armat a fost așezat masivul de marmură sculptat de Mihaela Pătrașcu, evocînd pe cele patru fețe, scene din viața eroinei naționale, Ecaterina Toderoiu.

200 premii – 200 câștigători

CONCURSUL
MAGAZIN
ISTORIC
EDIȚIA
1977

Ediția 1977 a Concurșului Magazin istoric s-a încheiat! Răspunzând la cele 100 întrebări, grupate sub titlul Memoria independenței, cititorii au parcurs peste 100 numere ale revistei, străbătând, cu inima și mintea, drumul glorioș de lupte și jefte care a dus la proclamarea, în ziua de 9 Mai 1877, a deplinei independențe de stat a României.

Pe adresa redacției au sosit 4 862 scrisori cu răspunsuri la concurs. Semnatarii lor sînt oameni cu cele mai diverse profesii — muncitori din uzine și fabrici, țărani cooperatori, profesori, tehnicieni, medici, funcționari, studenți, militari, elevi — locuitori din toate colțurile țării, cititori de peste hotare...

Fraza precedentă pare copiată, aproape cuvint cu cuvint, din nr. 1/1976, unde vorbeam despre Concurșul 100 premii, 100 câștigători, dar repetarea formulării oglindește o constantă a situației, care nu poate decît să ne bucure pe toți — și pe cititori, și pe noi, cei din redacție.

Dintre buletinele primite, 2 147 conțin răspunsurile exacte la toate întrebările. Proporția de dezlegători integrali ni se pare deosebit de ridicată, păcînd seama de dificultatea chestionarului. De aceea, numele tuturor acestor câștigători morali vor fi publicate în numerele următoare ale revistei.

În foarte mare parte, ceilalți participanți au răspuns corect la peste 90 întrebări și ar fi devenit candidați la premiere, dacă „sutitșii” nu ar fi fost atât de mulți. În orice caz, procentul răspunsurilor ni se pare cu totul remarcabil, dovedind o preocupare crescîndă față de problemele istoriei.

Ca și în trecut, foarte multe buletine au fost însoțite de cuvinte de apreciere la adresa revistei. Nici spațiu, nici modestia nu ne permit să le reproducem pe larg. Ne vom limita la un singur exemplu, care vine de dincolo de granițele României: „Trecutul furtunos al poporului român — ne scrie Dumitru Ciobanu, din Begejci, R.S.F. Iugoslavia — petrecut prin lupte aprige, de a menține libertatea și dragostea de moșie străbună a fost cuprins în revistă, clar și plin de adevăr... Încheli, dorindu-vă mult succes în misiunea ce ați întreprins-o ca Magazinul istoric să ducă adevărul său istoric acolo unde-l așteaptă cititorii, în țară și peste hotare.”

Unii dintre câștigători (ca și mulți participanți) și-au indicat și profesia. Făcînd un sumar bilanș al celor care au obținut premii, constatăm că printre ei se află: un lăcătuș mecanic, un excavatorist, o asistentă medicală, un inginer, un medic, doi tehnicieni principali, doi tehnicieni, un muncitor frigotehnist, un lăcătuș mină, un maistru, trei învățători, un ofițer, șapte profesori, șase elevi, un registrator medical, un contabil, o secretară dactilografă, zece pensionari.

Mulțumind tuturor participanților pentru efortul depus și pentru frumoasele cuvinte trimise revistei, redacția îi felicită pe cei 200 câștigători ai premiilor, desemnați, ca și la concursurile precedente, prin tragere la sorți.

PREMIUL I

DOUĂ CASETOFOANE M. K.-122

1. RISTA MIRCEA — Timișoara
2. TĂTĂRU I. TITU — Timișoara

PREMIUL II

DOUĂ EXCURSII TURUL R.S.R.

1. CARPEN GABRIEL CĂTĂLIN — Vălenii de Munte, jud. Prahova
2. RĂCUCIU IOAN — Constanța

PREMIUL III

DOUĂ EXCURSII CIRCUITUL MARILOR TRECĂTORI ALE CARPAȚILOR

1. BLĂJUT ANTON — Galați
2. COMĂN ȘTEFAN — Vișeu de Sus, jud. Maramureș

PREMIUL IV

PATRU EXCURSII ORAȘELE MEDIEVALE ALE TRANSILVÂNIEI

1. STĂNESCU TEODOR — București
2. MARIA POP — Band, jud. Mureș
3. RĂDULESCU V. DUMITRU — Tirgoviște, jud. Dimbovița
4. CARAMLĂU A. PETRE — București

PREMIUL V

CINCI CEASURI POLIOT

1. GHERGA AUREL — Caransebeș, jud. Caraș Severin
2. CRISTESCU D. LAURENTIU — București
3. NITU RODICA — Intorsura Buzăului, jud. Covasna

4. CĂRMACIU VERONICA — Gheorghe Gheorghiu Dej, jud. Bacău
5. PETRESCU MIHAELA — Craiova

PREMIUL VI

CINCI RADIOTRANZISTOARE ALFA-2

1. VASILE TURCANU — Drăgășani, jud. Vâlcea
2. DODE V. MIRCEA — Medgidia, jud. Constanța
3. BĂRBUTĂ GH. CONSTANTIN — Bolintin Vale, jud. Botoș
4. CORNEA MARIA — Tg. Mureș
5. MUNTEANU MARTA — București

PREMIUL VII

ZECE APARATE FOTO SMENA

1. SERBAN STANCA — București
2. MIRZA OCTAVIAN — Siliagiu, jud. Timiș
3. NICA FLORIAN — București
4. MIHAI BERNACEK — Iași
5. ION RĂVESCU — Domnești, jud. Argeș
6. MIRAUTĂ EUFROZINA — Rădăuți, jud. Suceava
7. BELCEA DUMITRU — Lumina, jud. Constanța
8. MOISEI GH. MARCEL — Galați
9. DULGHERU ECATERINA — Săftica, jud. Ilfov
10. SIRETEANU VICTOR — Rădăuți, jud. Suceava

PREMIUL VIII

ZECE MAPE DIPLOMAT

1. BACULESCU CORNEL — București
2. STOIA CRISTIAN — București
3. LUCIA MANZA — Bacău
4. DAN GRECU — Cluj-Napoca
5. BĂESIU N. NICOLAE — Baia de Fier, jud. Gorj
6. ORGHIDAN ANDREI-IANCU — Brașov

(Continuare în p. 62.)

AL. PAPIU-ILARIAN

CORNELIU ALBU

„Iată, în văi depărtate se cam arată zeița înțelepciunii, Minerva, cu strălucitoarele-i veșminte din care se revarsă și către noi o binecuvântată rază! Veniți iute cu toții! Veniți, grăbiți, să ne aruncăm în consolatricele-i brațe! Haideți să arătăm pismuitoirilor noștri că și noi încă suntem din acei tii al pământului care adoră știința, artel și măestriile, cu un cuvînt tot ce este înalt, frumos și divin! Îți vedea că toți vor cerca atunci a da mîna cu pace cu românul. Atunci toți într-un glas vor striga: prieten ție, române, și eu mă voi face!“

Cel care, în decembrie 1845, cerea studenților români din Cluj să promoveze cultura printre românii din Transilvania era Al. Papiu-Ilarian, feciorul preotului Ioan Pop Bucur din Budiul de Cîmpie (azi comuna Papiu-Ilarian), județul Mureș. Peste treizeci de studenți români de la Liceul Academic din Cluj care avea un început de Facultate de filozofie și alta de drept, sub influența lui Papiu și a lui Nicolae Neagoe (episcopul de mai tîrziu al Caransebeșului) s-au dovedit adevărați vestitori ai vremurilor noi, doritori să-și vadă neamul viețuind pe picior de egalitate socială, economică și politică, alături de celelalte națiuni conlocuitoare ale Transilvaniei. Începutul l-au făcut păstrîndu-și numele românesc ce le fusese maghiarizat de autoritățile școlare cu ocazia înmatriculării. Au înființat apoi o bibliotecă, unde se puteau citi reviste și cărți românești și au scos revista *Diorile* (Zorile), caligrafiată în întregime cu litere latine. Prin revistă se urmărea combaterea indiferentismului, activarea sentimentului național, cunoașterea literaturii române. Pentru realizarea unui program atât de îndrăzneț nu dispuneau decît de elanul lor tineresc, de Testamentul critic al lui A.T. Laurian și Istoria pentru începutul românilor în Dacia a lui Petru Maior pe care „n-o mai lăsau din mînă“.

De la Cluj, drumurile juristului Papiu au dus la Tabla Regească (Curtea de Apel) a Transilvaniei din Tg. Mureș, unde a început să-și facă stagiul de avocat. Aici a locuit împreună cu Avram Iancu, cei doi discutînd adesea despre viitorul poporului român.

Un neînfricat revoluționar...

Declanșarea revoluției din Austria și Ungaria¹ a dat prilej românilor din Transilvania de a-și expune revendicările lor². Reprezentanții aristocrației maghiare din Transilvania doreau să se elibereze de sub dominația austriacă, dar în același timp să suprimă autonomia Transilvaniei și s-o alipească Ungariei. Ei acționau sub lozincă **Unio vagy halál!** (Uniune sau moarte!), fără să țină seama de realitățile demografice și de voința poporului majoritar. După numeroase întruniri publice, la Tîrgu Mureș, juriștilor români li s-a cerut să semneze și ei petiția căpeteniilor maghiare din

oraș prin care guvernanzilor din Cluj li se sugera să urgenceze uniunea forțată a Transilvaniei cu Ungaria. „Subscriu — a ripostat Papiu — dar pretind ca iobăgia să se șteargă fără despăgubiri, să se respecte și să se garanteze naționalitățile și limbile și să se realizeze o egalitate deplină politică și civilă“. Erau tot atitea deziderate demne de o mișcare revoluționară care însă au fost respinse.

În fața acestei situații, juriștii români ținneau numeroase consfățuiri, pregătind convocarea poporului într-o adunare. Contîndu-se pe sprijinul școlărimii din Blaj și Sibiu, care urma să plece în vacanță, cit și pe cel al învățătorilor, preoților și țăranilor s-a hotărît ca poporul să fie convocat la Blaj pentru ziua de 30 aprilie, „chiar dacă pentru aceasta ar trebui să se treacă prin apă,

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1973; 7 și 9/1972, 6/1973.

prin foc și prin toate pericolele vieții".

Deși autoritățile au luat severe măsuri pentru a împiedica ținerea adunării, în noaptea de 29 spre 30 aprilie 1848, Al. Papiu-Ilarian a pătruns în Piața Blajului în fruntea citorva mii de iobagi. Încercările episcopului Lemeni de a sparge adunarea, ca și manevrele autorităților civile de a-l ademini pe Papiu la sediul episcopiei pentru tratative — dar cu scopul de a-l aresta — n-au izbutit.

Cu ocazia marii adunări naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, zile în șir Al. Papiu-Ilarian, cunoscut ca „tribunul de la Budiu", a explicat poporului rezoluția și jurământul deșus și l-a îndemnat să nu părăsească Blajul pînă nu vor fi semnate protocoalele adunării, pentru ca cele hotărâte să nu fie răstălmăcite sau falsificate.

Recunoștința și dragostea pentru tribuni, exponenți ai curentului democrat-revoluționar, s-a manifestat pregnant în acele zile. După ce s-a dat citire „petiției naționale", Laurian, Bărnăuțiu, Papiu, Avram Iancu și Buteanu au fost „răpiți" de popor și purtați pe brațe. Adunarea le-a mulțumit tribunilor prin Popasu, protopopul Brașovului. Papiu a fost ales membru și apoi secretar al Comitetului Național. Cu drept cuvînt s-a spus despre el că „a fost unul dintre cei mai valoroși, mai entuziaști, mai neînfricați și mai revoluționari tineri din acele vremuri viforoase", mereu în fruntea maselor care „au alergat la Blaj cu merindea în spate, cu pieptul aprins de dorul libertății, cu speranța într-un viitor mai frumos, învingînd toate amenințările, decetele, amăgirile și maltrata-rile inamicilor".

Evenimentele ce au urmat l-au constrîns pe Papiu să se refugieze în Țara Românească unde, în vara anului 1848, a activat în calitate de comisar de propagandă în județul Dimbovița.

După înăbușirea revoluției maghiare de către oștile imperiale ruse și austriace, pentru a putea funcționa ca profesor la o eventuală universitate românească transilvană, Al. Papiu-Ilarian s-a înscris ca

student la Universitatea din Viena, de unde urmărea atent evenimentele din Transilvania.

În capitala Austriei, studentul Al. Papiu-Ilarian, la vîrsta de 24-25 ani, a elaborat și tipărit primele două volume din monumentală lui operă **Istoria românilor din Dacia Superioară** pe care o proiectase în șase volume¹. Lucrarea „e o expresie sinceră — după cum remarcă istoricul Alexandru Lapedatu — a elanului tineresc sincer, al unui tînar cu adîncă simțire națională, cu remarcabilă intuiție istorică, cu temeinice cunoștințe ale trecutului patriei și neamului său și, pe lîngă toate acestea, un frumos și ordonat talent literar care participase el însuși la lucrările și actele revoluționare, fie direct, ca actor important, fie, indirect, ca observator serios".

Cei care erau aspru criticați în opera lui istorică au dus împotriva studentului Papiu o susținută campanie de denigrare. Considerat element periculos, a fost nevoit să se transfere la Universitatea din Padova. Dar și aici îl așteptau necazurile: bursa ce-i fusese acordată a fost sistată, opera lui istorică a fost interzisă și confiscată.

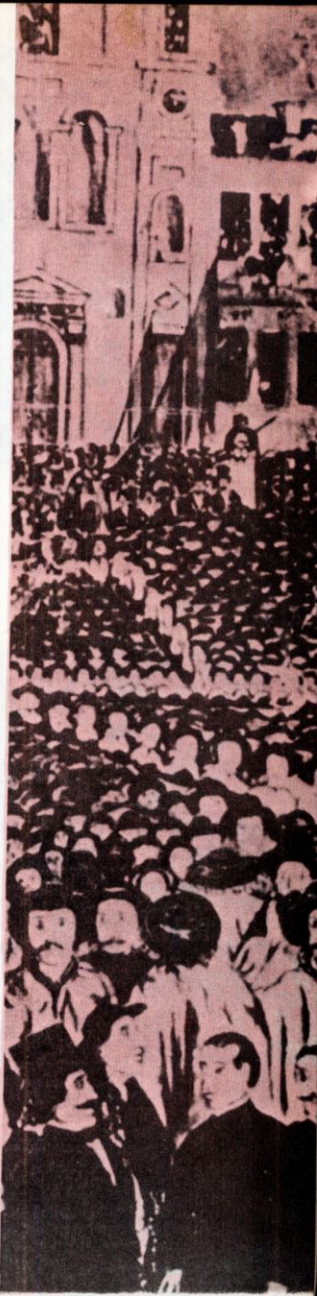
...și un neobosit cercetător al istoriei

Revine în capitala Austriei ca doctor în Drept, iar în toamna anului 1854, în urma recomandării lui A.T. Laurian, a fost chemat în Moldova de Grigore vodă Ghica ca profesor de Drept la Trei Ierarhi.

A exercitat, ca profesor, o mare influență asupra studențimii ieșene. Cursurile lui, de un înalt nivel științific, și pătrunse de patriotism, țineau la unirea și independența națională. În cursul de statistică, al cărui manuscris se păstrează și astăzi la Academia Română, el raportează statistica la totalitatea teritoriilor locuite de români. De asemenea, Papiu atrăgea atenția studenților că „limba na-

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 3/1974.

Marea adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848 (detaliu dintr-o stampă de epocă aflată la Biblioteca Academiei R.S.R.)

țională este fundamentul culturii, pentru că fără limbă nu se poate concepe literatură, nici cultură, nici fericire”.

Oriunde s-a aflat în timpul vieții, Al. Papiu-Ilarian a vegheat asupra intereselor românilor din Transilvania. În lucrarea **Independența constituțională a Transilvaniei**, tipărită la Iași în iunie 1861 și apoi tradusă în franceză, italiană și germană, el a adus cea mai însemnată contribuție de atunci a literaturii noastre istorice cu privire la chestiunea românilor din Imperiul habsburgic, conchizând: „e bine să intrăm în Alba Iulia pe poarta pe care a intrat Mihai Viteazul în cetatea de sub munții de aur ce răsună încă de vitejiile lui Horea și Iancu”.

După ample cercetări științifice, juristul și istoricul român a elaborat colecția **Tezaur de monumente istorice pentru România** (trei volume, București, 1862-1864), cuprinzând cronici străine, descrieri istorico-geografice, documente din arhive străine etc. **Tezaurul** este cea mai valoroasă lucrare istorică ce apăruse pînă atunci la noi, cea mai metodică și mai îngrijită, punînd bazele istoriei noastre critice.

Dualismul austro-ungar din 1867 a încorporat Ungariei Transilvania, anulîndu-i autonomia. Ca protest și replică, Al. Papiu-Ilarian, împreună cu A. T. Laurian a întemeiat, chiar în acel an, Societatea „Transilvania” cu scopul de a veni în ajutorul studenților români din afara granițelor

României; de la 1878, societatea a acordat ajutoare și „junilor aplecați în arte, industrie, comerț și meserii”.

Pentru activitatea lui patriotică și științifică, în 1868, Papiu a fost ales membru al Societății Academice Române. Discursul său de recepție ținut la 14 septembrie 1869 a luat înfățișarea unei sărbători culturale omagînd **Viața și operele lui Georgiu Șincai de Șinca**. A realizat ulterior o monografie a marelui cărturar care a rămas neegalată. Elogiul adus frunțașului Școlii ardelenae a fost patetic: „Tu, Șincai, ne-ai redat conștiința răsărită, semeția nepieritoare a latinității în noi, tu o ai reînviat; tu ai făcut să se cunoască frații din depărtare, calea limbei tu ne-o ai deschis.” Ion Heliade-Rădulescu, președintele Societății Academice a subliniat: „Azi e ziua cea mare în care se eternizează memoria lui Gheorghe Șincai, unul din cei mai mari români, martir al națiunii. Să trăiască România.”

Al. Papiu-Ilarian a fost ales secretar la Secția istorică a Societății Academice Române, unde s-a preocupat de tipărirea operelor clasice, a alcătuit misiuni pentru cercetarea bibliotecilor străine (Ungaria, Rusia) și a inaugurat achiziționarea de documente istorice, de la particulari și mănăstiri. De atunci datează și semnalarea manuscriselor lui Ioan Budai-Deleanu, fapt de cea mai mare însemnatate pentru istoria noastră literară și științifică. Al. Papiu îl informa la Brașov pe G. Bariț: „Am dat

peste toate manuscrisele lui Budai-Deleanu din Lemberg. Acest român, cutez a zice, e mai mare lingvist decît S. Klein, Șincai, Maior și egal cu ei în istorie.”

Numele lui Papiu se leagă și de alte realizări remarcabile ale Societății Academice Române. După ce, la sesizarea lui B.P. Hasdeu, s-a adus de la Moscova manuscrisul latin al operei lui Dimitrie Cantemir **Descriptio Moldaviae**, Papiu și Iosif Hodoș au fost însărcinați cu traducerea ei. Lucrarea a apărut în 1875 cu următoarea notă lămuritoare: „d. Papiu lovit de un morb grav și îndelungat, apucase a traduce numai două coale în românește”.

Sesiunea Societății Academice Române din 1874 s-a deschis fără ca el să fie prezent. Hărțuit de conservatori, care-l urau încă de pe vremea secularizării averilor mănăstirești, considerîndu-l primejdios pentru antigermanismul și antidinasticismul său, destituit din postul de procuror general la Curtea de Casație și dat în judecată pentru „îndemn la rebeliune” și ca urmare a atitudinii avute ca apărător al muncitorilor portuari din Giurgiu¹ — toate acestea au dus la îmbolnăvirea lui Papiu-Ilarian. A decedat la Sibiu în dimineața zilei de 23 octombrie 1877, anul în care străduințele lui neîntrerupte pentru libertatea și independența țării s-au realizat prin lupta întregului popor pentru cucerirea neafrînării României.

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1973.

PLANȘELE NOASTRE

① Din tezaurul artistic al Egiptului antic: **sus** — medalion găsit în mormîntul lui Tutankhamon, reprezentînd un scarabeu cu aripile desfăcute; **jos** — medalion din vremea faraonului Sesostriș III (*Suezul de la Nechao la Darius*, p. 52)

② ③ Stațiuni balneare românești de vechi renume (fotografii din prima jumătate a sec. XX)

④ Doi demnitari într-un fragment dintr-o pictură murală din vremea regelui asirian Tiglatpalassar III — 745-727 î.e.n. (*O bibliotecă de acum 4500 ani*, p. 42)

album istoric romănesc

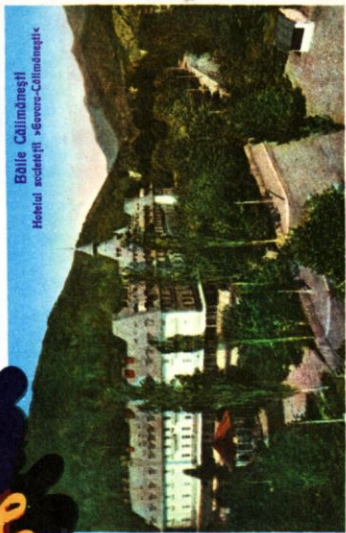
Blânic-Moldova.

Hotelul Racoviță.

Băile Călimănești

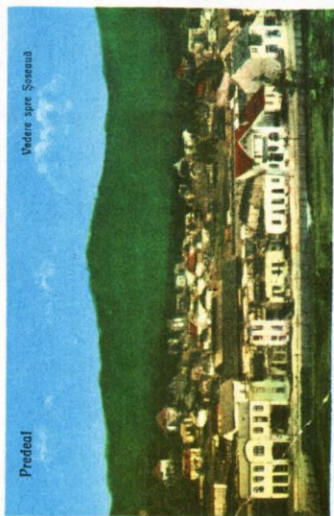
Hotelul socializat «Băile-Călimănești»

Ora Sibiului

Predeal

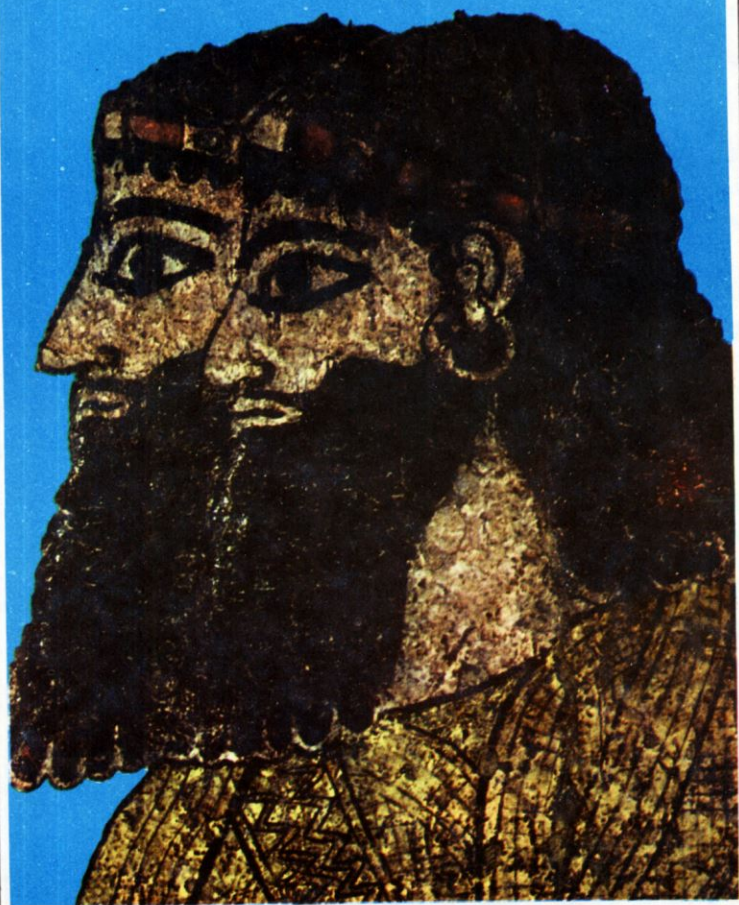
Vedere spre Săseuă

Teichirghiol. Vila Menasiu.

Herculane

ZECE ZILE CONTRA OPTZECI DE ANI

General VO NGUYEN GIAP

Pagini
din insurecția
vietnameză

Din august 1945 pînă în decembrie 1946 — de la victoria insurecției generale, relatată pe larg de revista noastră în nr. 3/1975, pînă la declanșarea rezistenței împotriva colonialiștilor francezi — Vietnamul a trecut printr-o perioadă crucială, extrem de complexă.

La sfîrșitul anului 1944, după întoarcerea sa din China, Ho Și Min¹ indicase amînarea insurecției, în scopul intensificării acțiunii politice în rîndul maselor. În decembrie același an, a fost creată „armata pentru acțiunea de propagandă și pentru eliberare” (denumirea accentua caracterul politic al acțiunii), a cărei comandă i-a fost încredințată lui Vo Nguyen Giap². Ca unul dintre principalii organizatori și conducători ai insurecției, generalul Giap a relatat în două lucrări: *Guerre du peuple. Armée du peuple („Războiul poporului. Armata poporului”)* și *Des journées inoubliables („Zile de neuitat”)* evenimentele acestei perioade istorice scurte, dar foarte importante din istoria țării sale. Din tabloul redat de autor se detașează imaginea vie și captivantă a președintelui Ho Și Min, strateg clarvăzător, „om al virajelor decisive”. Prezentăm cititorilor noștri un fragment condensat din lucrarea generalului vietnamez, Zile de neuitat, apărută la Hanoi în anul 1975.

F.D.

În primăvara anului 1941, într-o peșteră rece și umedă din Pac Bo³, sub președinția unchiului Ho s-a ținut a 8-a ședință plenară a Comitetului Central al partidului. Unchiul Ho socotea că, dacă primul război mondial a stat la originea U.R.S.S., cel de-al doilea război mondial va da naștere altor țări socialiste și revoluția va triumfa în numeroase țări. Comitetul Central al partidului a considerat eliberarea națională drept o sarcină revoluționară urgentă, arătînd că există condiții obiective favorabile unei insurecții victorioase, printre care și eventuala intrare

a trupelor aliate în Indochina. „Pregătirea pentru insurecție, a hotărît el, este sarcina centrală a partidului și a poporului nostru în etapa actuală”.

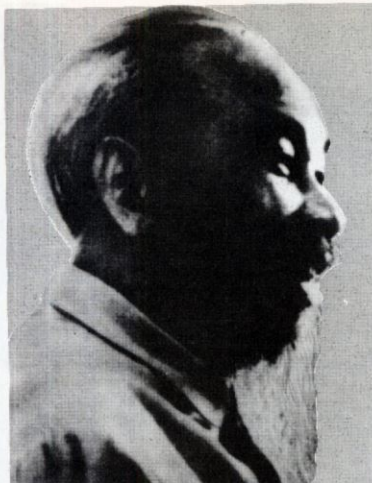
Minia populară se dezlanțuie

La începutul iernii 1941-1942 fasciștii japonezi au pornit cu toate forțele la cucerirea Oceanului Pacific. În China, armata roșie a trebuit să lupte atît împotriva cotropitorului nipon, cît și a trădătorului Cian Kai-Și. Țara noastră, cu cei patru mii de ani ai ei de istorie, împreună cu cei doi vecini ai săi, Cambodgia și Laos, nu reprezenta decît un petec de pămînt la capătul Pacificului, între India și China, căruia colonialiștii îi dăduseră denumirea vagă de Indochina franceză. Steagul Imperiului soarelui-răsare a fluturat și deasupra Indochinei franceze, ca și la Hong-Kong, în Birmania, în Malaysia engleză, în Filipinele „protejate de Statele Unite”. În nopțile de iarnă ale aceluia an unchiul Ho a prezis victoria revoluției: „În 1945 această operă va fi terminată”. Cu aceste cuvinte își încheiea el *Istoria Vietnamului*, pe care o scrisese în versuri, redactată și litografiată în acea perioadă. Ulterior, serviciile Muzeului Revoluției au găsit un exemplar din carte, vîrît într-o tulpină de bambus.

¹ Născut în anul 1890, Ho Și Min a fost președinte al Comitetului Central al Partidului celor ce muncesc din Vietnam (1951-1969), președinte al Republicii Democratice Vietnam (1946-1969), unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Indochina (1930) și al Frontului Democratice de Luptă pentru Independența Vietnamului (Viet Min, din 1941), deținînd și funcția de prim-ministru al Republicii Democratice Vietnam (1946-1955). A murit în anul 1969.

² Vo Nguyen Giap, născut în 1912, a intrat de foarte tîrziu în rîndurile partidului comunist. Gazetar și istoric, a urmat Facultatea de drept la Hanoi. Conducător al detașamentelor de partizani împotriva ocupanților japonezi și francezi din Indochina (1940-1945), a dobîndit gradul de general și a devenit ministru în guvernul prezidat de Ho Și Min. Actualmente este membru al Biroului Politic al Partidului celor ce muncesc din Vietnam, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Apărării Naționale al Republicii Socialiste Vietnam.

³ În provincia Cao Bang, aproape de graniță.

Ho Și Min

Înainte de insurecția din august 1945, în țară nu existase decât o singură armată străină, formată din 60 000 japonezi. După ce am preluat puterea însă, din nord au năvălit aproape 200 000 soldați ciankaiști; alți 5 000 soldați englezi și indieni, ca și zeci de mii de oameni din corpurile expediționale franceze, au debarcat în țara noastră. În plus, mii de soldați coloniali francezi, dezarmați de japonezi, au fost reechipați, iar cei care fugiseră în China s-au înapoiat și ei. Pe de altă parte, zecile de mii de soldați japonezi care se mai găseau în țară reprezentau, în continuare, un motiv de neliniște. Japonia capitulase, dar forțele ei din Indochina nu suferiseră pierderi grele. Cît privește forțele ciankaișiste, franceze și engleze, acestea erau, oricum, elemente ale unor armate victorioase.

La Conferința de la Potsdam, de la sfîrșitul lunii iulie 1945, Aliații au hotărît să împartă Indochina în două zone, pentru a proceda la dezarmarea trupelor japoneze care se predaseră. Trupele britanice au fost desemnate pentru zona situată la sud de paralela 16, iar trupele lui Cian Kai-Și pentru zona de nord. Firește, în această problemă importantă nimeni nu-și dăduse osteneala să consulte poporul nostru. Sub presiunea americană, Franța a fost îndepărtată.

Trupele lui Cian Kai-Și nu-și făcuseră încă apariția cînd, în seara zilei de 22 august 1945, ofițeri francezi s-au prezentat alături de Mișinunea americană care sosise la Hanoi cu avionul. Japonezii i-au găzduit la Hotelul „Metropol” unde se mai găseau numeroși civili francezi. Văzînd uniforme franceze, populația vietnameză a protestat cu vehemență și, în ciuda baionetelor japoneze, cordoanele

care barau intrarea în hotel au fost rupte. În fața miniei populare, jandarmii niponi s-au grăbit să-i escorteze pe ofițerii francezi la cartierul lor general, instalat în fostul palat al guvernatorului general.

Cu cîteva luni mai înainte, cînd ne aflam încă la bazele noastre, auzisem vorbindu-se despre o declarație a lui de Gaulle cu privire la noul statut politic pe care Franța intenționa să-l acorde Indochinei. Potrivit acestei declarații, Indochina ar fi alcătuit o federație compusă din cinci „țări” diferite (Laos, Cambodgia, Tonkin, Annam și Cochinchina, Vietnamul fiind împărțit în trei părți), fiecare bucurîndu-se de o „autonomie internă”. Un guvern federal — în frunte cu un „guvernator general”, reprezentînd Franța — s-ar fi aflat la conducerea destinelor federației și ar fi reunit în minile sale puterea executivă și puterea legislativă. În felul acesta, politica colonialistă a imperialiștilor francezi față de țara noastră ar fi rămas neschimbată. La vestea iminentei predări a Japoniei, guvernul francez a trecut imediat la acțiune. Grupuri formate din ofițeri, funcționari administrativi și spioni aflați în China, Ceylon și Madagascar au primit ordinul să pătrundă, prin orice mijloace, în Indochina. Unii au fost lansați cu parașutele în numeroase puncte din țara noastră, în nord, în centru și sud; alții au venit pe mare. Nu li se spusese nimic despre marile schimbări petrecute în ultimul timp, de aceea mulți dintre ei au pornit în căutarea vechilor mandarinilor și a notabilităților satelor. Majoritatea au căzut în minile noastre, iar unii dintre ei în cele ale japonezilor. La puțină vreme de la reîntoarcerea noastră în Hanoi, am fost informați că, în momentul capitulării japoneze, guvernul francez trimisese în Indochina corpul său expediționar din Extremul Orient, care era mobilizat de cîtva timp. Generalul Leclerc¹, care se distinsese în bătălia pentru eliberarea Franței, a fost desemnat comandant-șef, iar amiralul Argenlieu², un fost călugăr care făcea parte din anturajul lui de Gaulle, a fost numit înalt comisar. Nave scăpate întregi din al doilea război mondial au ridicat ancora spre Indochina. De pe cealaltă emisferă, tunurile își îndreptaseră țevile spre forțele revoluționare.

Unchiul Ho în fruntea a 5000 comuniști

Apariția la Hanoi a unei delegații alcătuite din vreo zece ofițeri francezi l-a preocupat în mod deosebit pe unchiul Ho și pe tovarășii săi apropiați. De ce veniseră francezii mai înainte

¹ Philippe Marie de Hauteclocque, zis Leclerc (1902-1947), mareșal al Franței, a luat parte la campaniile din Tripolitania și Tunisia, la debarcarea în Normandia (1944) și la eliberarea Parisului. În 1945 a fost numit comandant-șef al Forțelor franceze din Indochina și a semnat, în numele Franței, actul de capitulare a Japoniei. A murit într-un accident de avion; în 1952 a primit titlul postum de mareșal al Franței.

² Georges Thierry d'Argenlieu (1889-1964), a participat la atacul asupra Dakarului (1940). A fost înalt comisar pentru Pacific (1941-1943), a comandat Forțele navale franceze libere. Între 1945 și 1947 a fost înalt comisar în Indochina.

chiar de sosirea trupelor ciankaiște? Care era atitudinea Aliatilor, îndeosebi a Statelor Unite și a lui Cian Kai-Și, față de Indochina? Acesta era lucrul pe care voiam să-l aflăm.

O delegație a puterii populare s-a dus la Misiunea americană și, în urma întrevederii, am câpătat certitudinea că dezarmarea trupelor japoneze la nord de paralela 16 revenea tot armatei lui Cian Kai-Și. În afară de aceasta, am observat că americanii și francezii din Hanoi nu se înțelegeau prea bine. În timp ce Franța căuta cu febrilitate să revină în Indochina, maiorul Patti, din nu se știe ce pricini, manifesta simpatie pentru lupta anti-japoneză a Viet Min-ului. În fața avântului insurecției generale în întreaga țară, japonezii, care abia pierduseră războiul, s-au arătat descumpăniți. Atacurile noastre armate în Viet Bac¹ și în alte părți trebuiau să le dea de gîndit. Dacă se arătau ostili revoluției, care va fi soarta după ce trupele aliate îi vor dezarma? Prin urmare, nu era în interesul lor să pună piedici revoluției.

La 23 august, la Huê [capitala monarhiei și a guvernului-marionetă japonez — n.r.], 150 000 persoane au defilat pe străzi, făcînd o demonstrație de forță. Comitetul insurecțional i-a scris împăratului Bao-Dai², cerîndu-i să abdice, iar forțele armate ale insurecției au ocupat instituțiile publice și au pornit în urmărirea trădătorilor. În fața presiunii puternice a forțelor revoluționare, Bao-Dai s-a declarat gata să părăsească tronul. La 25 august 1945, insurecția a cucerit majoritatea provinciilor din Nam Bo (Cochinchina) și 800 000 locuitori din Saigon-Cholon au ieșit pe străzi. Reprezentantul împăratului Bao-Dai, care tocmai sosise la Huê, a fost nevoit să demisioneze. Văzînd desfășurarea de forțe populare, garnizoana japoneză, care număra zeci de mii de oameni, a trebuit să lase lucrurile să-și urmeze cursul.

La Huê au fost trimiși Tran Huy Liêu, Nguyen Luong Bang și Cu Huy Can. La 30 august, porțile care permit accesul în Cetatea imperială s-au deschis larg pentru a primi delegația puterii revoluționare. Bao-Dai și-a citit actul de abdicare, a predat sigiliul și sabia, însemne ale monarhiei, devenind simplu cetățean al unei țări libere. O mulțime uriașă a asistat la ultimele clipe ale dinastiei Nguyen.

Astfel, sub conducerea Partidului Comunist din Indochina, care număra pe atunci 5 000 membri, Viet Min-ul, sprijinit de întregul popor, a dobîndit, în cadrul insurecției generale, o măreață victorie din nordul pînă în sudul țării. Revoluția din august triumfase. Într-un răstimp de zece zile, puterea revoluționară a fost instaurată în toată țara: regi-mul colonial, vechi de 80 ani, s-a prăbușit, la fel ca milenara monarhie feudală. Steagu-

rule galbene cu trei dungi ale guvernului marionetă de atunci, simbol vremelnice al dominației japoneze, au fost smulse așa cum ai smulge niște frunze mîncate de viermi. În curînd, ele aveau să fie date uitării pentru totdeauna.

„Aceasta este voința compatrioților mei“

Unchiul Ho locuia în satul Ga, într-o casă de cărămidă, modestă, dar curată. La sosirea noastră se afla în toilul unei discuții cu bătrînul stăpîn al casei.

Generalul Vo Nguyen Giap

Pînă nu de mult, în Viet Bac, unchiul Ho fusese un bătrîn de naționalitate Nung. Iar astăzi, bătrînul țaran din deltă se simțea foarte la largul lui în hainele vopsite în „cu nău“³. Era slab ca întotdeauna, cu pomeții ieșiți în afară și cu vinele de pe frunte și de la temple proeminente. Dar, datorită frunții înalte, bărbuței negre și ochilor săi strălucitori, în-treaga-i ființă răspînde-a o neobișnuită forță morală.

Plini de entuziasm, l-am informat despre situația insurecției la Hanoi și în provincii. Ne-a ascultat cu atenție, cu chipul senin. Așa era el: nici bucuria, nici tristețea nu-l puteau scoate din calmul său.

I-am spus că Biroul permanent al Comitetului Central al partidului intenționa să organizeze cît mai curînd cu putință cere-monie prezentării guvernului. Potrivit hotărîrii Congresului național de la Tân Trao,

(Continuare în p. 41)

¹ Regiune muntoasă situată la nord de Fluviul Roșu, unde s-a retras guvernul central popular pentru a conduce lupta poporului vietnamez pe calea independenței și libertății.

² Bao-Dai își începuse domnia în anul 1932.

³ Tubercul foarte răspîndit în Vietnam, folosit de țărani pentru a-și vopsi hainele în cafeniul închis.

MATEI BASARAB și epoca sa

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Prin bunicul său, Vilsan din Caracal, Matei Basarab¹ descindea din puternica familie a Craioveștilor. Această origine i-a justificat, de altfel, adoptarea numelui de „Basarab” îndată după suirea treptelor tronului, considerându-se nepotul lui Neagoe Basarab și deci urmașul acestuia. Era fiul lui Danciul din Brîncoveni (Jud. Olt), fost mare vornic — în timpul domniilor lui Ștefan Surdul (1591-1592) și Alexandru cel Rău (1592-1593) — și oștean al lui Mihai Viteazul, în oastea căruia a căzut în luptă, la Alba Iulia. Mama lui a fost jupineasa Stanca tot din Brîncoveni.

„S-a ridicat în chip de domn”

Ocupînd de timpuriu dregătoria de post-telnic, pe care a deținut-o, cu unele întreruperi, pînă în 1608, cînd este amintit în documentele vremii cu titlul de paharnic, Matei a devenit, în 1628, mare agă, ceea ce însemna comandantul dorobanților sau al doilea comandant de oaste, primul fiind marele spătar (firește, deasupra lor stătea domnitorul). În anul 1613, Matei a luat în căsătorie pe Elena din Fierăști (Ilfov), sora învățăturii boier Udriște Năsturel. Doamna Elena a ocrotit toată viața biserica, literatura și arta, împreună cu fratele ei, care a ajuns logofăt în timpul domniei cumnatului său, fiind, totodată, unul din reprezentanții de seamă ai diplomației acestuia.

Drumul lui Matei Basarab către tronul Țării Românești* va fi înlesnit considerabil de reacția boierilor de țară împotriva elementelor grecești, a căror tendință de dominație politică inspira serioase îngrijorări.

O dată cu înălțarea, în octombrie 1629, a lui Leon Tomșa în scaunul domnesc, jefuirea țării a luat proporții tot mai mari. Aga Matei din Brîncoveni, care primise „Județul Romanișilor ca să-l ție de birărie”, a fost obligat de Leon vodă Tomșa, să plătească dările tuturor celor fugiți. În toamna anului 1630, boierii olteni din județele Dolj, Romanați și Mehedinți, în frunte cu Aga Matei, văzînd

„că nu mai pot birui”, s-au ridicat împotriva lui Leon Tomșa și s-au retras în Transilvania, unde principele Gheorghe Rákóczy I (1630-1648) i-a primit cu bucurie, beneficiind, totodată, de ajutorul lor ostășesc în lupta contra imperialilor, care sprijineau pretențiile Ecaterinei de Brandenburg, văduva lui Gabriel Bethlen, la succesiunea tronului princiar al Transilvaniei. În același an, boierii olteni au revenit în țară cu trupe de strînsură, hotărîți să-l alunge din scaun pe Leon Tomșa. Dar, în bătaia care s-a dat în „șesul Bucureștilor”, la 21 august 1631, boierii pribegi au fost înfrinți și nevoiți să se retragă la Mănăstirea Tismana, iar de aici — după ce au reușit să reziste unui asediu de trei zile — s-au întors iarăși în Transilvania. După această luptă, agăi Matei i s-a confiscat averea fiind învinuit de hiclenie, pentru că „s-a ridicat în chip de domn, cu oaste”.

Matei Basarab a rămas în Transilvania pînă în vara anului 1632. Acum, boierilor pribegi le-a fost de mare ajutor intervenția diplomatică a lui Gheorghe Rákóczy I, care, prin soli săi, a stăruit la Poartă pentru înlocuirea lui Leon vodă sub motiv că acesta nu se arăta capabil să asigure liniștea în țară. Susținut de Mehmet Abaza, pașa din Silistra, Matei Basarab s-a îndreptat cu oștile spre București, ajungînd în cetatea de scaun la 20 septembrie 1632. Dar o parte din marii boieri, înosebi greci, nu voiau domn pe Matei Aga, ci pe Radu Iliș — fiul domnului Moldovei, Alexandru Iliș — care venise cu oaste pînă lîngă București. Matei și-a organizat repede armata, punîndu-și „tabăra pre marginea orașului, dăspre Dudești”, în timp ce Radu Iliș își așezase tabăra „la Colintina, din jos de mănăstirea lui Dan dvornicul” (adică Mărcuța²).

În urma luptei de lîngă Plumbuita, după stăruitoare intervenții la Poartă, la 15 decembrie 1632, sultanul, printr-un capugiul sosit la București, a recunoscut pe noul domn al Țării Românești. În felul acesta, după mulți ani în care Poarta a ținut țara într-o situație de instabilitate a fost ales acela care — după cum spune cronicarul Radu Popescu —

* În imagine: stema Țării Românești. Detaliu dintr-o gravură aflată la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1969; 8/1973.

„au dres țara foarte bine, care-și după orînduiala lor: boiarii, slujitorii, țărani, cît tuturor le era bine în zilele lui, precum am auzit pe bătrîni noștri mărturisind de aceasta, că țara iubea pre domn și domnul pre țară”.

La primul sunet de goarnă

Domnia lui Matei Basarab reprezintă, în limitele regimului boieresc și ale suzeranității otomane, o perioadă de întărire a autorității centrale domnești și de acțiune politică largă pe tărîmul relațiilor externe, după cum a cunoscut și însemnate realizări în domeniul culturii și al artei.

Un element important în politica internă și externă a acestui domn a fost constituirea unei însemnate forțe militare. Astfel, el a ajuns să dispună de o oaste puternică a cărei bază socială era formată din corpul de mică boierime al curtenilor sau roșilor¹. Numele acestora din urmă venea de la culoarea dolmanului (uniformei) pe care o purtau încă de la înființare. Cronicarul sas Georg Kraus spune că roșii erau „oameni liberi și boieri, toți călări”. Ei au participat cu vitejie la războaiele lui Matei Basarab. În afară de roșii, domnul muntean a acordat o atenție deosebită și dorobanților. După unele știri datînd din 1641, Matei Basarab avea — în afară de 4 000 lefeșii călări — și „alți 4 000 pedestri, scutiți de orice dare și plăți, în caz de război, de către domn cu cîte un taler și jumătate pe lună: sînt oameni foarte viteji în stare a minui orice armă”. Dorobanții de țară alcătuiau marea majoritate a breslei dorobanților. În *Letopisețul cantacuzinesc*, întîlnim precizarea că „acest neam dorobăneșc” era „tot dintr-acest pămînt al Țării Românești”. Matei Basarab a interzis însă rumânilor să intre în rîndul dorobanților, care se recrutau atunci numai dintre țărani liberi. Prin organizarea dată armatei, domnul muntean era în stare să ridice — așa cum se consemna la 1640 — „la primul sunet de goarnă 25 000 soldați”, iar oastea sa totală putea ajunge la 40 000 oameni.

În vremea domniei lui Matei Basarab, economia Țării Românești a cunoscut progrese notabile. La aceasta a contribuit atît perfecționarea uneltelor de producție cît și fertilitatea și calitățile minunate ale pămîntului românesc, despre care Paul Strassburg, sol suedez la Poartă, spunea într-o însemnare din 1632, că în toată lumea creștină nu este pămînt mai roditor decît cel al Țării Românești. Matei a fost voievodul care a dat un caracter organizat și sistematic meșteșugurilor, între care mineritul ocupa un loc deosebit. Înțelegînd rolul pe care-l avea exploatarea bogățiilor miniere în realizarea unor importante venituri ale statului, el s-a gîndit, la cîteva ani după ce organizase exploatarea minieră de la Baia de Aramă să procedeze la fel și cu minele de la Baia de Fier. În acest scop a silit pe proprietarii Băii de Fier, boierii Danciul Pîrlîianu și Vlad Bîrsecu, să-i vîndă această proprietate.

Pe lîngă atelierele meșteșugărești, au apărut acum și primele începuturi de „industrie” cu caracter manufacturier. Domnul însuși a înființat o sticlărie și o moară „facătoare de hîrtie”, ultima fiind menită să satisfacă nevoile activității tipografice care se desfășura în acea vreme. S-a înfăptuit în același timp și o reformă fiscală, hotărîndu-se să plătească „careși după orînduiala lui”, revenindu-se la o impunere individuală în locul celei colective, practică pînă atunci. Este vorba de așa-numita reformă care, în documentele interne, poartă numele de „taler” și în temeiul căreia toate dările se repartizau după avere.

Creșterea obligațiilor față de stat și față de feudali a dus la împotrivirea din ce în ce mai accentuată a țăranilor. Dar politica fiscală a voievodului n-a fost dictată de vreo pornire a sa împotriva lucrătorilor pămîntului. Este greu de admis că acela care se ridicase contra birurilor aruncate asupra țăranilor de Leon vodă Tomșa, să fi recurs, la rîndu-i, la aceleași practici. E mai degrabă de presupus că Matei Basarab a trebuit, peste voința lui, să facă față unor cereri tot mai mari ale Porții. O mărturisește singur în scrisoarea expedită, la 8 septembrie 1635, ambasadorului francez la Constantinopol, căruia îi vorbește „despre această biată țară și despre noi înșine și de nesuferitele cheltuieli ce avem, din care s-a născut sărăcirea și nimicirea acestui popor, și nici nu au compătîmire de noi cine am nădăjdui să vie în ajutorul năcazurilor noastre”.

„Pre limba românească”

Dacă, din punct de vedere al sarcinilor fiscale, epoca aceasta a însemnat o perioadă plină de nevoi pentru masa populației, în schimb, în domeniul artelor, învățămîntului și tipăriturilor, momentul Matei Basarab reprezintă o etapă de însemnate manifestări. Deși nu era el însuși un cărturar, ci mai degrabă un ostaș îmbătrînit în războaie, Matei vodă, care — spune Paul de Alep — „nu cunoștea decît limba sa cea românească” a fost un mare sprijinitor al culturii.

Într-o vreme în care fenomenul cărturăresc românesc ajunsese să fie conștient de propriile sale resurse, cînd prin eforturile lui Udriște Năsturel, Grigore Ureche, Simion Ștefan și alții alții, grija pentru istoria națională și pentru limba poporului român dezamorta mințile și lărgea orizontul năzuințelor pe plan artistic, în Țara Românească formele tradiționale — atît în arhitectură cît și în pictură — erau remodelate și readaptate, topindu-se în creuzetul unei noi viziuni artistice. Este meritul epocii lui Matei Basarab de a fi pus bazele noului stil munteneș. În timpul acestui domn au fost zidite, după ultimele cercetări, 45 biserici, împodobite cu picturi și icoane.

În domeniul învățămîntului, în timpul domniei lui Matei Basarab s-au înființat noi școli. Astfel, în 1646, s-a întemeiat la Tirgoviște, de către Paisie Ligaridis, prima școală superioară al cărei sistem de predare era pu-

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 7 și 8/1971.

ternic influențat de umanismul grec și de cultura bizantină. O importantă activitate au desfășurat în această perioadă dascălii Daniel și Stăicu, ultimul îmbinând activitatea didactică cu cea de traducător și de autor al primei gramatici românești.

Așa cum în arhitectură epoca lui Matei Basarab marchează începutul unui nou stil, tot astfel, în cultura scrisă, tradiția s-a îmbinat cu elemente novatoare. În această privință Criste Năsturel, cărturar de vastă erudiție, una dintre figurile proeminente din timpul domniei lui Matei Basarab, a adus o contribuție de seamă la înflorirea culturii române.

Și în literatura istorică s-a petrecut o evoluție: relatarea nu s-a mai limitat la simpla înșirare a faptelor, ci a căutat să stabilească o legătură între evenimente, să le explice, reflectându-se atmosfera contemporană. În contextul narațiunii stă figura lui Matei Basarab, de la lupta lui victorioasă pentru cucerirea puterii până la lupta de la Finta, ultima lui ciocnire cu Vasile Lupu.

La curtea voievodului muntean se instaura, în mod treptat, o concepție înaintată cu privire la rolul educativ al cărților în instruirea unor pătri mai largi ale poporului. Astfel, în prefața *Molitelnicului* tipărit în 1635 la Mănăstirea Cîmpulung din județul Muscel, însuși domnitorul Matei Basarab a ținut să se adreseze „pravoslavnicului și binecinstitorului neam al patriei noastre Vlaho-Transilpine”, pentru a chema să ia aminte asupra cărții care constituie „hrana sufletească” și căreia trebuie să i se aplice o „înmulțire diferită”. În acest scop, tipografia — „bogăția mai de preț și mai cinstită decât toate bogățiile pămîntești” care „scoate rod iscusit” — trebuie „păstrată [...] în întreginerea nepieritoare”. Acum, în acest *Molitelnic* se afirmă ideea de protecție a Țării Românești asupra altor popoare creștine din Balcani. La fel de pregnantă este și ideea conștiinței „etnice și a unității poporului român, cînd Matei Basarab aduce mulțumiri în numele tuturor românilor, „fie moldovlahi și ungrovlahi”.

Matei își încheia prefața cu îndemnuri adresate viitorilor domni români de a nu lăsa în părăsire propășirea culturii și a cărții. De altfel, în vederea reînființării tipografiei, el a trimis cu daruri la mitropolitul Petru Movilă pe ieromonahul Meletie, care lucrase la tipografia de la Kiev. Petru Movilă i-a dăruit domnului muntean o tipografie chirilică și i-a trimis pe meșterul tipograf ucrainean Timotei Verbițki, urmat mai târziu de un alt meșter, din Liov, Ivan Kunotovici. După apariția a trei cărți slavone, tipografia Țării Românești, mutată la Govora, a început seria cărților românești, inaugurată cu *Pravila de la Govora*, din 1640, numărul tipăriturilor din epoca sa ridicându-se la 23. În 1652 a apărut „pre limba românească”, la Tîrgoviște, *Îndreptarea legii*, tradusă de Daniil Panonianul; orînduiala cuprinsului, ca și supraviețuirea tipăriturii se datorau mitropolitului Ștefan, care primise în prealabil aprobarea domnului.

Al doilea Mihai vodă!

Matei Basarab s-a sprijinit îndeosebi pe relațiile sale de bună vecinătate cu Transilvania prin intermediul Georgei Rákóczy I și Georgei Rákóczy II, nutriend resentimente și neîncredere în Vasile Lupu — pe care după cuvîntul lui Miron Costin — „nu-l încăpea Moldova, ca pre un om cu hire înaltă și împărătească, mai multu decît domniască”. Primul tratat de alianță dintre Matei Basarab și Georgei Rákóczy I s-a încheiat la 17 iulie 1633. El se întemeia pe colaborarea politică între cele două state și pe sprijinul reciproc în caz de nevoie. Acest tratat a fost reînnoit în repetate rînduri (1635, 1636, 1638, 1640, 1647), servind ambilor domnitori în raporturile lor cu Poarta otomană. În anul 1636, de pildă, cînd sultanul Murad IV (1623-1640) hotărîse schimbarea lui Rákóczy I cu Ștefan Bethlen, Matei Basarab a asigurat pe aliatul său de întreg sprijinul Țării Românești. Semnificativ în această privință este răspunsul pe care Matei Basarab l-a dat lui Georgei Rákóczy I, consemnat de Ioan Kemény¹ în memoriul său din 1637, răspuns care dovedește loialitatea domnului muntean față de vecinul său aflat într-o situație dificilă: „noi fiind aliași, cauza pentru care luptăm este comună, și astfel se cuvine să purtăm împreună toate greutățile”. La rîndul său, Sigismund Kornis, comandantul trupelor transilvane, care obținuse la 10 octombrie 1636 victoria de la Salonta, împotriva trupelor turcești ce-l sprijiniseră pe Ștefan Bethlen recunoștea într-o scrisoare, din 7 august 1637, că în situația lor grea de atunci prietenia și ajutorul lui Matei Basarab le-a fost de mare folos.

După cum se știe, între Matei Basarab și Vasile Lupu s-au petrecut o serie de neînțelegeri însoțite de ciocniri armate, care au ținut aproape 20 ani, cauzate în primul rînd de dorința lui Vasile Lupu de a ocupa și tronul muntean. El a fost îndemnat și susținut continuu de boierii greci de la Poartă, care urmăreau să anihileze influența unor familii boierești părtășe la conducere. În ciuda acestor conflicte însă, între cele trei țări române s-a ajuns, totuși, la un sistem de alianță comună, sub forma înțelegerilor bilaterale dintre Transilvania și celelalte două. Posibilități mai largi de acțiune s-au ivit în anul 1644 în urma împăcării intervenite între domnul muntean și cel moldovean, împăcare pecetluită prin refacerea bisericii Stelea din Tîrgoviște de către Vasile Lupu și prin zidirea Mănăstirii Soveja (Putna) — sugestiv supranumită Dobromiră (Pace bună) — de către Matei Basarab. Alianța care s-a stabilit între cele trei țări române avea în vedere de fapt lupta de eliberare de sub dominația Porții otomane. Deși în cadrul sistemului de alianțe dintre cele trei principate, Georgei Rákóczy încerca să cîștige o poziție dominantă, Matei Basarab se bucura de mai multă autoritate, contemporanii socotindu-l drept „prea luminatul stăpîn și voievod al acestor țări dacice”. Autoritatea sa în ca-

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 3/1974 și 2/1977.

drul acestui sistem de alianță, venea din faptul că Matei Basarab era hotărât să continue politica lui Mihai Viteazul. Rezidentul împăratului habsburgic Ferdinand III (1637-1657) la Constantinopol, Rudolf Schmidt, într-un raport al său din 1643 vorbea de Matei ca despre „un principe așa de viteaz, încît prin el — dacă un mare potentat l-ar ajuta cum trebuie — se vor face multe lucruri bune împotriva turcilor”. Căci aceștia „se tem de Matei și-l consideră aproape ca pe un al doilea Mihai vodă”.

De altfel, domnul muntean s-a manifestat întotdeauna ca un adversar neînduplecat al Porții. Așa i-a apărut, de pildă, călătorului anonim ce l-a însoțit pe solul polon, Jerzy Krasinski, în 1636, în drumul acestuia spre Constantinopol. Oprindu-se cîtva timp la curtea lui Matei Basarab, însoțitorul lui Krasinski povestește că el și-a dat seama, în timpul unei convorbiri pe care solul a avut-o cu domnitorul, de „marea ură a acestuia [a lui Matei Basarab] față de turci, precum și de puternica sa dorință de dezrobire a creștinilor de sub jugul păgîn”. La rîndul său, Petru Bogdan Bakšić avea să scrie în notele sale din 1640 că Matei Basarab era „un mare prieten al principilor creștini” și că „luase măsuri ca turcii să nu se mai poarte, în țara sa, cu atîta îndrăzneală, cum făceau mai înainte”.

„Generalissim al întregului Orient”

De aceea nu întimplător, el avea să adere la acțiunea diplomatică a regelui polon Vladislav IV (1632-1648), care preconiza alcătuirea unei lîgi pentru declanșarea unei campanii antiotomane. De reținut, că în vederea acestei acțiuni, se conta și pe colaborarea Țării Românești și a Transilvaniei. Matei Basarab și Gheorghe Rákóczy I trebuiau să aibă gata 25 000 ostași. De asemenea, merită a fi subliniat faptul că rolul principal în războiul cu Poarta era destinat domnului muntean, considerat „generalissim al întregului Orient”. Alegerea era, într-adevăr, bine gândită de către Liga creștină. Făcînd un portret condensat lui Matei Basarab, Miron Costin pune accentul pe calitățile sale ostășești: „Matei vodă, domnul munteneșcu, omu fericit preste domniile aceei țări, nemîndru, blînd, dreptu om de țară, harnic la războaie, așa neînfîrînt și nespăimat, cît poți să-l asemeni cu mari oșteni al lumii”.

În vederea începerii de către ligă a unei acțiuni, Matei Basarab nu s-a mulțumit să aștepte sosirea trupelor aliate, dar a luat și inițiativa unei răscoale generale a sîrbilor și bulgarilor împotriva jugului otoman, prin intermediul oștenilor mercenari proveniți din rîndul populațiilor balcanice, care treceau în serviciul său, ca și prin circulația călugărilor sîrbi și bulgari ce veneau în Țara Românească după ajutoare, sau prin trecerea continuă a negustorilor. Comunitățile

bulgare au trimis și o solie la domnul muntean, făgăduindu-i, între altele, că vor începe răscoala imediat ce vor primi înștiințare de la dînsul, propunîndu-i, totodată, lui Matei să-l încoroneze ca țar la Tirnovu, dacă li va elibera de sub jugul otoman. Dar, deși Matei Basarab se pregătise de luptă și „sta întotdeauna la îndemînă cu armata sa de elită”, expediția generală împotriva Imperiului otoman n-a putut fi dusă la îndeplinire, deoarece nobilimea polonă a refuzat să voteze în Dieta sumele cerute de rege pentru ridicarea armatei. Pe de altă parte, în cursul anului 1648, au murit atît regele Poloniei, Vladislav IV, inițiatorul alianței, cît și principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy I, și tot în acel an a început războiul de eliberare a Ucrainei și s-a încheiat Pacea din Westfalia¹, evenimente care au schimbat datele situației politice din sud-estul Europei. Începînd cu anul 1650 au avut loc noi tratative care au dus la o alianță între Ucraina, Moldova și Țara Românească — bază a unui bloc antiotoman, la care urmau să adere grecii, sîrbii și bulgarii. Dar nici acest proiect nu s-a putut concretiza, deoarece Vasile Lupu a fost răsturnat din domnie în anul 1653 de către marele logofăt Gheorghe Ștefan, ajutat de Matei Basarab și de Gheorghe Rákóczy II (1648-1660).

Ultimul an al domniei lui Matei Basarab a fost tulburat de răscoala seimenilor și doro-banților², nemulțumiți de faptul că nu li se plățise solda pe două luni, făgăduită de domn înainte de bătălia de la Finta.

Matei Basarab a închis ochii la 9 aprilie 1654, după ce cîtva timp mai înainte îl îndurerase moartea soției sale, Elena. A fost înmormîntat în biserica domnească din Tirgoviște, iar mai tirziu osemintele i-au fost reînhumate la Mănăstirea Arnota (Vilcea), ctitoria sa.

Domnia lui Matei Basarab a însemnat o adevărată epocă în istoria poporului român. „Om de țară”, cum notează cronicarul Bălenilor, „în stare să satisfacă și să răspundă la cererile poporului”, cum se exprimă, la 9 iulie 1650, croatul Petru Parcevici, exponent al boierimii pămîntene, dar împăcînd în timpul domniei pe toți boierii, fie români sau greci. Matei Basarab a întrunit în persoana lui înțelepciunea bătrîneții, calmul, echilibrul, modestia, vitejia militară și eroismul. De asemenea, el s-a dovedit un diplomat iscusit, în momentele cînd Poarta, nemulțumită de puterea și avuția lui, instigată de intrigi, căuta să-l mazilească. Planurile sale politice antiotomane i-au atras simpatia popoarelor din Balcani, iar orientarea filo-creștină imprimată de el politicii externe a Țării Românești se va afirma cu tărie în tot cursul veacului XVII. Așa după cum, prin ridicarea activității culturale și artistice, prin înălțarea a numeroase ctitorii, Matei Basarab a înscris o pagină luminoasă în afirmarea spiritualității românești în ansamblul culturii europene a acelei epoci.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 4/1976; 10/1972.

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orinduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albobensi
aletoi
ansamensi
apiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantii?)
brigi
brisi

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celeggeri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheteli
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
droși
drugerii
edoni

geti (getae),
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi
(tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopli
palti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi

ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sigini
sindi
singi
sithoni
sucii
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaleii
zbaleoni
zerani

Corpilii

Populație locuind la est de Munții Rodopi și pe cursul inferior al râului Hebrus (Mărița de azi), menționată de numeroase izvoare antice (Strabon, Appianus, Herodianus, Solinus etc.). V. Pârvan era de acord cu savantul german Norbert Yoki care „compară pe bună dreptate numele poporului tracic din Rhodope Oriental, corpiloi, cu marile neam getice din nordul Dunării carpoi”.

Gh. BICHIR

Trausii

Trib tracic¹ care locuia în zona Munților Rodopi, trausii au intrat în atenția izvoarelor istorice datorită

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1-12/1976, 1-4, 6, 7/1977.

obiceiului lor de a-și plînge nou-născuții pentru necazurile ce-i așteaptă înviată și de a se bucura, în schimb, la înmormîntări, cînd pasămite, morții scăpau de griji, trăind de acum înainte fericiți. Primul care menționează acest obicei este Herodot, urmat și de alte izvoare. După cum sublinia istoricul grec, trausii, ca și geții care se credeau nemuritori, se deosebeau de ceilalți traci. Această comparație cu geții a dat naștere în timpurile noastre unor speculații, după care trausii nu ar fi fost un trib sud-tracic, ci ar fi aparținut ramurii nordice a tracilor. Niste izvoare mai tirzii ca Hesychios, de pildă, îi denumesc popor scitic, iar Ștefan din Bizanț arată că grecii îi numeau și agatirși. Aceste date concordă cu ipoteza că trausii sînt veniți dinspre nord în Tracia, și anume, poate din Carpați (de aici confuzia cu agatirșii). Trebuie subliniat că prin popor scitic nu se înțelege neapărat o origine etnică scitică. Mai degrabă este vorba de un trib din zona de interferență cu cultura scitică, deci din spațiul carpato-dunărean. Chiar despre geți, Tucicide spune că au împrumutat unele obiceiuri scitice în privința modului de luptă (arcași călări). Așadar, credem că

este verosimil să-i considerăm pe trasi ca un trib desprins din ramura nord-tracică și pătruns, înspre Munții Rodopi, probabil în a doua jumătate a secolului VII, când au avut loc mișcări de triburi datorită luptelor dintre sciți și cimerieni¹. Ar fi hazardat să-i considerăm pe trasi rude apropiate ale geților, dar această ipoteză nu trebuie pierdută din vedere, putând fi confirmată cîndva cu ajutorul arheologiei.

Este probabil că trasi, ca și agatirșii sau sîgini, reprezintă triburi dizlocate din locul lor de baștină, în urma frământărilor din sec. VII î.e.n. Prin aceasta ei au vehiculat elemente de cultură materială și spirituală în zone mai depărtate de locul de baștină.

Trerii

Ceea ce cunoaștem despre treri se poate împărți, în mare, în două capitole: știrile despre ei ca o populație tracică din sudul Dunării și știrile despre o semănție purtînd același nume, care, alături de cimerieni, a făcut incursiuni în prima jumătate a sec. VII î.e.n. în Asia Mică. Se pune deci întrebarea dacă este vorba de unul și același neam sau dacă două populații de origini diferite purtau un nume asemănător, ceea ce l-ar fi determinat pe istoricii antici să-l confunde. Tucidide, cel mai vechi istoric, spune că trerii locuiau spre țara tri-balăra, ceea ce ar însemna o zonă la vest sau nord-vest de Sofia. De asemenea, Plinius cel Bătrîn vorbește de trerii de pe valea Strymonului (Struma), deci la apusul Munților Rodopi. Rezultă deci că un trib cu acest nume locuia în sec. V î.e.n., desigur și mai tîrziu, în vestul lumii tracice. Pe de altă parte, tot un popor cu numele de treri devenise cunoscut în veacul VII î.e.n. prin alianța lui cu cimerienii. Din unele date furnizate de Strabon s-ar părea că ei veneau în Asia Mică, ca și cimerienii, dinspre Caucaz, ceea ce, dacă nu reprezintă cumva vreo confuzie, este evident în contradicție cu plasarea lor în Tracia. Unlunea lor cu cimerienii a dus chiar la confundarea celor două popoare: Strabon, de pildă, vorbește de cimerieni, arătînd că poartă, uneori, și numele de treri. Din această mențiune, unii cercetători moderni au dedus că cimerienii erau ei înșiși traci, fapt ce rămîne discutabil. În tot cazul, trerii își aveau individualitatea lor. Se vorbește despre un rege al lor, pe nume Kobos, care, puțin după miloul sec. VII, a fost înfrînt de sciții conduși de regele Madyas. Locul acestor evenimente este tot Asia Mică. Sub Kobos se pare că trerii asiatici și-au atins apogeul istoriei lor. După această dată, ei mai sînt pomeniți o dată de Strabon, care menționează că apele Lacurilor Bistonis și Aphnitis au inundat orașele (?). Trerii. Este vorba despre două lacuri de lîngă țărmul răsăritean al Mării de Marmara, în Asia Mică, lîngă cetățile grecești Cizic și Abidos.

Prin orînduirea logică a acestor date se poate stabili că o parte dintre trerii din Tracia s-au desprins la începutul sec. VII de neamul lor și au pătruns, împreună cu cimerienii, în Asia Mică, unde, după ce au fost înfrînti de sciți, s-au așezat în colțul de nord-vest al Anatoliei. Se știe că mai multe semînții tracice au pătruns, în repetele rînduri, în Asia Mică, unde au întemeiat chiar și state (frigienii, bitinii). Rudele lor rămase în Tracia nu au jucat un rol însemnat în istoria triburilor tracice.

AL. VULPE

Utii

Numele ca atare nu-l avem atestat în izvoarele scrise ale antichității. Despre utii ca neam geto-dacic se vorbește însă prin deducție. Ptolemeu, de pildă, citează, printre așezările mai însemnate din Dacia, și localitatea Utidava, situndu-o între Augusta (Brețcu, jud. Covasna) și Marcodava (Transilvania centrală). Altită vreme cît a existat un centru geto-dacic cu un astfel de nume, este de presupus că denumirea acestuia vine de la populația utiilor. În legătură cu utii, V. Părvan pune și Rîul Utus din Moesia, ca urmare a coborîrii geților. În aceste regiuni din sud.

Constantin PREDA

¹ Populație de neam tracice din nordul Mării Negre, care a migrat în prima jumătate a mileniului I î.e.n. în Asia Mică.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1976.

ZECE ZILE CONTRA OPTZECI DE ANI

(Urmare din p. 35)

Comitetul național de eliberare prezidat de unchiul Ho urma să devină Guvernul provizoriu.

Ca și cum ar fi cerut confirmarea, unchiul Ho ne-a spus pe un ton vesel:

— Și-atunci, înseamnă că eu sînt președintele?

Din acel moment a început perioada cea mai glorioasă, dar și una dintre cele mai dificile din istoria poporului nostru. Unchiul Ho acceptase misiunea anevoioasă de a conduce, printre stînci primejdioase, corabia statului vietnamez care se născuse. Această înaltă misiune s-a angajat s-o ducă cu bine la îndeplinire în fața istoriei, în fața națiunii. Trei luni după aceea, i-a declarat unui ziariștr străin: „Nu rîvnesc cituși de puțin onoruri și bogății. Dacă îmi asum președinția țării, o fac pentru că aceasta este voința compatrioților mei. Acțiunea ca un soldat care pleacă pe front din ordinul poporului.”

Unchiul Ho a ajuns la Hanoi la căderea nopții. Era emoționat, se vedea bine pe chipul lui. Astfel și-a făcut el intrarea în oraș. După cîteva zile, Hanoiul avea să devină capitala Republicii Democratice Vietnam, primul stat de democrație populară din sud-estul Asiei. La începutul lunii septembrie, unchiul Ho s-a prezentat în fața națiunii sub numele de Ho Și Min, pe care îl folosește cu cîteva ani mai înainte pentru a trece neobservat în ochii gomindaniștilor chinezi. Pentru revoluționari, perioada în care trebuiau să se ascundă trecuse; puteau să se întoarcă și să trăiască în mijlocul poporului lor. Dar activitățile de partid au rămas clandestine. Cadrele nu s-au prezentat în această calitate și aproape toți militanții au lucrat ca activiști ai Frontului Viet Min-ului. Partidul nu a vrut să-l aștepte pe inamic împotriva poporului și a clasei muncitoare.

Deși trecuseră multe zile de la nașterea ei, puterea revoluționară nu era încă recunoscută de nici o țară. Dar, ca să aibă casă și masă, generalii ciangkaiști au fost siliți să intre în contact cu noi, să se adreseze unchiului Ho cu „Domnule Președinte”, cînd îl întîlneau. În corespondența lor însă ei scriau doar „Domnul Ho Și Min”, considerîndu-ne un guvern de fapt și nu de drept.

Astăzi, cînt hoardele lui Cian-Kai Și nu mai sînt decît niște fantome ale trecutului, este greu să ne închipuim acele ore dramatice, cînd aproape 200 000 soldați au năvălit asupra nordului țării noastre.

Pentru a supraviețui, Republica Democrată Vietnam a trebuit să-și încordeze toate forțele, să lupte cu tot curajul și inteligența. În aceste împrejurări critice și presante, cum a spus unchiul Ho mai tîrziu, „partidul a trebuit să recurgă la toate mijloacele de luptă — unele chiar foarte dureroase — pentru a salva situația”. Inima unchiului Ho a vibrat la tot ce privea partidul, țara și poporul.

În românește de

Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN SIRIA

O BIBLIOTECĂ DE ACUM 4500 ANI

RÉGINE DALNOKY

Cu mult înainte de „miracolul grec”, Orientul Apropiat a fost leagănul unor civilizații considerate printre cele mai vestite din lume. „Lumina vine din Orient”, obișnuia să spună André Parrot, arheologul care a studiat orașul Mari (pe Eufrat). „Săpăturile acestea, declara el în 1961, ne-au dezvăluit lucruri a căror importanță e greu de crezut că va putea fi depășită”.

Cele mai vechi lexicoane

În anul 1964, o expediție arheologică italiană, sub conducerea lui Paolo Matthiae, a început să cerceteze o regiune din nordul Siriei, Tell Mardikh, și a descoperit 16 000 tăblițe scrise cu caractere cuneiforme, un material epigrafic de excepție*.

Tell Mardikh se află în Podișul sirian de nord, la vreo 60 km sud de Alep. Dimensiunile excepționale ale așezării — aproape 56 hectare — și rezultatele prospecțiilor de suprafață trebuiau să elucideze problema apariției culturii urbane în Siria de Nord. La originea lui Tell Mardikh se află o așezare pe planul unui sat de dimensiuni modeste. În jurul anului 2400 î.e.n., pe aceste structuri vechi s-a ridicat o adevărată cetate, împărțită în orașul de sus și de jos și înconjurată cu fortificații. Ea a fost incendiată de două ori: prin anul 2250, apoi către 2000-1900. Aceste distrugerii se recunosc în straturile succesive de sub fundațiile Palatului regal din perioada următoare prin prezența unor niveluri arse. Majoritatea structurilor arhitecturale dezgropate în prezent aparțin celei de-a doua perioade de înflorire a cetății (anii 1900-1650), căreia se pare că i-a pus capăt o expediție hitită în a doua jumătate a secolului XVII î.e.n. Astfel Tell Mardikh

și-a pierdut definitiv rolul de prim plan pe care îl avusese la sfârșitul mileniului III și începutul mileniului II, dar orașul a continuat să fie locuit. În urma celor douăsprezece expediții arheologice întreprinse, au fost realizate următoarele rezultate: 1) sub ruinele de la Tell Mardikh a fost identificată antica Ebla, cetate al cărei nume figurează în câteva texte akkadiene și sumeriene; 2) s-a identificat o nouă limbă semitică¹, numită de către arheologul însărcinat cu studierea tăblițelor limba eblaită și 3) s-a stabilit mai bine rolul politic, economic și cultural jucat de Ebla în istoria Orientului Apropiat în mileniul III. Arhivele Palatului regal de la Tell Mardikh — a căror importanță o vom cunoaște abia când fiecare tăbliță va fi restaurată, citită și studiată — au fost datate în epoca veche a bronzului (2400-2050 î.e.n.). Ele sînt cele mai vechi dovezi de scriere semitică știute pînă în prezent.

Încă de pe acum însă au fost distinse mai multe tipuri de texte.

1) **Comerciale, economice și administrative:** rapoarte comerciale în care sînt înregistrate cantitățile de pinzeturi și veșminte trimise în alte orașe situate între Anatolia și Palestina sau centre cum ar fi Byblos, în apropiere de Beirut, și Assur, în apropiere de Mosul (în nordul Irakului). Un număr mic de tăblițe privesc agricultura și creșterea vitelor, iar unele dintre ele dovedesc existența unui adevărat trafic internațional.

2) **Istorice și juridice:** scrisori oficiale, ordonanțe regale, edicte, liste ale cetăților supuse, repartizații de recompense, tratate internaționale și câteva rare extrase din coduri și legi.

3) **Lexicale:** urmînd tradiția din Mesopotamia, școala scribală din Ebla utiliza serii

*În imagine: o descoperire care coboară în trecut cronologia siriană cu 1 000 ani: tăblițele de la Ebla.

¹ Semitiții reprezintă un grup de popoare din sud-vestul Asiei și din nordul și estul Africii.

de nume de animale, păsări, pești, obiecte, persoane, scrise în limba eblaită. Arheologii italieni au descifrat mai multe zeci de tăblițe — adevărate vocabulare bilingve sumerian-eblait — care permit scribilor să traducă și să transcrie toate tratatele comerciale și militare dintre Ebla și orașele sumeriene. Sînt cele mai vechi lexicoane cunoscute pînă în prezent.

4) **Literare** (într-un număr redus): texte mitologice, imnuri închinăte divinităților, incantații și culegeri de proverbe.

Ebla, capitala unui imperiu imens

Pînă de curînd Siria mileniului III î.e.n. a fost considerată un mediu permeabil la influențele mesopotamiene și puțin favorabil dezvoltării unei civilizații urbane și nașterii unei culturi proprii. Conform ultimelor date arheologice, această părere trebuie însă total revizuită.

În mod obișnuit, pînă acum, Siria și Palestina acestei epoci au fost acceptate ca zone ale vieții nomade. Tăblițele de la Ebla ne demonstrează însă contrariul, și anume că Orientul Apropiat era un mozaic de state mici, fiecare cu regele lui, care întrețineau raporturi strînse între ele. Imperiul eblait pare să fi jucat un rol de prim plan în această zonă, dar sînt greu de stabilit frontierele lui politice, judecînd după sfera sa de influență comercială. Aceasta cuprindea o zonă ce se întindea la sud pînă în Sinai, incluzînd toată Palestina, Libanul, Siria de azi; la vest pînă în Cipru, la nord pînă în Anatolia, la est pînă în podurile înalte ale Mesopotamiei. Izvoarele mesopotamiene confirmă puterea acestui stat: ele menționează cîteva lupte între cele două puteri, Ebla și Akkad, al căror sfîrșit este puțin cunoscut. Tăblițele au permis de asemenea reconstituirea dinastiei regilor din Ebla și cronologia domniei lor. Primul s-a numit Igris-Khalam, urmat de Irkab-Damu, apoi de Ar-Unnum, Ibrum și, în sfîrșit, Ibbis Sipish. Pentru primii trei, regulile venirii la tron nu au putut fi stabilite, dar despre Ibrum și succesorul lui se crede că erau tată și fiu.

Organizarea statului se făcea după o schemă precisă. În fruntea lui se afla regele care purta titlul sumerian de **En** (rege), tradus în eblaită prin **Malik**. Regina, în eblaită **Malitum**, deținea o poziție privilegiată în ierarhia de stat, numele ei fiind permanent menționat alături de cel al soțului. Afacerile interne și administrația reveneau prințului moștenitor, iar afacerile externe — fiului cel mai mic. Un sfat al înțelepților, compus din persoane de vîrstă înaintată, veghea la buna funcționare a puterii politice, atribuțiile sale permițîndu-i chiar să impună o anumită linie de conduită familiei regale. Regii cetăților care nu erau supuse Eblei se numeau **En**, cei ai orașelor subordonate purtau titlul sumerian de **Lugal** sau **Di-Ku**, ceea ce însemna cîrmuitor. Potrivit tăblițelor, pe teritoriul Eblei trăia o populație de aproximativ 260 000 locuitori, orașul însuși, împărțit în zona de

sus și cea de jos, avînd o populație de circa 30 000 persoane. În orașul de sus se aflau patru centre administrative: palatul regelui, palatul cetății, palatul servitorilor și grajdurile¹. Ansamblul acestor edificii purta numele de **Emi Shita**, adică „guvernul”. Orașul de jos era împărțit în patru cartiere, corespunzînd celor patru porți. Politica externă a Eblei este consemnată, pînă în prezent, în trei texte: primul relatează campania militară a generalului Enna Dagan împotriva regelui din Mari, Iblul II, al doilea este o scrisoare prin care regele Eblei, Irkab Damu, cere regelui Khamazi să-i trimită trupe, iar al treilea este un tratat încheiat între un rege necunoscut al Eblei și Dudiya, regele Assurului. Textul precizează cu deosebită claritate statutul neguțătorilor, numărul și mărimea taxelor percepute pentru mărfuri, sancțiunile pentru cei care violau legea etc.

Cronologia coboară cu 1 000 ani

„Arhivele” de la Tell Mardikh furnizează informații deosebit de bogate despre principalele divinități venerate în Ebla și despre cultul ce li se oficia. Se pare că numărul zeităților era foarte mare — vreo 500. Cultul era oficiat de o castă de preoți și preotese incluzînd două clase de profeți, al căror echivalent apare în **Vechiul testament**. Pe prima treaptă a panteonului din Ebla se afla marele zeu Dagan, ce amintește de Dagan al filiștinilor, al cărui templu, după cum menționează tradiția biblică, a fost distrus de Samson. Imediat după el venea divinitatea feminină Ishtar, ale cărei atribuții nu le cunoaștem. Celelalte divinități erau tipic siriene: Resep sau Rasap; Shipish sau Shamash, divinitate solară; Kamos pe care-l regăsim divinizat în Palestina în mileniul I sub numele de Kemosh. Numele acestor zei sînt menționate pe tăblițele care conțin lista ofrandelor făcute de familia regală. Religia populară e cu mult mai greu de stabilit.

Fondată probabil în mileniul IV î.e.n. de către sumerieni, Ebla a dezvoltat o rețea de comunicații extrem de densă între diferitele state-cetăți din această zonă. Structura orașului răspunde acestei activități principale: în curtea de audiențe a palatului se făceau tranzacții și se organizau caravane în prezența regelui sau a reprezentantului acestuia. În orașul de jos erau reuiniți probabil meșteșugarii care transformau materiile prime în produse finite destinate exportului. Descoperirea acestei așezări — care înainte de a fi identificată era situată, conform tradiției, în sudul Turciei — a coborît cronologia siriană cu aproximativ 1 000 ani. Ea ne-a dăruit o mai amplă cunoaștere a Orientului Mijlociu, care vehicula o cultură strălucitoare în mileniul III î.e.n.

Traducere de
Cristina CORCIOVESCU

¹ Pe vremea aceea localnicii nu cunoșteau nici calul, nici cămila. Traficul comercial se făcea cu ajutorul măgarilor.

CAVALERII

TEUTONI

ÎN BANATUL

SEVERINULUI

IOAN HAȚEGAN

De două ori, în evul mediu, călugării-ostași aparținând Ordinului cavalerilor teutoni au fost prezenți pe pământul țării noastre. Prima dată i-a adus regele Ungariei Andrei II, în 1211, așezându-i în Țara Birsei, pentru a apăra hotarul de acolo de atacurile cumanilor și a asigura întinderea autorității Coroanei Sfintului Ștefan la răsărit de Carpați. Dar, peste 14 ani, au fost alungați de rege, întrucât cavalerii încălcase „contractul” încheiat și încercaseră să se sustragă autorității monarhului (1225).

A doua încercare de a apăra granițele — de data aceasta, împotriva pericolului otoman — cu ajutorul teutonilor a aparținut lui Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei (1387-1437) și din 1410 suveran al Sfintului Imperiu romano-german.

Opoziția bănățenilor...

Încă din 1397 — anul următor înfringerii de la Nicopole (25 septembrie 1396) — Sigismund s-a adresat marelui maestru al Ordinului, solicitându-i ajutorul pentru apărarea graniței carpato-dunărene a regatului său; această primă încercare nu a avut însă succes, și regele a trebuit să colaboreze, în lupta antiotomană, cu Mircea cel Bătrîn și să apeleze la priceperea condotierului italian, Pippo Spano¹, devenit comite de Timișoara. Astfel, el a mai putut duce o politică militară activă pe Dunăre antrenând la aceasta și pe voievodul muntean Dan II. Dar viteazul Pippo Spano a murit în 1426, iar presiunea otomană a devenit tot mai puternică. Înfrînt în Serbia, în 1428, Sigismund a trebuit să încheie cu Imperiul otoman un armistițiu pe trei ani. El spera ca în acest răstimp să întărească Banatul Severinului și să încredințeze cavalerilor teutoni apărarea acestui bastion,

ca și a mai multor fortărețe dunărene. În acest scop, Sigismund se adresase din nou marelui maestru teuton, încă înainte de încheierea armistițiului cu turcii. La sfârșitul anului 1429, un grup de cavaleri a fost așezat în Banatul Severinului sub conducerea lui Klaus von Radewitz (numele apare în diverse variante, iar prenumele se află în documente și în forma latinizată, Nicolaus); acesta cumula demnitățile de ban al Severinului, preceptor al Ordinului, preceptor al „fraților” (călugării-ostași) aflați în Ungaria și cea de comite al Moneștii regale de la Sibiu; ultima funcție denotă că veniturile realizate de această monetărie fuseseră cedate teutonilor. Așa se explică de ce von Radewitz a bătut și monede.

Banatul Severinului, unde au fost așezați cavalerii teutoni, era un ținut cu vechi tradiții în apărarea trecătorilor dunărene, misiune pe care pînă atunci o îndeplinisera cu succes românii bănățeni. Organizați în districte autonome și ilustrați adesea, pe cîmpul de luptă, prin fapte de bravură — răsplătite de însuși

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 2/1977.

Sigismund de Luxemburg — ei aveau obligația să participe atât la campaniile militare cu armele proprii, cât și la refacerea sau consolidarea cetăților și fortificațiilor dunărene, sau a acelor interioare, fie cu brațele, fie cu bani. În schimbul acestor îndatoriri, ei se bucurau de o largă autonomie administrativă.

Așezarea teutonilor pe aceste meleaguri a însemnat reducerea românilor la rolul de forță auxiliară, numai în caz de mare pericol urmînd să participe la luptele cu turcii. Un document din februarie 1430 a consemnat faptul că organizarea militară a Banatului Severinului se baza pe 20 forturi și cetăți, care aveau, ca efective, 1 333 oșteni și slujitori, 144 pușcași, 643 cnezi și 1 616 țărani liberi; toți aceștia treceau, acum, în subordinea noului ban de Severin, von Radewitz. Districtelor românești le mai revenea și sarcina aprovizionării cavalerilor cu grîu, ovăz, hamei, porci, oi etc. În plus, inspectînd fortificațiile bănățene, teutonii au făcut o listă cu toate reparațiile și întărirea pe care le considerau necesare pentru refacerea sistemului de apărare; costul total al acestor reparații era de 314 822 guldeni, sumă enormă și cu neputință de strîns. Populația localnică s-a împotrivit acțiunilor cavalerilor teutoni, dincolo de care intuia tendințele lor cotropitoare. Un lung conflict i-a opus pe nobilii și cnezii bănățeni banului de Severin; refuzînd să recunoască autoritatea administrativă a acestuia, ei nu se prezentau în fața lui la judecăți și nici nu-și trimiteau înlocuitori, pretinzînd a fi judecați doar de regele însuși. Pe de altă parte, și oamenii de rînd și-au manifestat ostilitatea față de cavaleri, neparticipînd decît în număr mic la repararea fortificațiilor.

...și eșecul cavalerilor

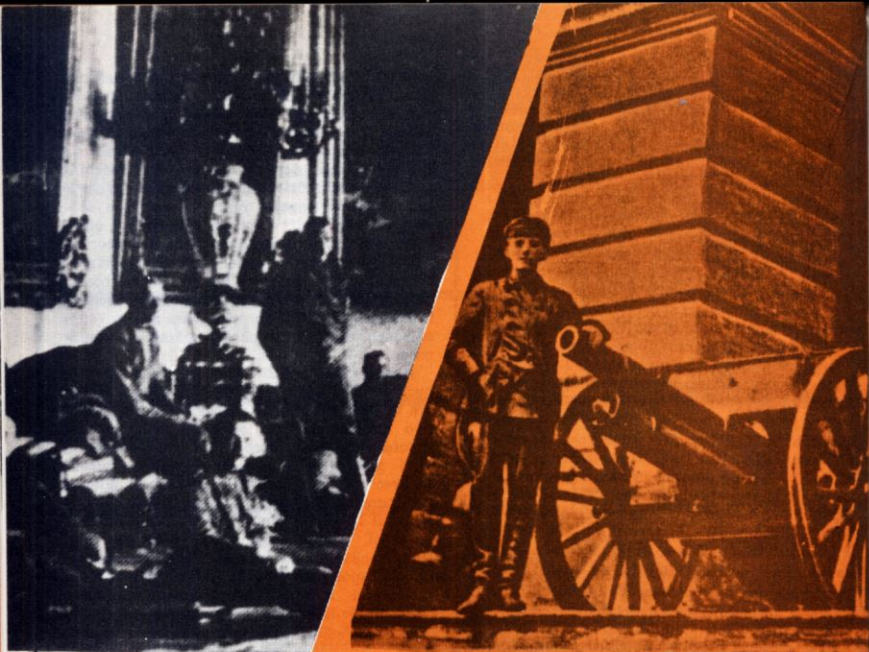
Astfel, în 1432, cînd armistițiul ungaroturc a expirat, cavalerii teutoni s-au găsit singuri în fața atacurilor otomane care au reînceput cu vigoare. Cel mai puternic dintre ele s-a produs în aprilie sau mai 1432, cînd, după cît se pare, însuși sultanul Murad II a venit în nordul Dunării. Trupelor otomane a trebuit să li se alăture și domnul muntean Vlad Dracul cu oastea sa. Atacul principal a fost îndreptat împotriva cetății Severinului, apărată de teutoni și ceva forțe locale. După un asediu puternic, cetatea a fost cucerită, iar apărătorii ei trecuți prin ascuțișul sabiei. Celelalte fortificații dunărene au căzut și ele, rînd pe rînd, în mîinile turcilor, care au jefuit crîncen întregul ținut.

Înfrîngerea teutonilor a avut mai multe cauze. În primul rînd, dispersarea lor în mai

multe locuri, în grupuri mici; în al doilea rînd, lipsa de sprijin din partea puterii centrale, regele Sigismund fiind plecat în Germania, pentru treburile împărătești de acolo. În fine, trebuie adăugată și rezerva manifestată de cnezii bănățeni, care se vedeau direct amenințați de tendințele expansioniste ale cavalerilor. După înfrîngere, numărul acestora scăzuse atât de mult, încît cei rămași în viață nu-și mai puteau îngădui rolul de apărători ai hotarului dunărean; astfel, deși au mai rămas trei ani aici, misiunea lor se poate considera încheiată odată cu această nenorocoasă înfruntare din 1432. În primăvara anului 1435, cavalerii teutoni au părăsit pămîntul românesc.

Eșecul încercării lui Sigismund de Luxemburg de a-și apăra hotarele cu ajutor străin are la bază orientarea monarhului, care, dintr-o miopie politică, adoptase soluția unei stricte defensive, coroborată cu încheierea unui armistițiu și a unor tratate cu turcii. În acest fel, el a anihilat sistemul de alianțe antiotomane încheiat cu atîta trudă de florentinul Pippo Spano cu Serbia — prin despotul ei, Ștefan Lazarevici — și cu Țara Românească — la început, prin Mircea cel Bătrîn, apoi prin Dan II. Altă greșală a lui Sigismund a fost îndepărtarea românilor bănățeni de la atribuțiile lor militare, după ce aceștia dovediseră, decenii de-a rîndul, marea lor capacitate de luptă pe care el însuși o recunoscuse și o răsplătise de atîtea ori. Apoi, nu trebuie uitat că o forță militară redusă, venită de pe meleaguri străine — oricît de vitează ar fi — nu-și poate îndeplini cu succes misiunea ce i-a fost încredințată fără sprijinul populației locale. Dar mai presus de toate, o concluzie se desprinde din acest episod: cei mai potriviți apărători ai pămîntului nu pot fi alții decît cei care s-au născut și au trăit pe el, care îl muncesc și se hrănesc cu roadele lui: oamenii pămîntului, care nu și-au părăsit niciodată ținuturile moștenite din străbuni, ci au ținut piept tuturor furtunilor abătute asupra lor. Acest adevăr l-a înțeles perfect Iancu de Hunedoara, care, devenit în 1438 ban al Severinului, apoi comite al Timișoarei și, în 1441, voievod al Transilvaniei, și-a bazat întreaga sa concepție militară pe valorificarea resurselor inepuizabile ale maselor largi populare, ceea ce explică și succesele raportate de el¹. După efemera trecere a cavalerilor teutoni prin țara noastră, odată cu Iancu de Hunedoara începe o filă nouă în istoria luptelor pentru apărarea pămîntului românesc.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1977.

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (III)

Acad. I. I. MINT

Extrasele prescurtate din cartea acad. I. I. Mint, pe care continuăm să le publicăm în acest număr¹, se referă la perioada de la mijlocul lunii octombrie 1917 până în ajunul insurecției armate*. Ele descriu activitatea încordată a partidului bolșevic, a conducerii sale și a Comitetului militar-revoluționar în vederea pregătirii insurecției, precum și contramăsurile pe care încearcă să le ia Guvernul provizoriu.

Situația generală, raportul de forțe au continuat să evolueze în favoarea forțelor revoluționare. Pe zi ce trecea, masele se convingeau de necesitatea înlăturării lui Kerenski, Sovietul din Petrograd se bucura de o autoritate crescândă, manifestându-se tot mai evident ca un organ purtător al puterii, unitățile garnizoanelor din Capitală ieșeau de sub controlul guvernului, izolarea politică a acestuia din urmă se accentua. Activiștii partidului bolșevic și ai

Comitetului militar-revoluționar al Sovietului din Petrograd puneau la punct pregătirile concrete, rețeaua organizatorică a conducerii insurecției, detaliile tehnice, sistemul de legături, semnalele, parolele. Garda Roșie își desăvârșea organizarea.

Dacă alegerea momentului și formele în care urma să se desfășoare insurecția erau ținute secrete, în schimb pregătirea politică a cuceririi puterii se făcea aproape public. Din scrisorile lui V.I. Lenin, publicate în ziarul Rabocii Puti, nu mai persista nici un dubiu asupra orientării generale a partidului bolșevic. Problema necesității trecerii puterii în mâna Sovietelor era dezbătută în mitinguri de masă și în unități militare. A doua zi după ședința din 10 octombrie a C.C. al partidului bolșevic, care adoptase rezoluția lui Lenin cu privire la insurecția armată, a avut loc Congresul Sovietelor din Regiunea Nordică, unde se aflau unele din cele mai importante centre ale țării, inclusiv orașele Petrograd și Moscova. În rezoluția adoptată de congres aproape în unanimitate se arăta: „De partea Sovietelor se află nu numai dreptul, ci și forța. A trecut

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 6 și 7/1977.

*În imagini: tun instalat la intrarea Institutului Smolnii, devenit sediul Statului major al insurecției (dreapta) și elevi ai școlilor de ofițeri, trimiși în ultima clipă de Guvernul provizoriu să asigure paza Palatului de Iarnă din Petrograd.

vremea cuvintelor. A sosit momentul cind numai o acțiune hotărîită și unanimă a tuturor Sovietelor poate salva țara și revoluția și rezolvă problema puterii centrale“.

Toate acestea nu puteau, firește, să scape atenției Guvernului provizoriu, care începînd din 13 octombrie, era zilnic preocupat de luarea unor măsuri de contracarare, intensificate pe măsura apropierii datei de 20 octombrie, considerată a fi data fixată de bolșevici pentru acțiunea hotărîitoare. Evenimentele ulterioare aveau să demonstreze ineficiența măsurilor preconizate de guvern, lipsa acestuia de decizie și de forțe pentru realizarea lor. La jumătatea lui octombrie însă, revoluționarul nu puteau aprecia exact slăbiciunea adversarului. Ei erau conștienți doar că, față de măsurile luate de guvern, nu aveau încă asigurate toate forțele necesare pentru a obține victoria cu minimum de vărsare de sînge.

În privința datei insurecției, acad. Minț are un punct de vedere deosebit de al multor istorici și opus unor autori occidentali, care consideră că nu fusese fixată o dată precisă. Deși, cum era și normal — arată I. I. Minț — ziua mării acțiuni nu a fost înregistrată în vreun document, data respectivă era coroborată de conducerea partidului bolșevic cu cea de 20 octombrie. În demonstrația pe care o face, autorul se bazează pe faptul că ziua respectivă fusese inițial fixată pentru deschiderea celui de-al II-lea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie, iar Lenin insistă pentru declanșarea insurecției înainte de acest eveniment. În acest sens I. I. Minț interpretează cuvintele dintr-o scri-

soare a lui Lenin cu privire la „... ajunul zilei critice din 20 octombrie...“.

Dar, în condițiile în care Guvernul provizoriu a întreprins măsuri de contracarare a pregătirilor revoluționarilor, data insurecției a fost amînată. S-a păstrat, totuși, criteriul coroborării ei cu data șinerii Congresului Sovietelor, deoarece puterea trebuia cucerită înainte de deschiderea congresului. Aceasta pentru ca actul revoluționar să fie legitimat de congres, care să dispună imediat după deschidere de puterea politică necesară. Cum C.C.E. al Sovietelor aminase congresul pentru 25 octombrie, insurecția trebuia să aibă loc puțin înainte de deschiderea lucrărilor acestei adunări.

De altfel, ideea că evenimentele se desfășurau după anumiți termeni stabiliți ne este certificată și de mărturia ziaristului progresist american John Reed. Relatînd o discuție avută la 21 octombrie cu un cunoscut activist bolșevic — Volodarski — ziaristul american arată că acesta i-a expus în modul următor considerațiile lui Lenin: „La 24 octombrie va fi prea devreme. Insurecția trebuie să aibă o bază în întreaga Rusie, iar pînă la 24 nu vor fi sosit încă toți delegații la congres. Pe de altă parte, la 26 octombrie va fi prea tîrziu. În momentul acela congresul va fi organizat, iar un mare corp organizat pășește mai greu la acțiuni rapide și decisive. Trebuie să acționăm la 25 octombrie, ziua deschiderii, astfel încît să-i putem spune: «Iată puterea! Ce veți face cu ea?»“.

¹ John Reed, Zece zile care au zguduit lumea, Editura Politică, București, 1956, p. 64.

De o parte și de alta a baricadei

Măsurile întreprinse de guvern au obligat partidul bolșevic să amîne insurecția. Dar a amîna nu însemna a renunța; întreaga situație era atît de maturizată pentru o asemenea acțiune, și fuseseră puse în mișcare forțe atît de mari, încît Guvernul provizoriu nu mai era în măsură să zădărnicească insurecția. Erau însă necesare pregătiri mai intense, mobilizarea mai multor forțe și, mai ales, atragerea unei părți cit mai mari din garnizoană etc. Comitetul militar-revoluționar a purces la rezolvarea acestor sarcini. La 20 octombrie, Biroul organizatoric al Comitetului militar-revo-

luționar (C.M.R.), a prezentat în cadrul unei ședințe plenare închise un raport în care propunea organizarea unui serviciu permanent în legătură cu unitățile militare din oraș și suburbii, a informat despre trimiterile de comisari ai C.M.R. în unitățile garnizoanei și la depozitele militare. C.M.R. a adoptat măsuri de pază în Petrograd, cu scopul de a preveni acțiunile contrarevoluției; asemenea acțiuni puteau fi prilejuite de faptul că Sfatul uniunii trupelor de cazaci fixase pentru 22 octombrie o „procesiune religioasă“. S-a hotărît ca în unități să fie trimiși agitari care să obțină anularea „procesionii“.

În tot cursul zilei de 20 și a nopții spre 21 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a continuat să trimită comisari la regimente. Pretextul oficial pentru numirea comisarilor era necesitatea apărării Sovietului din Petrograd în fața unui eventual atac al contrarevoluției. În realitate, sarcina lor era de a stabili un control asupra activității comandamentelor, de a izola pe ofițerii și pe adepții Guvernului provizoriu și de a asigura îndeplinirea dispozițiilor Comitetului militar-revoluționar. Comitetului de înțelegere al Uzinei de cartușe din Petrograd i s-a comunicat interzicerea de a se livra car-

tușe fără semnătura membrilor Comitetului militar-revoluționar P.E. Lazimir, Dzerjinski și Antonov-Ovseenko.

„Vom învinge definitiv în câteva zile!”

La 21 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a ales un birou format din cinci membri: V.A. Antonov-Ovseenko (bolșevic), P.E. Lazimir (eser de stînga), N.I. Podvoiski (bolșevic), A.D. Sadovski (bolșevic), G.N. Suharkov (eser de stînga).

C.M.R. a comunicat lui Polkovnikov, comandantul-șef al Regiunii militare Petrograd, că a numit comisari la toate uzinele și depozitele de arme și muniții și că a hotărît trimiterea a opt membri ai C.M.R. la Statul major al regiunii în calitate de comisari care să asigure cooperarea și controlul. Polkovnikov a refuzat să-i primească pe comisari, dar era atît de derutat și lipsit de încredere în propriile forțe, încît a rugat C.M.R. să trimită o delegație pentru tratative.

A doua zi, la 22 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a comunicat soldaților garnizoanei nerecunoașterea comisarilor C.M.R. de către comandamentul Regiunii militare. „Prin aceasta — se spunea în document — comandamentul s-a rupt de garnizoana revoluționară și de Sovietul din Petrograd al deputaților muncitorilor și soldaților. Rupind cu garnizoana revoluționară a Capitalei, comandamentul devine un instrument direct al forțelor contrarevoluționare”. Declinîndu-și orice răspundere pentru acțiunile comandamentului Regiunii militare, Comitetul militar-revoluționar declara: „Soldați din Petrograd! 1) Asigurarea ordinii revoluționare împotriva uneltirilor contrarevoluției vă

revine vouă sub conducerea Comitetului militar-revoluționar. 2) Nici o dispoziție către garnizoană nu este valabilă dacă nu poartă semnătura Comitetului militar-revoluționar.”

În cursul aceleiași zile, Comitetul militar-revoluționar a convocat pe reprezentanții tuturor comitetelor de regiment din garnizoană, care au declarat că unitățile nu vor executa decît ordinele semnate de C.M.R. Garnizoana a fost definitiv smulșă din mîinile comandamentului contrarevoluționar.

Tactica bolșevicilor deruta guvernul. Presa „fixa” în fiecare zi noi termene ale insurrecției. Ziarele informau despre „planuri” închipuite ale bolșevicilor, „trasee” ale deplasării lor. Toate acestea provocau nervozitate în tabăra și așa speriată a contrarevoluției. La 20 octombrie, insurrecția nu a avut loc; atunci, a început să se vorbească despre declanșarea ei la 22 octombrie.

Ziua de 22 fusese declarată „Ziua Sovietului din Petrograd”, care urma să fie marcată prin mitinguri și adunări în cursul cărora trebuiau să fie adunați, prin chetă, bani pentru fondul Sovietului.

În aceeași zi, urma să aibă loc și „procesiunea religioasă”. Virfurile căzăcimii urmăreau să sperie masele populare printr-o demonstrație de forță, reținîndu-le de la participarea la o eventuală acțiune a bolșevicilor. Dar ele nu ținuseră cont de starea de spirit a cazacilor de rînd. La 21 octombrie, la consfătuirea pe garnizoană a comitetelor de regimente, reprezentanții Regimentelor 4 și 14 de pe Don au declarat că resping insistențele preoților din unități și nu vor lua parte la „procesiune”. Ținînd cont de starea de spirit a maselor, C.C.E. al Sovietelor a recomandat anularea demonstrației căzăcești. Liderii cazacilor au fost nevoiți să

renunțe. Lenin îi scria cu multă satisfacție lui I.M. Sverdlov: „contramandarea demonstrației cazacilor este o mare victorie. Ura! Să pornim la atac cu toate forțele și vom învinge definitiv în cîteva zile!”

De „Ziua Sovietului din Petrograd”, în tot orașul au avut loc mari mitinguri. Bolșevicii stăpîneau în întregime auditoriul, menșevicii nici nu erau lăsați să vorbească. Pretutindeni se adoptau rezoluții cerînd trecerea puterii în mîinile Sovietelor. La multe mitinguri au luat cuvîntul delegați la Congresul II al Sovietelor din Rusia sosiți deja la Petrograd, ca S.M. Kirov, I.Z. Erman și alții, relatînd despre avîntul revoluționar ce cuprinsese întreaga țară. Acest lucru le întărea celor din Petrograd convingerea că vor fi sprijiniți de oamenii muncii din întreaga Rusie. „Ziua Sovietului din Petrograd” s-a transformat într-o zi a mobilității și trecerii în revistă a forțelor revoluției. Muncitorii, marinarii, soldații Capitalei erau gata de acțiune.

La 23 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a adresat populației Petrogradului un apel în care o informa despre numirea de comisari în unitățile militare și în punctele cele mai importante din Capitală și din împrejurimi și o chema să le acorde acestora tot sprijinul.

Comitetul militar-revoluționar a luat asupra sa controlul asupra descărcării proviziilor ce seoseau pe calea ferată. În scopul luptei împotriva crizei alimentare, comitetele de regiment și de alte formațiuni au primit dispoziția să îndrepte toate forțele la descărcarea trenurilor. Totodată, C.M.R. a întărit paza de la Smolnii, destinîndu-i unitățile necesare și stabilind acolo un serviciu permanent al curierilor din partea regimentelor. Au fost luate măsuri pentru a nu permite sosirea de pe front a unor unități credincioase Guvernului provizoriu. „Unități

militare puteau veni în ajutorul Guvernului provizoriu — scria Podvoiski — numai călciind peste cadavrele ostașilor citorva regimente, care apărau toate intrările în oraș încă din ziua de 23 octombrie. Nu mai erau regimente, de fapt, ci uniuni de luptători gata de orice sacrificiu pentru a termina cu orice preț cu odiosul guvern, cu moșierimea și burghezia”.

Un ordin „strict secret“

Între timp, Kerenski, reîntors de pe front, s-a dedicat pregătirii reprimării bolșevicilor. În cadrul unei consfătuiri din 20 octombrie, la care au luat parte ministrul de Război, cel al Afacerilor Interne și comandantul-șef al Regiunii militare, au fost aprobate o serie de măsuri suplimentare în vederea înăbușirii insurecției. La periferiile orașului au fost dispuse puternice baraje militare. Spre locurile unde se presupunea că ar fi posibile acțiuni ale maselor au fost trimise patrulă și detașamente de cavalerie. Paza orașului a fost încredințată unităților militare în care guvernul avea mai multă încredere. Pentru întărirea punctelor de pază ale Palatului de Iarnă a fost adusă o subunitate de cicliști. A fost supus unei supravegheri deosebite manevra Mihailovski, unde se afla divizionul de automobile blindate. La Palatul Aminikov au fost trimiși soldați și două sotnii de cazaci. Prin oraș circulau patrulă ale Regimentului 9 cavalerie de rezervă și ale cazacilor.

La 20 octombrie, presa a publicat o informație care relatează că, la ordinul lui Kerenski, ministrul de Justiție, P.N. Maliantovici, a cerut procurorului Curții de apel să emită o nouă dispoziție pentru arestarea lui Lenin. Referindu-se la ordinul dat de comandantul suprem,

procurorul a solicitat comandamentul Regiunii militare să acorde tot sprijinul pentru arestarea lui Lenin.

În noaptea spre 20 octombrie, acest comandament a trimis un ordin către regimentele Brigăzii 2 de gardă. Nu este exclus ca scrisorile lui Lenin, în care el își expunea propunerile concrete cu privire la organizarea insurecției, să fi ajuns cunoscute comandamentului. În orice caz, ordinul enumera aproape toate acele puncte strategice despre care scrisese Lenin: „Avind în vedere că obiectivele principale ce urmează a fi cucerite sînt: Palatul de Iarnă, Institutul Smolnii, Palatul Mariinsk, Palatul Tavriceskii, comandamentul Regiunii militare, Banca de stat, Oficiul de tipărire a actelor de stat, poșta, telegraful și centrala telefonică, toate eforturile trebuie să fie îndreptate spre menținerea acestor instituții în minile noastre. Pentru aceasta este necesar ca, ocupînd linia de-a lungul rîului Neva pe de-o parte și linia canalului înelar și a Fontancei — pe de alta, să fie oprit orice acces al rebelilor spre partea centrală a orașului”.

Începînd încă cu 13 octombrie, Guvernul provizoriu sublinia în toate comunicatele sale cu privire la pregătirea reprimării „răzmeriței” că acțiunea în contact deplin cu C.C.E. esero-menșevic al Sovietelor.

La 17 octombrie, biroul esero-menșevic al C.C.E. a hotărît amînarea deschiderii Congresului II al Sovietelor pentru 25 octombrie, în loc de 20. C.C.E. nu a îndrăznit să anuleze congresul, așa cum solicita Guvernul provizoriu, deoarece un asemenea act ar fi provocat revolta maselor. Dar planul eserilor și menșevicilor era simplu — să cîștige timp, să-și asigure controlul asupra congresului.

La 18 octombrie, C.C.E. esero-menșevic a publicat un apel împotriva unei eventuale insu-

recții, iar Centroflotul a lansat și el avertismente în acest sens. Primarul Petrogradului amănîta că insurecția ar întrerupe activitatea de aprovizionare a orașului cu alimente. În general, s-a recurs la orice — la șantaj, calomnii, amenințări, pentru a speria masele, a semăna îndoieli și neîncredere în rîndurile luptătorilor revoluționari.

În felul acesta, contrarevoluția luase măsuri atît de serioase împotriva insurecției care se pregătea, încît a fi trecut la acțiune într-o zi-două ar fi însemnat a intra în capcana pregătită de adversar.

La 22 octombrie, A.I. Konovalov a aflat că C.M.R. a interzis executarea dispozițiilor comandamentului Regiunii militare Petrograd dacă ele nu sînt contrasemnate de Comitetul militar-revoluționar. Konovalov a luat imediat legătura cu Kerenski și au hotărît anularea deciziei C.M.R. Considerînd că Polkovnikov nu este suficient de ferm, Kerenski a început să dea ordine direct șefului de Stat major al regiunii, generalului I.I. Bagratuni. Acestuia i s-a ordonat să ceară C.M.R. să-și anuleze decizia, sub amenințarea că, în caz contrar, se vor lua măsurile cele mai hotărîte. În aceeași zi de 22 octombrie, seara, Bagratuni a intrat în legătură cu Statul major al Frontului de Nord și a dispus să fie pregătite pentru deplasarea la Petrograd o brigadă de infanterie, un regiment de cavalerie și o baterie de artilerie.

În seara zilei de 23 octombrie, Kerenski a convocat o consfătuire secretă cu comandamentul Regiunii militare Petrograd și comandanții brigăzilor din garnizoană. Șeful de Stat major al regiunii, generalul Bagratuni a raportat despre măsurile luate pentru reprimarea insurecției. După o dezbateri amplă, planul zdrobirii bolșevicilor a fost adoptat. Fiecare unitate militară a garnizoanei

a primit misiuni concrete. S-a hotărât să se ceară Cartierului general accelerarea trimiterii unor trupe de pe front credincioase guvernului. Toate școlile militare și de iunkeri din Petrograd și împrejurimi au primit ordinul de a se afla în stare de luptă și a trece la acțiune imediat ce li se va comunica. „Operația“ de zdrobire a insurecției se preconiza să înceapă prin închiderea ziarelor bolșevice **Rabocii Puti** și **Soldat**, pentru a le lua bolșevicilor posibilitatea de a chema masele la luptă.

Informațiile primite de Comitetul militar-revoluționar cu privire la activitatea din ultimele zile a Guvernului provizoriu demonstrau în mod clar că acesta se pregătea cu multă grabă în vederea înăbușirii acțiunii revoluționare. Iar atunci când un soldat din Regimentul „Finlanda“ a adus la C.M.R. o copie a unui „ordin strict secret“ către regimentele garnizoanei cu privire la măsurile pentru înfringerea așteptatei insurecții, a devenit evident că guvernul hotărâse să treacă primul la acțiune.

A permite dușmanului să ia inițiativa însemna a pune în pericol succesul insurecției ce se afla la ordinea zilei și fusese minuitos pregătită. De aceea, Comitetul militar-revoluționar a hotărât să zădărnicească planurile Guvernului provizoriu și, conform celor cerute de Lenin, să înceapă insurecția înainte de deschiderea celui de-al II-lea Congres al Sovietelor din Rusia, adică nu mai târziu de 24 octombrie.

Introducere, note și traducere de
Vladimir ZAHARESCU

Independența României în documente

„Luni 9/21 mai, dară, s-a petrecut în capitala României un fapt dorit de seculi și care va fi înscris cu litere de aur în anele române.

Ideea pentru care au luptat atîta domni iluștri, atîta mari patrioți și atîtea generațiuni, s-a împlinit.”

Astfel comunica cititorilor săi revista Familia proclamarea independenței de stat a României, într-un articol consacrat istoriceștei sădine din 9 mai 1877 a Adunării deputaților din București.

Relatarea gazetei transilvănene, împreună cu alte 304 documente din anii 1876—1884, este reprodusă în primul volum din seria Independența României. Documente, publicată de Editura Academiei sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului, a Academiei Republicii Socialiste România, a Institutului de istorie „N. Iorga” și a Academiei de Științe Sociale și Politice. „În cadrul aceleiași serii de mărturii documentare consacrate războiului pentru independență, acestui prim volum intitulat DOCUMENTE ȘI PRESĂ INTERNĂ îi urmează altele două: vol. II (în două părți) CORESPONDENȚĂ DIPLOMATICĂ STRĂINĂ și vol. III, PRESĂ STRĂINĂ. Ele sînt rodul activității de depistare și valorificare a unor noi izvoare, descoperite mai mulți ani de un larg colectiv de cercetători (coordonator Ionel Gal, director general al Arhivelor Statului) în urma căreia tezaurul de documente referitoare la lupta românilor pentru dobîndirea independenței patriei s-a îmbogățit cu noi mărturii, inedite, aduse în țară de Direcția generală a Arhivelor Statului, sub formă de microfilme și xerografii din arhivele fostelor Minister de Externe din Franța, Anglia, Belgia, Germania, Italia, Austro-Ungaria, Rusia, Statele Unite ale Americii. Acestora li se adaugă extrase din presa internă și externă de epocă, prețioasă sursă de informații referitoare la evenimentele de acum un secol. Din paginile documentelor se conturează tabloul cuprinzător al țării și al oamenilor ei, luptători pe cîmpurile de bătălie

sau mobilizați în ample acțiuni de sprijinire a armatei, tablou dinamic în care peste vuietul canonadelor frontului se suprapune activitatea cabinetelor ministeriale și a oficiilor diplomatice, o elocventă imagine a contribuției tuturor românilor la dobîndirea victoriei, marcată deopotrivă de jertfa miilor de ostași, de strădaniile bărbăților politici, de dăruirea tuturor fiilor și fiicelor țării.

Documentele și articolele reproduse surprind, de cele mai multe ori cu obiectivitate, natura reală a relațiilor țării române cu Poarta otomană, statutul lor juridic internațional din a doua jumătate a sec. XIX, eforturile asidue ale diplomației românești pentru înfăptuirea Unirii din 1859 și pentru pregătirea dobîndirii deplinei independențe, însemnătatea pe care au avut-o în acest sens inițiativele cu caracter economic ale statului român modern.

Raportele atașărilor militare și ale corespondenților de presă străini conțin mărturii grăitoare despre contribuția armatei române la dobîndirea victoriei, subliniind strălucitul eroism al celor care și-au vărsat sîngele pentru independența și suveranitatea patriei și care, așa cum se subliniază într-unul din documente, „nu numai că au dat dovezi strălucite de calitățile lor militare, dar și-au cîștigat și un nume stimat în Europa”.

Relatări emoționante reflectă influența puternică a războiului pentru independență asupra populației din Transilvania și Bucovina, acțiunile românilor din aceste provincii pentru sprijinirea luptei fraților lor de peste Carpați.

Numeroase alte documente completează în mod substanțial informațiile cuprinse în lucrările publicate în anii precedenți, cele trei volume de documente constituind prețioase instrumente alt de lucru cît și de informare pentru cercetători, cadre didactice, studenți și elevi, pentru toți cei dornici să cunoască evenimentele de acum o sută de ani.

Ion LĂCUSTĂ

Povestea unui premiu literar:

MONTPELLIER, 1878

La 1 iunie 1878, Iacob Negruzzi scria în revista **Convorbiri literare**: „Grivița și Montpellier sînt astăzi două nume nedespilate și deopotrivă scumpe românilor, căci reprezintă două victorii strălucite, prin care românii au afirmat dreptul și voința lor de a fi”.

Ce izbîndă îi sugera această măgulitoare apreciere?

În anul 1869, la Montpellier luase ființă o „Societate a limbilor romanice”.

Întrîndu-se la Avignon, în 1875, pentru fixarea definitivă a statutului, felibrii¹ printre care Frédéric Mistral², Graziadio Ascoli³, Charles de Tortoulon⁴ și alții au hotărît organizarea, în anul 1878, a „Marilor jocuri florale”, tradițională manifestare, datînd de pe vremea romanilor. Ca temă a concursului din 1878 a fost fixat **Cîntecul gîntel latine** sau **Cîntecul latinului**; pentru cea mai reușită, cuprinzătoare și frumoasă poezie, cîștigătorului urma să-i fie decernată o cupă.

Aflînd din presa vremii despre această întrecere, Vasile Alecsandri a trimis poezia **Cîntecul gîntel latine**, considerînd competiția un bun prilej pentru cunoașterea țării și a poporului nostru peste hotare.

Poetul se afla la Mircești cînd a primit telegrama prin care era anunțat că: „Juriul[...] vă decerne, în unanimitate, premiul pentru **Cîntecul latin**”.

Vestea l-a emoționat profund. „Nu puțin — scria poetul — m-am bucurat de acest triumf, mai cu seamă că el a contribuit a redeștepta simpatiile confrăților noștri latini pentru țara

noastră”. Din motive materiale și, mai cu seamă, de sănătate, Alecsandri nu a putut răspunde imediat invitației de a merge la Montpellier pentru a fi sărbătorit. La 9 mai 1878, el i-a trimis lui Frédéric Mistral o scrisoare, mulțumindu-i în chip cordial: „Veți fi, sînt sigur, mai impresionat aflînd că România a tresărit de bucurie văzînd că surorile ei latine îi trimit, sub forma unui succes literar, manifestarea neprețuită a simpatiei lor, în împrejurările în care se află”. Alecsandri se referea la faptul că țara noastră se găsea în preajma Congresului de pace de la Berlin, prin care României urma să i se recunoască existența ca stat independent.

Succesul literar al marelui nostru poet a fost elogios comentat în țară. Studenții din Iași, printre care Ion și Gheorghe Nădejde, i-au trimis o telegramă de felicitare în care scriau: „Istoria literaturii noastre vă păstrează pagini de aur”. Într-un articol omagial, ziarul **Observatorul**, din 14 iunie, îl numea „regele poezilor români”.

Printre cei care i-au adresat caldele lor felicitări s-au numărat și oameni simpli, ca acel bărbier care a primit din partea

poetului un răspuns glumeț și plin de căldură: „Condeii a primit felicitările briciului și mulțumesc voios, căci amîndouă știu a trage perdad”.

Premierea a avut un deosebit ecou și peste hotare. Frédéric Mistral a tradus poezia în limba franceză, iar compozitorul italian Marchetti a pus-o pe muzică, **Cîntecul gîntel latine** devenind imn al jocurilor florale.

Cu ocazia Congresului literar internațional, desfășurat la Londra, între 9-16 iunie 1879, și prezidat de Victor Hugo, Alecsandri a fost invitat oficial să participe.

Bardul de la Mircești a putut răspunde abia în primăvara anului 1882 invitației de a merge la Montpellier. I s-a făcut o primire sărbătorească. În cinstea lui, au fost organizate, timp de trei zile, serbări, conferințe, turnee; în toastările rostite a fost numit un „Victor Hugo al românilor”.

La 12 mai 1882, Alecsandri a plecat la Avignon, fiind, de asemenea, primit cu toate onorurile, iar de aici, însoțit de Mistral, a mers în satul Mailane, „reședința de vară” a poetului francez. La despărțire, Mistral i-a oferit cupa și o fotografie cu dedicație pe care Alecsandri a păstrat-o pe masa lui de lucru de la Mircești pînă în ultima clipă a vieții.

În 1932 cupa a fost donată Academiei Române de Marie Bogdan, fiica poetului. În 1969, odată cu organizarea Muzeului de Istorie a Republicii Socialiste România, ea a intrat în patrimoniul acestuia. Este un splendid obiect de artă, din bronz, înalt de 38 cm, avînd figurată, în basorelief, legenda lui Romulus și Remus. Deasupra basoreliefului se află o dedicație în provenșala veche și o inscripție în limba latină: **SURGE LUCE** (Înalță-te la lumină!).

Anca VASILESCU

¹ Nume dat, din 1854, poezilor și prozatorilor care scriau în dialectul provençal — n.r.

² Frédéric Mistral (1830-1914), poet francez; a scris mai mult în dialect provençal. Laureat în 1904 al Premiului Nobel — n.r.

³ Graziadio Ascoli (1829-1907); filolog italian, profesor la Academia din Milano. Membru de onoare al Academiei Române (1877) — n.r.

⁴ Charles de Tortoulon, filozof francez — n.a.

SUEZUL DE LA NECHAO LA DARIUS

BERNARD SIMIOT

Suez... Nume propriu de dramatică și tenace actualitate, tipărit în toate caracterele alfabetelor umane de către zefarii presei scrise, pronunțat în toate accentele pământului de către crainicii și comentatorii de radio sau televiziune. Nume înșelător de simplu — doar două silabe și numai patru litere —, sub care se ascund noțiuni multiple, variate și complexe. În primul rând, numele:

— unul istm, care datează de mii și mii de milenii, adică de atunci când scoarța pământului s-a vindecat de convulsii, așternându-se definitiv în conturile și reliefurile ei de astăzi;

— unul port, care datează de secole și care a servit atât ca popas pelerinilor veniți la Mecca de peste mări și țări, cât și ca bază navală în luptă pentru supremație pe Oceanul Indian;

— unul canal maritim, care datează de exact 108 ani, unind Mediterana cu Marea Roșie pe o lungime de 161 km, o lățime de 70-125 m și o adâncime de cel puțin 11 m.

Suez... Un singur nume pentru trei entități distincte. Pe care ne-o evocă el cu prioritate, atunci când îl întâlnim izolat, fără nici o precizare însoțitoare? Pe cea mai tânără dintre entități. Pe cea care, dacă socotim după categoriile de vîrstă ale istoriei, se află încă în fragedă copilărie: canalul.

De ce această prioritate? Dintr-o frivolă preferință pentru recent în dauna străvechiului? Nu. Dintr-un firesc respect pentru o biruință abia centenară a omului, care a materializat un vis multimilenar al omului.

Ca și în atâtea alte cazuri, drumul de la năzuință până la înfăptuire a fost foarte lung, foarte greu și jalonat de nenumărate eforturi, dezamăgiri, eșecuri și jertfe. Căci încercarea de a trece puncta dintre posibilitate și realitatea unui canal navigabil în zona Suezului au făcut-o generații de-a rândul, la cele mai diferite etape de dezvoltare a societății umane.

Aceste tentative, mereu repetate, imensa cheltuială de inițiativă, ingeniozitate și energie pe care ele au prilejuit-o, formează tema principală a lucrării lui Bernard Simiot, *Suez—50 siècles d'histoire* (Paris, 1974), lucrare ce ur-

mează a apărea în versiunea românească la Editura Politică, sub titlul *Suez — 50 de secole de istorie*. Mergînd pe filiera marilor cronologii, autorul trasează liniile principale de forță ale evenimentelor care au agitat acest frământat teritoriu, plăcî turnantă între trei continente — Asia, Africa și Europa.

Pentru a da o imagine a modului cum se deapănă firul celor cincizeci de veacuri de istorie, pasajele care urmează au fost spicuite din primele cinci capitole ale cărții. Titlul, subtitlurile și notele aparțin redacției Magazin istoric.

La 23 aprilie 1885, primindu-l pe Ferdinand de Lesseps¹ în Academia Franceză, Renan² li spusese creatorului Canalului de Suez, sărbătorit atunci ca un fel de erou al zilelor noastre: „S-ar putea ca vestitele cuvinte «Am venit să vă aduc nu pacea, ci războiul» să vă fi trecut adesea prin minte. Istmul ce a fost tăiat a devenit o strîmtoare, așadar un cîmp de bătăie. Un singur Bosfor a fost suficient pînă în prezent pentru a crea lumii încurcături. Dumneavoastră ați creat un al doilea, mult mai important decît primul, căci el nu face numai legătura între două mări închise, ci slujește drept coridor de comunicație pentru toate mările de pe glob. În cazul unui război maritim, el va prezenta cel mai mare interes, care de care se va întrece să-l ocupe. Așadar, domnule de Lesseps, ați marcat locul marilor bălăii ce se vor da în viitor».

Curînd faptele aveau să confere cuvintelor bătrînului sceptic valoarea unei profeții. În anul 1915, urmărind să taie calea maritimă care lega Anglia de Indii, de unde se aduceau importante materiale strategice, unități turcești au lansat o operație în zona canalului, operație care a eșuat în ultimul moment. 25 ani mai tîrziu, diviziile blindate ale mareșalului Rommel aveau să se ciocnească trei ani la rînd

cu forțele britanice ale lui Wawell și Montgomery, fiind oprite în cele din urmă la vest de Cairo, în imediata apropiere a orașului³.

Aserțiunea lui E. Renan nu era valabilă numai pentru epoca noastră. La fel ar fi putut fi avertizat și faraonul

Cu aproape 2 000 ani î.e.n., faraonul Sesostris III a început lucrările de săpare a unui canal...

egiptean Sesostris⁴, cînd a început, cu aproape 2 000 ani î.e.n., lucrările de săpare a unui canal, care să unească cele două mări, lucrări abandonate, apoi reluate, în decursul veacurilor, de faraonul Nechao⁵, Darius⁶, Ptolemeu Filadelful [rege al Egiptului între 285 și 246 î.e.n. — n.r.],

* Vezi despre aceste episoade și *Magazin Istorie*, nr. 6/1967.

* Sesostris III, cel mai important faraon al Regatului Mijlociu (1887-1850 î.e.n.).

* Faraon egiptean (609-594 î.e.n.) din dinastia 26. A început construcția unui canal între Nil și Marea Roșie. Potrivit tradiției, din ordinul său, fenicienii ar fi făcut o călătorie pe mare în jurul Africii.

* Darius I (522-486 î.e.n.), rege persan din dinastia Ahemenzilor, organizator al Imperiului persan. A purtat războaie împotriva sciților la Dună-

Traian⁷ și califul Omar⁸.

Timp de 5 000 ani, istmul de Suez și ansamblul regiunii mediteraneene au fost punctul de întîlnire al istoriei, loc unde s-au încrucișat popoare, idei și mărfuri, pentru că valea Nilului a oferit numeroase și admirabile avantaje de ordin fizico-geografic, care au permis înflorirea civilizației egiptene. De asemenea, între Libia și Golful Persic, Bosfor și Marea Oman, delta a jucat rolul unei plăci turnante între trei continente: Africa, Europa și Asia. Așadar, dl. de Lesseps n-a creat un „nou” Bosfor, spre a încurca treburile oamenilor, ci a dat viață celei mai vechi răspîntii a lumii — punct de sudură între trei continente, răscruce a unor mari căi de comunicație, creuzet în care s-au topit neamuri și civilizații, loc pe unde s-au revărsat popoare și armate ale cuceritorilor.

În jurul Africii cu două milenii înaintea lui Vasco da Gama

Întrucît a pierdut bătălia pe continent⁹ Nechao concepe un vast plan de exploatare comercială și maritimă, reluînd vechia idee a faraoni-

rea de Jos (514 î.e.n.): a fost înfrînt de atenienii la Maraton (490 î.e.n.).

* Împăratul roman Traian a cucerit Babilonul, Ctesifonul și Seleucia, creînd două provincii noi: Mesopotamia și Asiria.

* Omar I (Omar ibn-al-Khattab), al doilea calif arab (634-644). Învîgător asupra persanilor la Qadisiya și Nehavend (641), a cucerit Siria și Palestina (635-640), iar generalul său, Amr ibn-al-As, Egiptul (642), punînd bazele puterii arabe.

* În anul 605 î.e.n., prin bătălia de la Karkemis, Nabucodonosor II așulberat speranțele unei dominații egiptene în Siria și Palestina (instaurată efemer prin bătălia de la Megiddo, în anul 608 î.e.n.).

¹ Viconte de Lesseps (1805-1894) a înființat Compania Internațională a Canalului de Suez, iar între 1859 și 1869 a dirijat lucrările de construcție a acestui canal. Din anul 1879 a fost conducătorul formal al societății pe acțiuni pentru construcția Canalului Panama, care a dat faliment în 1899.

² Ernest Renan (1823-1892), scriitor, filozof, istoric, membru al Academiei Franceze. S-a ocupat de istoria limbilor și a religiilor, lucrările lui confirmînd încrederea în știință și convingerile sale raționaliste.

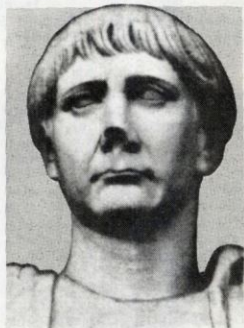
... lucrări abandonate, apoi redate, în decursul veacurilor, de faraonii Nechao...

lor Sesostris și Seti (1305-1291 î.e.n.): săparea unui canal care să lege Mediterana de Marea Roșie și să deschidă astfel cea mai scurtă, mai sigură și mai ieftină cale de comunicație spre Extremul Orient. Întreprindere vastă, canalul va costa viața a 120 000 muncitori la terasamente (după Herodot) și va fi terminat de Darius — cînd persii vor ocupa Egiptul. El va permite corăbierilor din răsărit, în lungul răstimp cit vor dura lucrările, să-și transporte mărfurile pînă în deltă, fără transbordare, folosind canalele secundare amenajate între multiplele brațe ale Nilului. În același timp, Nechao lansează o expediție cu misiunea de a naviga în jurul Africii. Porînd din Marea Roșie — cu aproximativ 2 000 ani înaintea lui Vasco da Gama¹ — aceasta ocolește Capul Bunei Speranțe, urcă spre nord, trece prin Strimtoarea Gibraltar și se înapoiază la punctul de plecare, după ce străbate 13 000 km. Într-un text din Herodot, citim: „După ce a terminat cu săparea canalului care mergea de la Nil în Golful Arabic, el [Nechao] a trimis corăbii cu oameni din Fenicia, poruncindu-le ca, la înapoier, să treacă pe la Coloaenele lui Hercule² în Marea Nordică³. Cînd venea toamna, ei trăgeau

la mal, semănau pămîntul în locul unde se găseau, în fiecare an, în cursul călătoriei și așteptau vremea secerișului. După ce recoltau grîul, porneau din nou pe mare, astfel că, după doi ani, au trecut de Coloaenele lui Hercule și, în al treilea an, au ajuns în Egipt. Ei povesteau, ceea ce eu nu cred, dar alții o pot face că, în timpul călătoriei, «au avut soarele pe dreapta»⁴. Acest ultim detaliu conferă o oarecare verosimilitate relatării lui Herodot. Într-adevăr, ocolind Africa pe la sud, corăbierii lui Nechao navighează de la est la vest, văzînd, așadar, soarele — în mișcarea sa de revoluție — de dimineața pînă seara pe partea dreaptă.

Planul egiptean presupunea constituirea unei puternice flote comerciale și militare, capabilă să supravegheze cele două frontiere maritime ale țării. În anii următori, sînt lansate comenzi la corintieni, specializați în construirea trierelor⁴ cu trei rînduri de vîslași, și se deschid noi șantiere navale, făcîndu-se apel la mina de lucru din afară. La scurt timp, muncitorii străini devin atît de numeroși, încît autori-

produsele din Ionia⁵ (lemn, covoare, stofe, metale) sînt schimbate pe cele din Egipt sau din Arabia (grîu, papirus, in, cinapă, sare, piatră acră); o cetate a plăcerilor, o cetate a întîlnirilor intelectuale, la care vin Esop,⁶ Tales⁷, Solon⁸ și Pitagora⁹. Neucratis e o prefigurare a Alexandriei¹⁰.

... împăratul roman Traian, cel care a unit destinele Daciei cu ale Romei

Marele rege cucereste delta

Lupta între calea maritimă și calea terestră a Occidentului spre Indii începe. În timp ce primele nave egiptene coboară prin Marea Roșie și întinlesc în diferite puncte ale coastei arabe, sau și mai departe, corăbii cu pînze venite din Extremul Orient, caravanele chaldeene, care au încheiat între ele acorduri comerciale pentru a-și deschide piețele lumii grecești, fac naveta între Golful Persic și Mesopotamia, Lidia și Marea Neagră, folosind o rețea rutieră, cu corpuri de gardă și cu

... de regele Darius și...

tațile hotărîsc să întemeieze un nou oraș, Neucratis, care va fi rezervat grecilor, spre a se evita ciocnirile cu populația egipteană, cel puțin rezervată, dacă nu xenofobă, în fața valului de oameni care au năvălit în deltă. Neucratis devine repede o cetate industrială unde se topește bronzul și fierul; o cetate a negoțului, unde

Un soi de galere — n.t.

¹ Denumire dată în antichitate coastelor apusene a Asiei Mici și insulelor învecinate din Marea Egee.

² Fabulist grec (c. 620-c. 560 î.e.n.), originar din Asia Mică.

³ Tales din Milet (c. 624-c. 546 î.e.n.), filozof materialist și matematician grec.

⁴ Om de stat atenian (c. 640-c. 558 î.e.n.), considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei antice.

⁵ Matematician, om politic și filozof grec (c. 580-c. 500 î.e.n.).

¹⁰ Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1976.

¹ Navigator și explorator portughez (c. 1469-1524). A descoperit calea maritimă spre India. Vezi și Magazin Istoric, nr. 1/1969.

² Gibraltar.

³ Marea Mediterană.

hanuri, cuprinsă între Babilon și Sardes¹.

Instalat în trei capitale — Susa², Sardes și Babilon³ — Cyrus are nevoie să controleze navigația între Marea Roșie și Mediterana; de-abia după ce va realiza și acest obiectiv, va fi stăpînul absolut, pe uscat și pe mare, al drumului spre Indii. În Egipt, faraonii Psammetic (I, și III) încearcă să încheie pacte militare de apărare cu Cresus (regele Lidiei) sau Polycrat (tiranol Insulei Samos), a cărui sută de corăbii, aliate cu cele de care dispune Amasis⁴, ar putea stăvilii o debarcare în deltă, dar Cyrus le-o ia înainte, aplicînd cu multă pricepere și simultan o politică bazată pe generozitate și totodată pe forță armată, pe liberalism și autoritate, pe farmecul personal și puterea banului, combinație subtilă și eficientă, în fața căreia nu aveau să reziste nici trupele, nici conștiințele inamicilor săi. Cyrus reușește să ia de soție pe o fiică a faraonului, să mituiască pe marinarii lui Polycrat și pe șefii mercenarilor lui Amasis și să se împace cu partidul aristocratic din Memphis. Izolat, Egiptul pierde. Cambyse, fiul lui Cyrus⁵ pornește la cucerirea acestui stat, pe care o pregătește cu cea mai mare grijă, continuînd încercuirea diplomatică și corupția începută de tatăl său. El creează o rețea de agenți secreți, negociază cu arabii instalarea unor mari rezervoare legate între ele printr-o țevă lungă, confecționată din piei de vită cusute una de cealaltă, trăsînd astfel primul pipeline [conductor — engl.] care a străbătut deșertul. Totul fiind gata, nu mai așteaptă decît o ocazie favorabilă pentru a declanșa ofensiva: i-o furnizează moartea faraonului Amasis, căruia îi urmează un fiu curajos, dar fără pondere politică. Cambyse atacă pe mare

și pe uscat. Frontul maritim cedează numaidecît, căci amiralul flotei egiptene, Ugiahoresne, abandonează lupta; forțele de uscat sînt încercuite, înfrunt generalul lor, Phanes din Halicarnas, a indicat inamicul punctele slabe din dispozitivul său.

Învîgător, Cambyse înțelege repede importanța geostrategică a Egiptului. El ajunge stăpîn pe visul pe care n-a putut să-l intruzeze nici Tutmosis⁶, nici Ramses⁷, nici Assurbanipal⁸ și nici Nabucodonosor. El domină un imens imperiu, care se întinde de la Golful Persic la Marea Neagră și din Iran la cataracta întii a Nilului. Vrînd să meargă și mai departe, încearcă o expediție nerficată spre Etiopia, care eșuează în nisipuri; proiectează apoi o lovitură împotriva Cartaginei, dar se ciocnește de refuzul marinarilor fenicieni, care nu vor să lupte împotriva fraților lor. Presimte el oare vasta organizare necesită de aparatul unei economii imperiale, pe care o va realiza Darius? Este lovit dintr-o dată de acea megalomanie singeroasă asupra căreia insistă mult Herodot⁹. După ce stă șase ani în Egipt, Cambyse trebuie să se reîntoarcă în Asia, unde tronul îi este amenințat. Moare acolo asasinat, dar, potrivit legendei, soarta, ajutată în taină de o mină dibace, desemnează de îndată pe unul dintre cei șapte candidați la tron.

„Am dat poruncă să se sape acest canal“

Acest candidat este Darius. El se dezvăluie imediat ca un mare administrator, împărțindu-și imensul imperiu în 20 provincii, în care este instalat cîte un satrap, un fel de vice-rege, ajutat de un prefect de poliție, de un comandant militar și de un cabinet numeros, ai cărui membri sînt niște missi

dominice¹⁰, însărcinați, ocazional, să controleze gestiunea guvernatorilor. Sarcina principală a satrapului constă în a reprezenta pe rege și, în primul rînd, a percepe tributul pe care fiecare popor cucerit trebuie să-l verse în metal prețios: adică 10% din venitul financiar. Procentul este convenabil dacă îl raportăm la cheltuielile imperiale impuse de întreținerea unei mari armate, de bugetul lucrărilor publice, de deschiderea unor drumuri, care străbat provinciile, de întreținerea arterei vitale de 2 400 km care leagă Sardes de Susa — și e parcursă în opt zile de caii de poștă¹¹ ai regelui — dar, mai ales, de redeschiderea marilor șantieri ale Canalului de Suez, a cărui construcție a început-o faraonul Necho. Darius încasează sume enorme, dar nu le risipește, cu tot luxul nemaipomenit de la curtea sa. Urmașii săi nu vor servi cu toții atît de conștiincios statul, dar nici nu vor izbuti să secătuiască bogățiile adunate, astfel că Alexandru cel Mare va găsi la Susa 180 000 talanți de argint. Deși se închină lui Ormuzd¹² în Persia, zeului Amon¹³ în Egipt și lui Marduk¹⁴ în Babilon, el duce cu înțelepciune o politică anticlericală, supunînd templele administrației civile și pretinzînd ca veniturile lor să fie vărsate vistieriei. La Memphis, amiralul Ugiahoresne, care a ajuns vice-rege pentru că a predat flota egipteană lui Cambyse, apare ca un legiuitor mai bun decît comandant de oști și publică un soi de cod civil în care sînt rețopite legile esențiale promulgate de vechii

(Continuare în p. 60)

¹ Vechea capitală a Lidiei, astăzi orasul Sart din Turcia.

² Oraș în Persia antică, capitala Elamului.

³ Persepolis, oraș rezidențial, va fi construit de Darius.

⁴ Faraonul Amasis (568-525 î.e.n.), fost general al faraonului Apries (588-568 î.e.n.) căruia i-a uzurpat domnia.

⁵ Este vorba despre Cambyse II (530-522 î.e.n.) și Cyrus II (559-530 î.e.n.). Vezi și *Magazin Istoric*, nr. 10/1971.

⁶ Tutmosis III (1468-1436 î.e.n.).

⁷ Ramses III (1290-1224 î.e.n.).

⁸ Rege al Asiriei (668-626 î.e.n.). A cucerit temporar Egiptul și Elamul.

⁹ Trimiși stăpînului (lat.). Agenți creați de Carol cel Mare, regele Franței, care mergeau doi cîte doi, un cleric și un laic, pentru a inspecta provinciile. Prin extensia sensului, reprezentanți ai stăpînirii — n.t.

¹⁰ Medie care va fi atinsă de curierii lui Napoleon în timpul războiului din Spania și al campaniei din Rusia.

¹¹ Denumirea greacă, mai cunoscută, a lui Ahuramazda, principului binelui, al luminii, opus lui Ahriman (Angra Mainyu), principul răului, al întunericului, din vechea religie persană.

¹² Patronul Tebei.

¹³ Zeul suprem în mitologia babiloniană.

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMĂRI POLITICE (IV)

1939

1 aprilie

Evenimentele din acele ultime luni de pace din primăvara și vara anului 1939 au trezit, rind pe rind, în opinia publică mondială speranțe și deziluzii, după cum se infiripau și se destrămau perspectivele de zăgazuire a agresiunii fasciste printr-o relansare în ceasul al doilea spre ceea ce politica de securitate colectivă. Este adevărat însă că incapacitatea marilor puteri nefasciste de a depăși contradicțiile dintre ele și a găsi un limbaj comun, nobile compromisuri, înțelegeri și pacte nefaste încheiate cu Reichul nazist au redus rapid speranțele și au sporit deziluziile, transformându-le, până la urmă, în deznădejde. La 1 septembrie 1939, odată cu invadarea Poloniei de către Wehrmacht, omenirea a fost aruncată în cea mai cumplită confugație din câte trăise până atunci.

Ce politică a promovat România în prejma declanșării celui de-al doilea război mondial?

Asemenea altor state mici și mijlocii care erau grav amenințate de Germania hitleristă și de partenerii ei revizionisti, țara noastră a acționat și în perioada aceea zbuciumată pentru a-și salva independența și integritatea, bizuindu-se atât pe propria-i capacitate de ripostă, cât și pe eventuala sprijin al aliașilor occidentali. Guvernul prezidat de Armand Călinescu a accelerat lucrările de fortificări la frontierele amenințate, a adoptat noi măsuri pentru instruirea și dotarea armatei și, mai ales, a intensificat contactele cu puterile prietene în scopul concretizării unor planuri de apărare comune. Și dacă politica guvernului din București a devenit extrem de prudentă, evenimentele care au precedat nemijlocit declanșarea războiului au dovedit că de justificată a fost această orientare. Complexitatea evenimentelor a pus guvernul român în fața unor situații extrem de dificile. El și-a menținut pozițiile favorabile aliaților franco-englizi și a continuat politica de bună vecinătate cu U.R.S.S., dar în situația

în care marile săi aliași occidentali nu-i dădeau siguranța unei acțiuni hotărâte antihitleriste, a fost constrâns să încerce să tempereze presiunile tot mai insistente ale celui de-al treilea Reich prin concesii pe tărâm economic. Tratatul economic cu Germania nu a schimbat însă orientarea politicii externe românești. De altfel, așa cum nota Armand Călinescu, guvernul român nu dorise decât „să câștige timp și unele avantaje economice” și nicidecum a se „apropia politicește de Germania”.

Cititorii vor găsi în fragmentele din însemnările lui Armand Călinescu pe care le publicăm în acest număr o serie de atestări ale situației deosebit de complexe căreia a trebuit să-i facă față guvernul român de atunci. Reamintesc că aceste note nu au fost destinate publicării și, în consecință, ele exprimă preocupările cele mai intime ale fostului premier român în privința politicii pe care acesta a promovat-o. Rețin atenția, înosebi, pasajele referitoare la tentativele guvernului român de a-și acorda politica la orientarea generală a puterilor aliate și de a realiza, direct sau prin intermediul Turciei, o apropiere de Uniunea Sovietică¹. Se poate aprecia, fără teama de a greși, că unele elemente ale orientării externe românești din primăvara și vara anului 1939 — în primul rând poziția față de marea vecină de la răsărit — se înscriu în multe privințe pe coordonatele binecunoscute ale politicii titulesciene. Armand Călinescu a avut un rol esențial în fundamentarea și promovarea acestei politici.

Dinamica situației internaționale — mai întâi confuză, apoi marcată de grave și nefirești răsturnări în raporturile dintre marile puteri — a anulat, în prejma declanșării războiului, eforturile României și i-a accentuat izolarea. O etapă importantă în procesul dislocării el din sistemul vechilor alianțe se consumase.

Al. Gh. SAVU

¹ Vezi detalii în lucrarea lui Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*.

La rege pentru chestii de politică externă. Gafencu comunică nota verbală franco-engliză prin care ni se propune o declarație de garanție², în cazul când noi ne-am apăra cu armele împotriva unui atac direct, penetrație economică, submîndri provocate intern sau mobilizări în jurul nostru. Ni se cere să întindem „erga omnes” alianța cu Polonia. Nu e vorba de pact de asistență mutuală. Regele a primit și el vizita lui Hoare care i-a spus același lucru, vorbindu-i și de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdia unei invazii. Un expert ar fi aici. Regele a răspuns că vrea să cunoască în ce ar consta sprijinul, să ne dea armament și să discutăm despăgubirile financiare.

Gafencu comentează nota cu oarecare rezervă, întrucât nu știe ce va face Polonia și nu vrea să provocăm Germania.

Eu expun astfel punctul de vedere:

Mai întâi, este sigur că în cazul unui război general noi vom merge cu Anglia, fiindcă acolo va fi victoria și așa e și sentimentul public. Cei ce au fost la concentrare acum au constatat același spirit în armată.

Regele: Da.

Eu: Țin să spun că dacă am făcut acordul economic cu Germania, a fost pentru a câștiga timp și unele avantaje economice, nu pentru a ne apropia politicește de Germania.

² Franța și Anglia acordau garanții unilaterale privind frontierele României (declarația a fost făcută publică la 13 aprilie 1939).

Regele: Da.

Eu: Acum propunerea anglo-franceză mi se pare foarte bună în principiu. Aș dori însă să ni se precizeze în ce va consta ajutorul și apoi Polonia să se angajeze hotărât în contra Ungariei.

Regele e de acord și se decide să răspundem în acest sens.

Se discută apoi asupra tratatelor cu Ungaria¹. Eu avusesem un dezacord cu Gafencu, el fiind pentru metodă lentă, eu cerind o bruscare. Am nevoie de un succes de prestigiu spre a putea demobiliza. Costă o jumătate miliard pe lună și s-au retras 6 miliarde [din] depozite. Regele aprobă propunerea mea să se ceară unguirilor o declarație de neagresiune asupra fronturilor noastre sau semnarea protocolului de la Bled².

Se discută vizita lui Gafencu la Berlin, pe care regele vrea să o evite. Decidem să se anunțe că Gafencu va vizita și alte capitale.

Rămân apoi singur în audiență. Regele foarte bine dispus. Discutăm asupra condițiilor mobilizării [...]. Aveam nevoie de această atmosferă, întrucât mă temeam ca nu cumva schimbarea situației internaționale să nu-l determine la o schimbare internă.

6 aprilie

În inspecție cu regele pe frontiera de vest³. Trupele, în genere, bine. Sunt însă și multe lipsuri. În tren, la înapoiere, discutăm situația. Propun și R[egele] admite: 1) Gafencu să meargă la Istanbul pentru a se înțelege cu Saracigiu⁴; 2) Creșanu[să plece în] misiune specială la Paris și Londra spre a sonda situația reală după

¹ Aceste tratative vizau, în concepția guvernului român, încheierea unui tratat de neagresiune; datorită poziției lor revizioniste și sub acoperirea manevrelor Reșch-ului nazist, cerurile reacționare din Ungaria au respins însă până la urmă ofertele pașnice și de bunăvecinătate venite de la București.

² În august 1938, la Bled (Iugoslavia) s-a perfectat textul unui protocol vizând relațiile dintre statele Micii Întelegeri și Ungaria, care în esență era sinonim cu un tratat de neagresiune.

³ Așa cum rezultă și din documentele conservate în arhivele noastre militare, principalele măsuri de apărare luate de factorii responsabili în vremea aceea vizau această zonă a țării, cea mai amenințată de agresiunea externă.

⁴ Sükür Saracigiu (1881-1953), ministru de Externe al Turciei.

vizita lui Beck⁵ și a da asigurări că în caz de război vom merge cu „Anglia și Franța”; 3) împingem trupele în apropiere de frontiere și dispunem să se întărească.

9 aprilie

Regele mă cheamă la dejun. După masă discutăm din nou. Examinăm și eventualitatea evacuării aurului B[ăncii] N[ășionale]. El e pentru trimiterea în America. Vorbim despre Iugoslavia și pr[ințul] Paul, pe care îl crede foarte fricos.

Văd pe Hoare, care îmi spune că garantarea noastră prevede și „integritatea” și în contra Ungariei. El s-a convins de reaua credință a acestora, de aceea nu a mai insistat la demobilizare. Îmi cere să văd pe fostul atașat militar englez pentru a discuta distrugerea pușurilor de petrol în caz de atac bruscat cu motorizați sau trupe aeriene. Cer despăgubiri. De acord.

Vine Thierry⁶ care crede că nu se poate face nimic cu Iugoslavia. Stoiadinovici⁷ intenționează o lovitură de stat spre a se reface dictator și a merge cu Germania.

11 aprilie

Lungă întrevedere, la Gafencu, cu Tătărescu și Franasovici. E de acord cu politica ce am făcut noi. Nu trebuie să demobilizăm. Să căutăm a obține și de la Germania declarație de garanție. Să facem și cu polonezii acordul.

Urđreanu mă întreabă dacă să-l primească la Balcic pe Tătărescu. Răspund: da. Propun să se adune consilierii regali spre a le lua părerea asupra tratatelor ce va duce Gafencu în călătoria sa⁸.

⁵ Joseph Beck (1894-1944), ministru de Externe al Poloniei.

⁶ Adrien Thierry (1885-1961), diplomat francez, ministru al Franței la București.

⁷ Milan Stoiadinovici (1888-1961), ca prim-ministru și ministru de Externe al Iugoslaviei (1935-1939) a promovat o politică de apropiere de puterile Axei.

⁸ În a doua jumătate a lunii aprilie și începutul lui mai 1939, Gafencu a efectuat un lung turneu diplomatic la Berlin, Roma, Bruxelles, Paris, Londra, Varșovia și Belgrad; din documentele vremii și din memoriile sale rezultă că aceste vizite au avut un caracter de sondaj și informare diplomatică.

Creșanu telegrafiază de la Paris că Daladier⁹ ar primi propunerea noastră de a ni se da asigurarea independent de Polonia.

Fabricius sugerează să demobilizăm. Vorbește de o garanție ce ne-ar da chiar Germania. Va cere-o la Berlin.

13 aprilie

Regele se întoarce precipitat de la Balcic. Conferință la Palat de la 9 până la 2 noaptea. Mai întâi la Gafencu, apoi numai regele, cu mine și Urđreanu. Aceștia fac o expunere foarte pesimistă, cerind neutralitate și satisfacerea germanilor. Nu e satisfăcut de declarația anglo-franceză (care se produsese în aceeași zi), care ar provoca pe germani.

Combat. Spun: Sunt convins că vor învinge anglo-francezii. O doresc, fiindcă cu nemții, chiar dacă am fi alături, am fi subjugați economicște, și poate și politicște.

Regele complet de acord cu mine[...]

[După un scurt rezumat al discuțiilor purtate în cadrul unui Consiliu de coroană convocat la 15 aprilie 1939 și care aprobă linia diplomatică susținută de guvern, Armand Călinescu notează:]

Regele mă privește apoi îndelung. E foarte satisfăcut.

Dimineața dasem comunicatul pentru demobilizare.

Lungă audiență, împreună cu Gafencu, la rege pentru instrucțiuni în vederea călătoriilor [...]

Raporturile cu Rusia, la fel cu declarația făcută de rege lui Hitler: „Nu vor trece rușii peste noi, dar pact contra lor nu pot să fac, pentru că sint vecini și îi provoc”.

Întâlnirea cu Beck să susțină că tratatul nostru este „erga-omnes”.

La Paris și Londra să spună că sintem foarte recunoscători de garanțiile date, dar fără posibilitate de rezistență nu facem nimic. Trebuie să fim ajutați cu armament. Să nu provocăm, spre a nu fi noi atacați întâi. E în interesul aliaților să intervenim mai târziu. Să le spună că deschiderea unor chestii teritoriale în acest moment ar ruina

⁹ Edouard Daladier (1884-1970) — om de stat francez, președinte al Consiliului de Miniștri (1938-martie 1940).

întreaga noastră politică. Să precizeze chestia integrității.

24 aprilie

Expun pe larg M[aiestății] Sale punctul meu de vedere asupra situației. Mi se pare că se desenează din ce în ce mai mult lupta între grupul franco-anglez și cel italo-german. Luare de poziții Franco-englezii vor să constituie un pact la răsărit cu Polonia, România, Bulgaria, Grecia, Turcia și U.R.S.S. Italia-Germania vrea să întărească și să lărgască poziții centrale: Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Albania.

Nu se poate preciza dacă vor încerca să mai împingă spre răsărit, asmuțind Ungaria și Bulgaria asupra României, sau vor încerca să obțină neutralitatea aici și se vor întoarce cu toată greutatea spre apus, în Mediterană. În orice caz am sentimentul din ce în ce mai mult că nu vom scăpa de încercare. Situația noastră e grea, deoarece avem părți slabe și la apus, și la răsărit, și la sud. Poziția de neutralitate e bună spre a nu provoca noi și spre a fi siguri că nu vom rămâne singuri în luptă. În ceasul când se va declanșa însă lupta de alții, cum cred că decizia va fi a Franței-Angliei, nu putem să ne găsim în altă parte. De altfel, nu am mai avea nici o parte acoperită, nici posibilitatea de aprovizionare altfel.

Este o fatalitate istorică. Sunt optimist. Neamul acesta a rezistat mult, va rezista și acum. A fost dat generației noastre să suporte amindouă golurile.

Dacă sînt optimist, nu înseamnă însă că nu trebuie să ne deschidem bine ochii și să nu fim foarte atenți.

Pentru Coroană este indispensabil să se găsească pe linia de gîndire și de simțire a poporului. În această comunicare poate și să se bucure și să suferă în comun.

Politica internă din ultimul an a fost salvatoare. Ea a asigurat o libertate de decizie a nației, fără teroare din afară. Am rezistat bine grație acestui fapt [...].

Fără a schimba cu o iotă linia actuală de mentalitate, față de eventualitatea plecării Iugoslaviei și de perspectiva unei presiuni bulgare trebuie

să studiem — nu putem lupta pe toate fronturile — și o nouă ipoteză.

Eu cred că ea ar fi următoarea:

- 1) pe lângă garanțiile Franței și Angliei să obținem o siguranță cu U.R.S.S. și Bulgaria;
- 2) dacă U.R.S.S. ne recunoaște definitiv Basarabia — și ne ajută împotriva Ungariei;
- 3) dacă cu Bulgaria am putea face un pact de amicitie perpetuă [...].

E o dificultate: Polonia; bănuiesc însă că, supli cum sînt, polonezii — [în] fața presiunii germane — vor lua și ei legătura cu Sovietele, cum au mai avut.

Ca metodă nu ar trebui tratative directe, ci un arbitraj anglo-rus, care ar și garanta întreaga operațiune. S-ar urma foarte discret [...].

27 aprilie

Discuție cam vie cu E. Urdăreanu, care manifestă sentimente germanofile. Spune că nu e de acord cu politica guvernului și a regelui [...].

august

Înainte de a pleca regele pe croazieră¹ am avut o lungă conversație cu Urdăreanu, în care i-am atras atenția că economicul în mințile liberalilor și unele tendințe de acapare a bunurilor statului sînt de natură să devie focarul de agitație opoziționistă [...].

1. VIII

Incident de frontieră cu ungurii [...].

Telegrafiez Rex și ne autoriză a cumpăra pielărie din Rusia. Ar fi un început de relații comerciale care ar prinde bine în viitor. Aprobă.

8. VIII

Merg la Ploiești, Sinaia și Brașov pentru inspecția fabricelor de armament. Sînt chemat noaptea înapoi. Gafencu primit știri proaste prin prințul [Victor] de Wied. Ministrul Belgiei comunică că regele Leopold vrea să trimită imediat un emisar regelui Carol, cu o scrisoare.

¹ Croaziera — în Mările Negre, Marmara și Egee — a avut, oficial, un caracter de agrement; de fapt, regele a purtat tratative secrete cu cercurile conducătoare turcești și grecești vizînd coordonarea poliției lor externe.

Întors la București. Trimit Rex o telegramă spre a-l ruga să se înapoieze, dată fiind situația.

La Marele Stat Major iau diferite măsuri pentru întărirea apărării.

Însărcinatul cu afaceri englez vine să-mi vorbească despre distrugerea pufurilor de petrol. Spun da, dar cer compensații. El îmi răspunde că guvernul englez e de acord în principiu. Cer să negocieze...²

[Telegrama — descoperită prin trezornăriile nedatate ale lui Armand Călinescu, avea următorul cuprins]:

„Urdăreanu

«Luceafărul»

Te rog să fii bun a comunica Maiestății Sale, în forma ce vei socoti mai potrivită, următoarele:

- 1) Situațiunea internațională devine pe zi [ce trece] mai serioasă.

Comunicările lui [Radu] Crujescu [ministrul român la Berlin], informațiile aduse de principele [Victor] de Wied din cercurile militare germane, știrile aduse de căldorii particulari confirmă concentrări masive spre răsărit. Versiunea unui atac în sud-est pentru petrol este tot mai acreditată. Fiește, păstrăm cel mai desăvîrșit calm.

Îmi permit totuși să exprim părerea că, spre a nu fi surprinși de evenimente, ar fi bine dacă Maiestatea Sa ar putea fi în țară înainte de 20 august; nu fără regretul de a turbura odihna necesară Maiestății Sale exprim această opiniune.

- 2) În împrejurările de astăzi socotesc cu atât mai necesar ca Maiestatea Sa să vadă pe președintele fărăi aliate. Cu acest prilej s-ar preciza încă colaborarea noastră. David Popescu se găsește acolo pentru discuțiunile cunoscute.

- 3) Cu cît situația se încordează și conversațiile militare de la Moscova pot duce la un rezultat pozitiv, este necesar să limpezim raporturile noastre cu vecinul de la răsărit. Eventuala acțiune militară a Sovietelor ne-ar crea o poziție delicată. În ajunul războaielor din 1877 și 1916, România a avut ca primă preocupare asemenea limpezire.

¹ Lipsă în text.

² Nava pe care călătorea regele.

Experiența trecutului ne impune cu atât mai mult această grijă.

Încercarea unei asemenea împesirii este astăzi urgentă și ea nu s-ar putea face în forma dorită de noi decât prin mijlocirea Turciei.

Ar fi bine ca în întrevederea amintită Măiestatea Sa să pună problema cum va socoti mai nimerit; numirea unui ministru la București este necesară.

4) De acord cu Gafencu, îmi permit a face următoarea sugestie.

Declarațiile României din martie că se va apăra au avut darul de a înfrina atunci agresiunea proiectată.

S-ar putea repeta astăzi o declarațiune cu un prilej oarecare, de pildă serbările Marinei, că România e o țară pacifică, dorește relații comerciale cu toată lumea și convențiile încheiate dovedesc sinceritatea ei. Dar dacă va fi atacată se va apăra și pentru independența ei va sacrifica orice! Dacă va fi atacată spre a i se lua cu forța bogățiile ei, în special petrolul poate fi luat, apoi atunci România nu va ezita să distrugă pufurile ce are.

Un asemenea avertisment ar da de gândit Germaniei, reținând-o poate de la o agresiune, care ar deveni în scopul ei inutil și în orice caz ar ridica încă prestigii jării".

9. VIII

Însărcinatul cu afaceri engleză predă lui Gafencu un aide-memoire în care susține revendicările teritoriale ungare. Reacționăm violent. Informăm și pe francezi. Englezii par impresionați și vorbesc de retragerea actului. Mă gândesc să demisionez pe această chestiune.

12. VIII

Rex se înapoiază. Lungi audiențe în care expunem situația [...].

13. VIII

Se întoarce general D. Popescu, col. Leonida de la Ankara, unde i-am trimis să ne pună de acord cu Statul Major Turc. Înapoițați cu rezultate foarte bune. Turcii vor aduce 200 batalioane în Tracia și au ca obiectiv scoaterea din luptă a Bulgariei [...].

14. VIII

Conferință la Cotroceni pentru înarmare. Suveranul citește raportul istoric. M[ăiestatea] Sa, pe cale de întrerupere, la cap[itolul] destindere internă spune: „Acesta e marele merit al lui Tătărescu!” [...].

Propun să se admită să se examineze dotarea artileriei cu tun nou de timp.

16. VIII

Englezii aduc un răspuns, care mi se pare satisfăcător, deși este în parte retrăctor. Thierry și Gafencu la mine. Ambasadorul îmi vorbește din nou de petrol (distrugerea sondelor). Mă pling hotărât împotriva atitudinii Londrei. Îmi dă dreptate și pretinde că Bonnet¹ ar fi intervenit la Londra.

Conferință la Cotroceni cu M[ăiestatea] Sa, Gafencu, Tilea, eu. Atrag atenția asupra seriozității situației, mai ales că ne îndreptăm spre o conferință internațională. Sîntem datori a clarifica cu englezii și cerem prințului Paul (care ar fi vorbit englezilor despre neînțelegerile noastre cu ungurii) să pună la punct și să inițiem o acțiune de garanție reciprocă, în cadrul alianțelor existente, pentru frontierele statelor. M[ăiestatea] Sa e de acord: de ce să facem noi sacrificii și să nu facă chiar englezii (colonii). Propune pe Vaida să meargă într-o misiune specială la Londra, ca ardelean [...].

19. VIII

Englezii ne dau satisfacție.

21. VIII

Audiență la Rex. Vorbesc de demersul franco-englez la Varșovia, cerînd trecerea trupelor ruse pe teritoriul polon. Spun că probabil ni se va pune și nouă chestiunea. Regele: vom răspunde că aceasta se va vedea cînd va fi război² [...].

¹ Georges Bonnet — ministru de Externe al Franței.

² Pe măsură ce „criza polonă” prindea contururi tot mai clare și se profila o nouă agresiune hitleristă, guvernul sovietic a propus Marii Britanii și Franței încheierea unei alianțe tripartite de ajutor reciproc, inclusiv ajutor militar. Tratatul s-a desființat în primăvara și vara anului 1939, menținîndu-se luni de zile la schimburi de note și de propuneri. În cele din urmă, ele „au intrat în împas pe chestiunea lipsei unor

Goering a răspuns la invitație³ mai repede de a veni la o vîntătoare 23 octombrie. Curios! În vremea aceasta, nemții caută să ridice cît mai mult petrol și, pentru a ne presa, opresc transportul de arme.

22. VIII

Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic [...]. Mă gândesc să prezint demisia, spre a înlesni o mai largă concentrare.

Merg cu Gafencu la Rege. Îl găsesc impresionat, dar neschimbat în opinii! Tot anti-german și pro-francofil, pro-anglofil. Crede că am urmat o bună politică. Vom continua și vom întări înarmarea. Atmosfera exclude ideea schimbării de guvern. Crede că vor reacționa italienii, spaniolii etc.

În timpul audienței vine ministrul Belgiei, aducînd o misiune de la regele Leopold pentru un acord al micilor state.

23. VIII

Audiență la rege. Rezum informațiile. Franța, Anglia, Polonia și Turcia vor merge înainte. Rex spune că el e de aceeași părere. De aceea astăzi e mai liniștit. Mă întrebă cum văd „sincer” situația. Spun că germanii sînt un pericol. Alianța cu ei înseamnă protectorat. Exemplul Cehoslovaciei, Ungariei și Italiei, nu sînt nici ele tocmai încîntate. Pericolul nu poate fi înlăturat decât prin înfrîngerea Germaniei, pe care o poate obține Franța și Anglia. Rex aprobă din cap, și spune apoi: „Absolut de acord”.

Continuu că din punct de vedere al oportunității noi nu trebuie să ne aragem inutil agresiunea Germaniei. Așa am încheiat convenția economică pe care o respectăm, trebuie să o continuăm. Rex aprobă.

angajamente militare precise din partea anglo-franceză și a liberei treceri a trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei și României [...]. Acestea (tratativele) au și fost întrerupte la 17 august, pe timp de o săptămînă, pentru clarificări între delegațiile și guvernele respective” (vezi *Marea conflagrație a secolului XX*, București, 1974, p. 71; pentru alte detalii: *Probleme de politică externă a României. 1919-1939*, București, 1971, pp. 357-410).

³ Invitația îl fusese adresată în noiembrie 1938 de Carol II, cu prilejul vizitei făcute atunci în Germania.

Spun unii că Urdăreanu are altă părere și s-a răspîndit pe piață că „se caută un Marghiloman”, că „Gafencu și Călinescu sînt fajii ispășitori”, că „se pregătește guvernul Vaida” etc. Aduăc că eu nu mă cramponez și chiar recomand Rex că în caz de război sau conferință de pace [să fie adus] un ardelean în fruntea guvernului. Rex întreabă: Și în caz de război? Da. Apoi mă întreabă dacă aș da concursul altuia. Răspund afirmativ, cu rezervă dacă s-ar face o politică germanofilă pe care nu o împărtășesc.

Rex cheamă pe Urdăreanu, cu care reluăm discuția. Acesta propune un pact de neagresiune cu Germania, pe care aceasta l-ar primi numai dacă ar fi interpretat ca un gest contra franco-englezilor.

Regele exprimă neled că doarește înfringerea Germaniei, că speră să o obțină franco-englezii [...].

Eu adaug că o afișare a unei politici germanofile ar încuraja minoritatea germană și Garda de fier, ar întări opoziția Maniu-Brătianu.

Am impresia că Urdăreanu e montat de Malaxa.

24. VIII

Audiență la Rex cu Gafencu. Aducem demersul ungar. Hotărîm să-i propunem un pact de neagresiune pe care să-l comunicăm și englezilor, și germanilor. Rex de acord. Gafencu propune un pact asemănător Germaniei. Rex respinge net orice cochetărie cu Germania. (Eri a spus: Nu trebuie să fie nimic care ar întîrzi victoria englezilor). Nu vrea să auză deocamdată nici de pact cu Rusia. Rex se menține hotărît pe vechiul punct de vedere.

25. VIII

Urdăreanu mă cheamă să-mi arate o telegramă în lui Tătărescu, foarte alarmistă, și manifestează intenția de a pleca¹. Rex însă nu-l recheamă. Îmi reproșează că nu l-am lăsat să plece în vară. Îl trede „un om mic”. „Ca aceasta în viitor îl vei putea pune la zid.” Văd apoi și pe Rex. Propun pe Franasovici.

¹ Tătărescu era ministru al României la Paris.

26. VIII

Rex îmi spune că Tătărescu a răspuns ca și cum ar fi înfeles că va fi utilizat în țară!

Argetoianu îmi spune că trebuie să ducem o politică „de canalii” și să dăm drumul gardiștilor, spre a atrage pe nemfi.

28. VIII

Polonezii cer tranzit material de război pe baza convenției militare. De acord cu regele, aprobăm.

Thierry, din partea lui Daladier, ne cere să primim pe generalul Mittelhauser², în misiune „discretă” de informare tehnică a regelui. Hotărîm să refuzăm, spre a nu provoca pe nemfi.

Lungă explicație cu Urdăreanu pe tema germanofilă; eu îi spun că țara e francofilă și el nu trebuie să pună pe Rege în dezacord cu țara. Problema s-a pus pentru Carol I și Ferdinand. Nu trebuie să se repete.

30. VIII

Hoare vine să-mi arate o notă în care Ungaria s-ar angaja față de englezi a nu ne ataca.

Îmi cere să las trecerea ofițerilor englezi spre Polonia.

În conversație cu Rex și Urdăreanu hotărîm să trimitem pe cineva la Goering spre a ne informa asupra opiniei germane în chestia Ungariei [...].

Se propune înlii Vaida, apoi Micescu. Eu propun și se aprobă Gîgurtu:

31. VIII

Fabricius protestează că lăsam să treacă muniții pentru polonezi. Supunem chestia Rex, care spune că chestiunea e plicticoasă, dar nu ne poate opri. Urdăreanu e de aceeași părere. Discuții cu Gîgurtu la Rex.

Gîgurtu nu va avea misiune oficială, dar va putea spune că a văzut pe Rex înainte de plecare. Va căuta să afle ce altitudine are Germania...

² Eugène Désiré Mittelhauser (1873-1949), general francez, șeful Misiunii militare franceze în Polonia (1939) și apoi comandant al teatrului de operații din Mediterana Orientală.

SUEZUL DE LA NECHAO LA DARIUS

(Urmare din p. 55)

faraoni. Dar marele țel al lui Darius rămîne același cu cel al predecesorilor săi asirieni și babilonieni: să folosească gigantică platformă comercială, a căruia stăpîn este, pentru a uni în același sistem economic Egiptul, Mesopotamia și Indiile.

Grecul Scylax, vestit pentru cunoștințele sale geografice și priceperea sa de navigator, primește misiunea de a coborî pe Indus și de a căuta o cale maritimă care să-l readucă în Egipt. El ajunge în Golful Oman, navighează prin Oceanul Indian, depășește strîmtorarea Bab el Mandeb, urmărește prin Marea Roșie, pătrunde în Golful Suez și ajunge în Egipt, unde venise să-l aștepte marele rege. Utilitatea canalului nemai fiind discutabilă, Darius îl reamenajează, pentru ca Egiptul să devină de acum încolo punctul de joncțiune între Occident și Orientul Îndepărtat. Ferdinand de Lesseps va descoperi mai multe stele¹ care jalonaș traseul acestui mic bulevard acvatic. Pe una dintre ele se afla următoarea inscripție:

Eu, persanul Darius, am cucerit Egiptul cu armatele mele. Am dat poruncă să se sape acest canal care curge din Egipt pînă la marea care iese din Persia. Canalul a fost săpat așa cum am dat poruncă și corăbiiile mele au mers din Egipt în Persia, după cum a fost voia mea.

Canalul lui Darius pornea din fundul Golfului Arabic, actualul Suez, spre Lacurile Amare, apoi de la Lacul Tim-sah spre vest și se întîlnia cu Nilul lîngă Bubastis. Dominația căilor maritime va deveni un element esențial al puterii persane, cînd Marea Roșie va fi legată de Mediterana, de aceea putem considera deschiderea Canalului de Suez drept una dintre cauzele principale ale „războaielor medice”.

Traducere de

I. GIROVEANU

¹ Mic monument comemorativ din piatră.

Cărți sosite la redacție

● Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — SCURTĂ ISTORIE A ROMÂNILOR.

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 424 pp., 24,50 lei: scrisă „pentru tineret îndoeșit”, lucrarea celor doi cunoscuți istorici oglindește evoluția istorică a poporului român „din cele mai îndepărtate timpuri și până în contemporaneitate, cu etape, evenimente și date esențiale, cu personalități și opere reprezentative”.

● Mihail Kogălniceanu — OPERE, vol. IV. (Text stabilit, introducere, note și comentarii de Georgeta Penelea.)

Editura Academiei, București, 1977, 668 pp., 50 lei: discursurile parlamentare din anii 1864-1868, ale celui pe care N. Iorga îl aprecia drept „cea mai, mare minte în epoca de regenerare a poporului său”.

● Constantin Botoran, Gheorghe Uncu — TRADIȚII DE SOLIDARITATE ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI DEMOCRATICE DIN ROMÂNIA CU LUPTA DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ A POPOARELOR DIN ASIA, AFRICA ȘI AMERICA LATINĂ. (Lucrare apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.)

Editura Politică, București, 1977, 256 pp., 9 lei: studii consacrate unor momente semnificative din cronică tradițiilor internaționaliste ale clasei muncitoare din țara noastră, ale poporului român, în lupta împotriva imperialismului, pentru afirmarea dreptului statelor la o viață liberă, independentă.

● Adolf Armbruster — LA ROMANITÉ DES ROMAINS. HISTOIRE D'UNE IDÉE („Romanitatea românilor. Istoria unei idei”).

Editura Academiei, București, 1977, 280 pp., 22 lei: romanitatea poporului nostru oglindită în mărturiile internaționale; ediția în limba română a lucrării a apărut în 1972.

● EPOPEEA INDEPENDENȚEI ÎN ARTA PLASTICĂ ROMÂNĂSCĂ. (Studiu introductiv și selecția ilustrațiilor de Marin Mihalache.)

Editura Meridiane, București, 1977, 44 pp. + 143 plășe, 70 lei: opere reprezentative din tezaurul artistic național, dedicate luptei poporului român pentru libertate, dreptate socială și neatințare.

● VITEJI AI NEAMULUI, 1877-1878. (Lucrare apărută sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice și a Muzeului de Istorie al Republicii So-

cialiste România; coordonatori dr. Florian Georgescu și Elena Pălăncău.)

București, 1977, 320 pp., 9 lei: viețile și faptele de arme ale unui număr de 40 eroi din războiul pentru independență.

● Vasile Mloc, Damaschin Mloc — CRONICA OBSERVAȚIILOR ASTRONOMICE ROMÂNEȘTI.

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 360 pp., 11 lei: 433 știri referitoare la unele fenomene cerești observate în țările române în sec. XIV-XIX, prezentate într-un comentariu științific, istoric și astronomic.

● Manole Neagoe — PROBLEMA CENTRALIZĂRII STATELOR FEUDALE ROMÂNEȘTI MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNĂSCĂ.

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977, 276 pp., 10 lei: studiul evidențiază faptul că, încă de la întemeierea lor, cele două țări române au avut atributele unor formațiuni politice centralizate.

● Nicolae Iorga — PAGINI ALESE DIN ÎNSEMĂRILE DE CĂLĂTORIE PRIN ARDEAL ȘI BANAT. (Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Lucian Cursaru.)

Editura Minerva, București, 1977, vol. I, 260 pp., vol. II, 296 pp., 10 lei: viața, obiceiurile, tradițiile locuitorilor acestor străvechi ținuturi românești, străbătute și cercetate, la începutul secolului nostru, de marele istoric.

● P. P. Negulescu — SCRIERI INEDITE vol. IV. (Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Nicolae Gogoneață.)

Editura Academiei, București, 1977, 696 pp., 37 lei: volumul cuprinde studiul „Problema cosmologică”, al unuia dintre cei mai de seamă filozofi din istoria culturii românești.

● Arvay Árpád — PICTORUL PEREGRIN. (În românește de Constantin Olteanu.)

Editura Ion Creangă, București, 1977, 236 pp., 12,40 lei: evocarea vieții și activității pictorului Carol Popp de Szathmáry.

● MANUSCRIPȚUM

București, 1977, 192 pp., 10 lei: numărul 2 (27) din acest an al revistei editată de Muzeul Literaturii Române, dedicat Centenarului independenței de stat a țării noastre, cuprinde texte inedite, aparținând printre alții lui D. Cantemir, N. Bălcescu, M. Eminescu, N. Iorga, I. Slavici, I. L. Caragiale.

● I. I. Russu — ELEMENTE TRACO-GETICE ÎN IMPERIUL ROMAN ȘI ÎN BYZANTIUM.

Editura Academiei, București, 1976, 182 pp., 19,50 lei: istoria romanizării tracilor în sec. III-VII, prezența activă a unor personalități ale acestora în înalte posturi de conducere ale imperiului, rolul remarcabil jucat de traco-romani în cele mai importante evenimente, cu deosebire în faza de trecere spre perioada prefeudală a lumii greco-romane.

● Camil Mureșan — IANCU DE HUNEDOARA. Editura Militară, București, 1976, 128 pp., 3,75 lei: glorioasele fapte de arme ale unuia din cei mai mari comandanți de oști din vremea sa, voievod al Transilvaniei, din 1441, și guvernator (regent) al Ungariei, din 1446.

● Nicolae Edroiu — RĂȘUNETUL EUROPEAN AL RĂȘCOALEI LUI HOREA.

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, 232 pp., 9,75 lei: evenimentele din Transilvania din 1784-1795 oglinuite în publicistica austriacă, italiană, germană, franceză, belgiană, olandeză, spaniolă și engleză.

200 PREMII - 200 CÎȘTIGĂTORI

(Urmare din p. 29)

7. FROSIN DUMITRU - Piatra Neamț
8. PAUNESCU MARIUS MIHAIL - Caracal, jud. Olt
9. LILIANA TODEA - București
10. SIRBU N. MARIA - București

PREMIUL IX

ZECE STILOURI HERO

1. CEAUSESCU IOAN - Margina, jud. Timiș
2. PUICEA NICOLAE - Drobeta-Turnu Severin
3. RABINOVICI AVRAM - Dorohol, jud. Botoșani
4. MURESAN LIVIU - Sibiu
5. ALEXANDRU ARGHIROPOL - Timișoara
6. LAZAROIU ION - București
7. COSARIU IOAN - Drăgoești, jud. Timiș
8. CUZMAN IOAN - Timișoara
9. CHIRIAC ALEXANDRINA - Tirgu Ocna, jud. Bacău
10. PERNEȘ CĂLIN - Zalău, jud. Sălaj

PREMIUL X

DOUĂZECI MAPE P.C.V.

1. SAVA S. EVA - Oradea
2. ZBĂRNEA GRIGORE - Călărași, jud. Ialomița
3. MARCU I. MARIN - București
4. SAVASTRU VASILE - Brașov
5. TOTOLICI GEORGETA - Galați
6. ANTONESCU PAVEL - Buzău
7. ANDRESCU LUCRETIA - București
8. NICOLAI ȘTEFAN - Botoșani
9. VICTORIA MARTIN - București
10. ALEXE GHEORGHE Măneacu Ungureni, jud. Prahova
11. ROMULUS ȘTEF - Arad
12. VITAN MIHAI - Satu Mare
13. MIHAILESCU OCTAVIAN - Focșani
14. BUJOR MARIAN - Craiova
15. IOAN ROZINCA - Dej, jud. Hunedoara
16. ILIESCU ȘTEFAN - Tulcea
17. MEDELEANU GHEORGHE - Brașov
18. ALEXANDRU PARASCHIV - Constanța
19. ANDREI D. ELENA - Tirgoviște, jud. Dimbovița
20. RUȘET MIHAELA - București

PREMIUL XI

ȘAIZECI ȘI CINCI DE ABONAMENTE PE UN AN LA MAGAZIN ISTORIC

1. IACOB SILVIA - Botoșani
2. MELINTE OTILIA - Nicorești, jud. Galați
3. IOAN MARIANA - Galați
4. CHIPERI PAVEL - Gura Văii, jud. Bacău
5. PLESCA PETRU - Iași
6. CIOLOBOC AVRAM - Sibiu
7. POPESCU AL. ION - Olănești Băi, jud. Vâlcea
8. POPESCU GHEORGHE - Bd. G. Coșbuc nr. 19, București
9. OLARU TEODORA - Scărișoara, jud. Alba
10. TUNDREA VALENTIN - Tirgu Jiu
11. RADUCU VALERIA - Curtea de Argeș
12. BUZNEA MARIA - Suceava
13. DASCĂLESCU GHEORGHE - Fălticeni, jud. Suceava
14. GHERGULESCU P. RENÉ MIRCEA - București
15. DRAGU DUMITRU - București
16. CONSTANDACHE G. GH. - București
17. CĂLIN R. VOICU - Rîmnicu Vîlcea
18. STĂNESCU GH. LEONTIN - București
19. SCOROBOGACEA FLORIN - Rîmnicu Vîlcea
20. SANDRU TRAIAN - Siret, jud. Suceava
21. IEPURE MARIA - Alud, jud. Alba
22. MIHAI TITUS MIRCEA - Mediaș, jud. Sibiu
23. TROFIU MARIA - Ploiești
24. CĂRPUȘAN ION - Văleni de Munte, jud. Prahova
25. POPA P. IOAN - Remetea, jud. Bihor
26. RIZOIU CONSTANTIN - Sebeș, jud. Alba
27. PENEȘ OCTAVIAN - Cîmpia Turzii, jud. Cluj
28. PETRU BRAN - Cluj-Napoca
29. NICOLAE GOLGOJAN - Tirgu Jiu
30. VĂRZARU T. GABRIEL - Craiova
31. GHEORGHII GUNEȘ BANOV - PLEVEN, R.F. BULGARIA
32. BIRCU PETRE - Reșița, jud. Caraș Severin
33. BĂLAN MARTIN - Reșița, jud. Caraș Severin
34. ION C. ILIE - Pitești
35. TOLEA ION - București
36. PAUL BRĂDIȘTEANU - București

37. ILEANA BUREACĂ - Bistrița, Bistrița-Năsăud
38. MARINESCU C. FLORIAN - București
39. SÎPCALU NINA - Caracal, jud. Olt
40. VASILE DUMITRU - Ploiești
41. ILIESCU ECATERINA - Adjud, jud. Vrancea
42. GRIGORĂȘ MIOARA - Dolhasca, jud. Suceava
43. MARIA IVĂNCU - București
44. CONSTANTIN LEON - Bacău
45. BĂNESCU IOAN NICOLAE - Rîmnicu Vîlcea
46. CHIRTU VALERIU - București
47. MARIS IOAN - Răcătaș, jud. Cluj
48. DUMITRU CIOBANU - BEGEJCI, R. S. F. IUGOSLAVIA
49. LUCHIAN ZENOVIA - Piatra Neamț
50. GOANTA MIHAI - București
51. ANTONESCU ION - București
52. NICOLAU RODICA - Pitești
53. CODITA ION - Mihai Bravu, jud. Ilfov
54. MITA GHEORGHE - Scioaște, jud. Teleorman
55. BOSCU IACOB - București
56. BICA GEORGETA DANIELA - Craiova
57. POJAN ROMEO ȘTEFAN - Tirgu Mures
58. MELANIA SLAVU - Deva, jud. Hunedoara
59. NITESCU GEORGE - București
60. LIE DUMITRU - Cluj-Napoca
61. LECHINTEANU MIRCEA - Dej, jud. Cluj
62. TEODOR N. POPESCU - Oradea
63. CONST. TONEGARU - Iași
64. CONSTANTINESCU NICOLAE - B-dul. I. Șulea, nr. 31, București
65. CONSTANTINESCU NICOLAE - str. Cuza Vodă, nr. 151, București

PREMIUL XII

ȘAIZECI ȘI CINCI DE ABONAMENTE PE 6 LUNI LA MAGAZIN ISTORIC

1. VESA IOACHIM - București
2. GEAMĂN EUG. GEORGETA - București
3. APOSTOIU ION - Ploiești
4. BRAȘOVEANU EMILIA AURORA - București
5. DINCĂ ȘTEFAN PETRUȘ - M. Kogălniceanu, jud. Brăila
6. EREMIE GHEORGHE - Marginea, jud. Suceava
7. RĂCHITA IOAN - Cluj-Napoca
8. RUIU ECATERINA - București
9. DIMITRIU DAN - București
10. PAVEL F. GEORGE - Cluj-Napoca
11. PARĂIANU CONSTANTIN - București
12. ILIESCU EMIL - București
13. JILAC NICOLAE - Otelu Roșu, jud. Caraș Severin
14. SEGHEIDIN CONSTANTIN - Brlad
15. LAZĂRESCU DOROTHEA - București
16. MIRON D. PAVEL - Iași
17. URSU MARICEL - Galați
18. BICIU FLOREA - Corabia, jud. Olt
19. AILINCAI VERONICA - Suceava
20. LAZARIU VICTOR - București
21. GHEORGHII MIHAI - Iași
22. GIJU DUMITRU - Iași
23. HUCEPA VALERICA - Odobesti, jud. Vrancea
24. ȘANDRU CONSTANTIN - Cornu Luneli, jud. Suceava
25. FAÇAIANU VASILE - Constanța
26. ION CRISTEA - Iași
27. PERIAL NICOLAE CORNELIU - București
28. CRETU DUMITRU - Iași
29. CUCU GHEORGHE - Ploiești
30. IANCU IONESCULESCU - Clorid, jud. Dolj
31. MIRCEA FRICU - Bacău
32. BABUȚA CĂTĂLIN - Băilești, jud. Ilfov
33. DUMBRĂVA LUCIA - Drobeta-Turnu Severin
34. PANTAZIE CONSTANTIN - Botoșani
35. LUCIA ELENA - Pucăreni, jud. Brașov
36. TATARU GHEORGHE - București
37. JEAN CODREANU - Odoreu, jud. Satu Mare
38. GINA IOSIF - Mangalia, jud. Constanța
39. HIRȘU MARCELA DENISA - Alud, jud. Alba
40. BALGRĂDEAN OCTAVIA - Alba Iulia, jud. Alba
41. VICTORIA AVRAMESCU - Mangalia, jud. Constanța
42. MIRON SASU - Făgăraș, jud. Brașov
43. MOCANU GHEORGHE - Pitești
44. CATĂNA ELISABETA - Puliș, jud. Arad
45. SLEGEAN CĂTĂLIN - Arad
46. POPESCU APREOTESCU VASILE-ADRIAN, Străoane, jud. Vrancea

(Continuare în p. 63)

INALTA SIMPATIE A LUI CUZA

LUCIAN SOTA, din București, ne trimite — în traducerea făcută în cancelaria domnească — o scrisoare din 14 octombrie 1864 a guvernatorului vilayetului (distric-tului) Silistrei; scrisoarea se păstrează la Biblioteca Aca-demiei Republicii Socialiste România, Arhiva Cuza, mapa XLVII, doc. 185: „Măria Ta, glorificându-mă de a fi fost psiru an în apropierea Alteței Voastre, astăzi mă fec nederic întru această glorioasă pozițiune, prin încetarea misiunii mele de guvernator general al vila-yetului Silistrei. Îndată ce Excelența Sa Midhad Pașa va sosi la Rusciuk [Ruse] va trebui să plec la Constan-tinopol.

Fîind multumit de înalta simpatie, de onorurile și considerațiunea ce Măria Voastră a binevoit a-mi arăta ori de cîte ori ocaziunea s-a ivit în relațiunile la care vecinătatea a dat loc, mă găsesc dator a vă exprima sim-țămîntul de recunoștință ce vă port pentru înaltele fa-valoruri pe care oriunde m-aș găsi niciodată nu le voi uita.

Rugînd ca și Alteța Voastră să nu mă steargă din memoria sa, vă mai rog a ordona să se comunice funcțio-narilor Valahiei cu care vecinătatea m-a făcut să leg relațiuni că plec multumit și recunoscător de buna lor purtare.

Toate acestea rămîn la înalta Măriei Voastre bună-voință.

Arif, fost guvernator al Silistrei.”

DIN DROBETA ÎN ALGERIA

LIVIU TURCULET, din București: „În cadrul unui contract de asistență tehnică între țara noastră și Alge-ria, am avut ocazia, în decurs de doi ani, să cunosc o parte din frumusețile acestei țări și din vestigiile ei istorice. Vizitînd muzeul de la Cherchell, am întîlnit, printre expozite, o inscripție în care este menționat municipiul Drobeta, avînd următorul text: «SEX CORNELIO / LVCAERJANO / MNICIPIUM / HADRIA-NVM / DROBETENSE / EX DACIA». Aș dori să știu cine era persoana în cinstea căruia a fost pusă inscripția și, dacă se poate, cum se explică prezența ei în Africa?”.

Cunoscut lumii științifice încă din 1804, cînd a fost publicat în revista franceză *Année épigraphique*, textul semnalat prezintă un mare interes științific, fiind o inscripție onorific dată de locuitorii municipiului Drobeta lui Sextus Cornelius Lucaerianus, fiul guvernatorului Daciei, Sextus Cornelius Clemens.

În postul pe care l-a deținut în 171-175, sub domnia împăratului Marcus Aurelius, Sextus Cornelius Clemens s-a distins în luptele purtate împotriva aștingilor, coazilor, marcomanilor și iazigilor, murînd în războiul purtat cu aceștia din urmă.

De ce oare locuitorii municipiului Drobeta au găsit cu cale să-l cinstească pe fiul guvernatorului? Nu se știe precis. Probabil că e unul din obisnuitele omagii aduse nu numai guvernatorului, ci și membrilor familiei ace-stuia. În cazul de față, inscripția se găsește la Cherchell (una din așezările antice denumite Cezareea), unde Sextus Cornelius Lucaerianus, fie că se născuse, fie că ocupa un post.

Inscripția are însă și o semnificație mai largă, ilustruînd puternicele legături ce existau în acea vreme între Dacia și celelalte provincii ale Imperiului roman.

CUM E CORECT?

PETRE CĂLDURĂ, din Ploiești, ne întreabă „cum se scrie corect numele cuceritorului Constantinopolului: Mehmed II sau Mahomed II?”. Cele două nume sînt identice între ele, avînd și o a treia formă: *Mohammed*. Așa cum la noi, de pildă, coexistă, Ion, Ioan, Iuon etc.

PRECIZARE

Solicitați de un cititor din Piatra Neamț precizăm că, la întrebarea nr. 14, seria V, s-a considerat ca răspuns exact nu numai ordinul „Steaua României” ci și me-dalia „Virtutea Militară”, dobîndită și ea de trei mili-tanți socialiști.

AVEȚI DREPTATE — NU AVEȚI DREPTATE...

În legătură cu nr. 5/1977 ni se semnalează:

General maior (r) IANCU GHENESCU, din satul Rlușor, jud. Brașov, și NICOLAE POPA, din Făgăraș: Vincențiu Grama — voluntarul transilvănean în ră-zboiul de independență de la 1877 — era originar din satul Rlușor și nu Rlșnov (p. 11).

STOIAN TEODORU, din Bacău: Sava Hanția nu este autorul nici unei picturi avînd titlul presupus de de.; La Corabia și Româniți jucînd hora (p. 16) sînt două com-poziții distincte.

SILVIU CIOCAN, din Iași: intrarea trupelor romîne în Belogradic a avut loc la 13 februarie 1878, așa cum se arată, de altfel, în însemnările lui Grigore Cantilii, la p. 20, col. I, rîndul 5 de jos și în nota de la p. 20.

ELENA PREDĂ, din București: de ce scriem „ba Externe (p. 25, 28 și 31), ba Externe (pp. 34-35)”? Pentru că, în primul caz, am păstrat scrierea din docu-mentul de epocă, așa cum, de altfel, arată nota introductivă de la p. 28; celdalt text, deși privește aceeași epocă, apar-tine unor autori de astăzi, care scriu conform normelor ortografice curente.

DIONISIE IONĂSCU, din Cluj-Napoca: Stan Gheorghe a avut gradul de sergent, iar Nica Vasile de caporal (p. 9).

TRAIAN PETRINEI, din Craiova: dramul (la propriu) nu reprezintă „o fracțiune infinitesimală din-tr-un gram”, așa cum v-a făcut să credeți semnificația la figurat a termenului (p. 13). Veche unitate de măsură, dramul echivală cu 3,18-3,23 grame sau cu 3,23-3,80 centimetri cubi.

ALECU BĂDĂLUTĂ, din București: din neglijența secretarului de redacție Radu Ion Popescu și a tehnoredac-torului Anton Tănase, în dubla coloană de stînga din dreapta paginii 26, s-a produs, în cursul procesului tipografic, o „rocadă” a imaginilor. În mod corect, stemele din stîl sunt viceversa: Așadar coasa — Botoșani, racul — Dorohoi, calul — Iași, arborii — Suceava etc.

În schimb, fotografia din p. 11 la care vă referiți, de asemenea, în scrisoarea de a fost reprodusă în mod core-punzător de revista noastră, veterani în înfățișări purtînd, așa cum e firesc, decorațiile pe stînga.

Cristian POPIȘTEANU

200 PREMII — 200 CÎȘTIGĂTORI

(Urmare din p. 62)

- CHERESCU PAVEL — Lăpușnicu Mare, jud. Cheraș Severin
- LUNGOI GHEORGHE — Capu Cîmpului, jud. Suceava
- NEGREA VASILE — Medias, jud. Sibiu
- STRAT CARMEN — Suceava
- TEȘCĂ CORNEL — Vinători, jud. Mureș
- MORAR IOSIF — Miercurea-Ciuc, jud. Harghita
- SERBAN GHEORGHE — Galați
- HUICĂ P. VASILE — București
- CRISTEA MARCEL — Făgăraș, jud. Brașov
- GH. AMARANDEL — Dorohoi, jud. Botoșani
- FARCAȘ IONEL — Felna, jud. Arad
- ANDRESCU ION — București
- BĂLAN POMPIU-MARIU — Urziceni, jud. Ilfov
- SARGAN ANA — București
- ORIOAN GHEORGHE — Tirgu Mureș
- CHIRIAC EMIL — Bacău
- PAUN GHEORGHE — Vădeni, jud. Brăila
- POPESCU MARIUS — Ploiești
- DRĂGANESCU PETRE — Timișoara

CONTENTS (Romanian History) R. POPA: Ulpia Trajana Sarmizegetusa — Britonia — 12 Centuries of Romanian History • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documents of Romanian and German Archives on August 23, 1944 • D. BERINDEI: Proclamations of the 1821 Revolution • C. KIRITESCU: August 1917 — The Victory of Mărășești • G. NICOLESCU: Painters on the Fronts of the First World War • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu — the Heroine from the Jiu • C. POPIȘTEANU: Interview with Maurice Baumont: The Romanian Heroism remains Exemplary • C. ALBU: A. Papu-Iliarian (1828-1878) — an 1848 Revolutionist • G.H. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDĂ: Thracian Peoples and Tribes • I. HATEGAN: The Teutonic Knights in the Banat • A. VASILESCU: Montpellier 1878: The History of a Literary Prize • ARMAND CĂLINESCU: 1939, Political Notes.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) R. POPA: Ulpia Trajana Sarmizegetusa — Britonia — 12 siècles d'histoire roumaine • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documents d'archives roumaines et allemandes sur le 23 Août 1944 • D. BERINDEI: Proclamations de la révolution de 1821 • C. KIRITESCU: Août 1917 — La victoire de Mărășești • G.H. NICOLESCU: Peintres sur les fronts de la Première Guerre mondiale • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu — l'héroïne de Jiu • C. POPIȘTEANU: Interview avec Maurice Baumont: L'héroïsme roumain demeure exemplaire • C. ALBU: Al. Papu-Iliarian (1828-1878) — participant à la révolution de 1848 • G.H. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDĂ: Peuples et tribus thraces • I. HATEGAN: Les chevaliers teutons au Banat • A. VASILESCU: Montpellier 1878; Histoire d'un prix littéraire • ARMAND CĂLINESCU: 1939, notes politiques.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Р. ПОПА: Ульпия Траяна Сармизеgetуса — Бритония — 12 столетия румынской истории • Е. БАНТЯ, М.Е. ИОНЕСКУ: Румынские и немецкие архивные материалы о 23 Августе 1944 • Д. БЕРИНДЕЙ: Проглашения революции 1821 г. • К. КИРИТЕСКУ: Август 1917 — победа под Мăраșеști • Г. НИКОЛЕСКУ: Художники на фронтах первой мировой войны — В. КАРАВИШ: Екатерина Теодороу — героиня с Жиу • К. ПОПИШТЯНУ: Интервью Мориса Бомо: Обращаясь к героизму румын • К. АЛБУ: А. Папу-Илиариан (1828-1878) — революционер 1848 г. • Г. БИКИР, А. ВУЛПЕ, К. ПРЕДА: Фракийские племена • И. ХАЦЕГАН: Тевтонские рыцари в Банате • А. ВАСИЛЕСКУ: Монпелье 1878. История литературной премии • АРМАНД КЭЛИНЕСКУ 1939, политические заметки.

INHALT (Rumänische Geschichte) R. POPA: Ulpia Trajana Sarmizegetusa — Britonia — 12 Jahrhunderte rumänischer Geschichte • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Dokumente über den 23 August 1944 aus rumänischen und deutschen Archiven • D. BERINDEI: Die Verkündigung der Revolution des Jahres 1821 • C. KIRITESCU: August 1917 — Der Sieg von Mărășești • G.H. NICOLESCU: Maler an den Fronten des ersten Weltkrieges • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu — die Heldin von Jiu • C. POPIȘTEANU: Interview mit Maurice Baumont: Musterhaft bleibt rumänischer Heldennut • C. ALBU: Al. Papu-Iliarian (1828-1878) — Revolutionär dem 1848-er Aufstand angehörend • G.H. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDĂ: Thrakische Stämme und Geschlechter • I. HATEGAN: Teutonische Ritter im Banat • A. VASILESCU: Montpellier 1878: Die Geschichte einer literarischen Prämie • ARMAND CĂLINESCU 1939, Politische Aufzeichnungen.

SUMARIO (Historia rumana) R. POPA: Ulpia Trajana Sarmizegetusa — Britonia — 12 siglos de historia rumana • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documentos de archivos rumanos y alemanes sobre el 23 de Agosto de 1944 • D. BERINDEI: Proclamaciones de la revolución de 1821 • C. KIRITESCU: Agosto de 1917 — La victoria de Mărășești • G.H. NICOLESCU: Pintores en los campos de batalla de la primera guerra mundial • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu — la heroína del Jiu • C. POPIȘTEANU: Entrevista con Maurice Baumont: El heroísmo rumano permanece ejemplar • C. ALBU: Al. Papu-Iliarian (1828-1878) — revolucionario del '48 • G.H. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDĂ: Pueblos y tribus thracios • I. HATEGAN: Los caballeros teutones en Banat • A. VASILESCU: Montpellier, 1878: La historia de un premio literario • ARMAND CĂLINESCU 1939, apuntes políticos.

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeru-
lui nr. 2, parter — Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța
poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina
Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă,
Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu,
Domnica Zavoicinschi

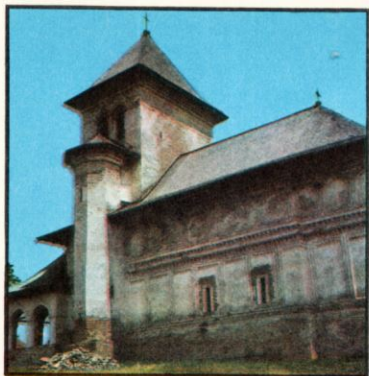
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE:
Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURĂ: Constanța Avram,
Ana-Maria Șerbănescu

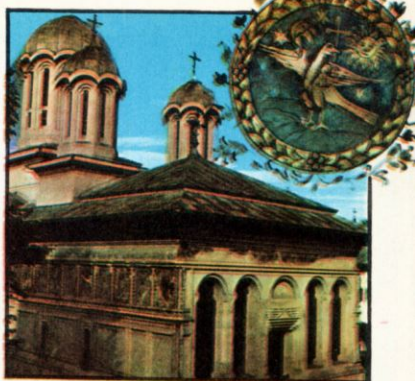
Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a preselor. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteli” — București

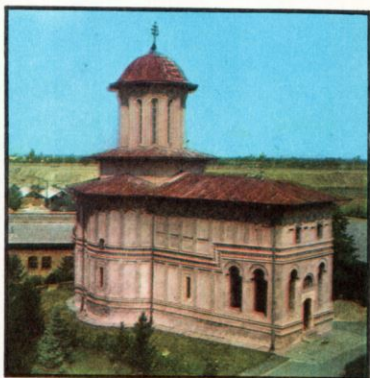
Srehaia (jud. Mehedinți)

Căldărușani (jud. Ilfov)

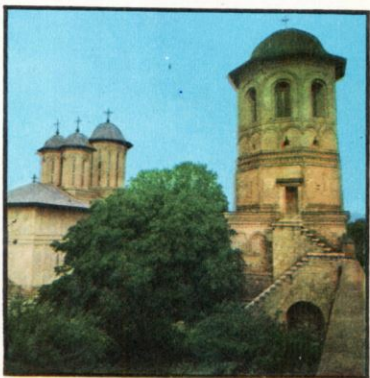
Schitul Trivale (Pitești)

Biserica Plumbuita (București)

Negru vodă (Cîmpulung)

Brebu (jud. Prahova)

C. Petrescu-Dragoe

C. Resu

Costin Petrescu

E. LAZĂRESCO.-

C. Resu

Stoica